

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA
METAFOR

Fatma Gülin USTAOĞLU

İzmir
2015

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA
METAFOR

Fatma Gülin USTAOĞLU

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mehmet AKKAYA

İzmir
2015

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Metafor” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29/01/2015

Fatma Gülin USTAOĞLU

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Öğretmenliği Programında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yard.Doç.Dr.Ömer İNCE

Üye : Yard.Doç.Dr.Mehmet AKKAYA

Üye : Yard.Doç.Dr.Sebahattin ÇAĞIN

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

..../..../....

Doç. Dr. Ali Günay BALIM
Enstitü Müdürü

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

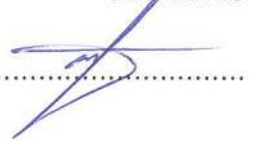
TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10064049
Yazar Adı / Soyadı	FATMA GÜLİN USTAOĞLU
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 10414763972
Telefon	5559776835
E-Posta	gulin_09@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Metafor
Tezin Tercümesi	Metaphors in Secondary School Turkish Course Books
Konu	Türk Dili ve Edebiyatı = Turkish Language and Literature
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bölüm	Eğitim Bilimleri Bölümü
Anabilim Dalı	Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Türkçe Öğretmenliği Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2015
Sayfa	104
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. MEHMET AKKAYA 12631747438
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	metafor, Türkçe öğretimi, mecaz
Kısıtlama	Yok

Yukarıda bilgileri kayıtlı olan tezin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

02.02.2015

İmza:.....

ÖNSÖZ

Türkçede çok sayıda sözcüğün birden fazla anlam içerdiğini görürüz. Aynı sözcük ile birbirinden farklı birçok şey anlatabiliriz. Kimi zaman da bazı sözcüklere metaforla ilgisi bulunan; mecaz, benzetme veya bunlara benzer sanatlarla farklı ve yeni anlamlar da yükleyebiliriz. Zengin bir dil olan Türkçenin metafor ile özellikle de anlam yönünden daha da zenginleştiği ortadadır. Ülkemizde yeni yeni gündeme gelen ve anlatımlarda sıkça yer vermeye başlanılan metafor, “başkasından kullanmak üzere alma, ödünç alma” olarak tanımlanır. Metafor, Türk diline anlama ve anlatma becerileri yönünden büyük katkılar sağlar.

Bu çalışmada metaforun Türkçe eğitimindeki yeri araştırılmak istenilmiş ve bu yüzden 5, 6, 7 ve 8.sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer alan metaforlu söyleyişler incelenmiş ve bu çalışma farklı yayınevleri üzerinden değerlendirilmiştir. (MEB Yayınevi, Doku Yayıncılık, Ada Yayıncılık)

Öncelikle fişleme yöntemiyle başlanılan bu çalışmada gerekli yayın ve kaynaklar araştırılmış, bunun yanı sıra metafor ve metafor ile ilgili söz sanatlarıyla ilgili bilgi verilmiştir. Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki metaforlu söyleyişlerin örnekleri tablo hâlinde desteklenmiş ve sunulmuştur.

Bu tez çalışmamın en büyük teşekkürü lisans ve yüksek lisans sürecinde bilgi ve deneyimleri ile her zaman yanımda olan sayın danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet AKKAYA'yadır. Özellikle bu konuyla ilgili çalışmamızdaki ısrarı, gösterdiği ilgisi, verdiği emeği ve maddi manevi her türlü desteği için teşekkür ederim. Ayrıca her zaman bilgisi ve desteği ile yanımda olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ömer İNCE'ye, bilgilerinden yararlandığım diğer tüm hocalarıma ve bana inanan, destek olan sevgili aileme çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
TABLO LİSTESİ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	viii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Giriş.....	1
1.2.Tez Başlığı.....	2
1.3.Problem Durumu.....	2
1.4.Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
1.4.1.Araştırmanın Amacı.....	3
1.4.2.Araştırmanın Önemi.....	3
1.5.Problem Cümlesi.....	4
1.6.Alt Problemler.....	4
1.7.Sayıtlılar.....	5
1.8.Sınırlılıklar.....	5

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

2.1. İlgili Yayın ve Araştırmalar.....	6
--	---

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli.....	12
3.2. Araştırmanın Yöntemi.....	12
3.3. Evren ve Örneklem.....	14
3.4. Veri Toplama Araçları.....	14
3.5. Veri Çözümleme Teknikleri.....	14

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Mecâz (Değişmece) Nedir?.....	16
4.2. İstiare Nedir?.....	18
4.3. Teşbih (Benzetme) Nedir?.....	25
4.4. Deyim Aktarması Nedir?.....	26
4.5. Somutlaştırma Nedir?.....	27
4.6. Mecâz-ı Mürsel (Ad Aktarması) Nedir?.....	29
4.7. Kinâye Nedir?.....	31
4.8. Alegori, Analoji, Simge/Sembol/Remz Nedir?.....	32
4.9. Teşhis (Kişileştirme) ve İntak (Konuşturma) Nedir?.....	33
4.10. Metonimi Nedir?.....	35
4.11. Metafor Nedir?.....	37
5.1. 5. Sınıf Metaforlu Söyleyiş Bulguları.....	47
5.2. 6. Sınıf Metaforlu Söyleyiş Bulguları.....	60
5.3. 7. Sınıf Metaforlu Söyleyiş Bulguları.....	74
5.4. 8. Sınıf Metaforlu Söyleyiş Bulguları.....	82

BÖLÜM V**SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER**

5.1. Sonuç, Tartışma ve Öneriler.....94

KAYNAKÇA.....101

TABLO LİSTESİ

Tablo 5.1.1. : Ada Matbaacılık 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinler, Yazarlar, Konular, Türler.....	47
Tablo 5.1.2. : Ada Matbaacılık 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Söz Sanatlarına Bağlı Metafor Analizi ve Somut/Soyut Değerlendirmesi.....	51
Tablo 5.1.3. : Ada Matbaacılık 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Metaforlu Söyleyişlerin Başlıklara Göre Analizi.....	56
Tablo 5.2.1. : Doku Yayıncılık 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinler, Yazarlar, Konular, Türler.....	60
Tablo 5.2.2. : Doku Yayıncılık 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Söz Sanatlarına Bağlı Metafor Analizi ve Somut/Soyut Değerlendirmesi.....	63
Tablo 5.2.3. : Doku Yayıncılık 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Metaforlu Söyleyişlerin Başlıklara Göre Analizi.....	69
Tablo 5.3.1. : MEB 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinler, Yazarlar, Konular, Türler.....	74
Tablo 5.3.2. : MEB 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Söz Sanatlarına Bağlı Metafor Analizi ve Somut/Soyut Değerlendirmesi.....	77
Tablo 5.3.3. : MEB 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Metaforlu Söyleyişlerin Başlıklara Göre Analizi.....	80
Tablo 5.4.1. : Ada Matbaacılık 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinler, Yazarlar, Konular, Türler.....	82
Tablo 5.4.2. : Ada Matbaacılık 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Söz Sanatlarına Bağlı Metafor Analizi ve Somut/Soyut Değerlendirmesi.....	86
Tablo 5.4.3. : Ada Matbaacılık 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Metaforlu Söyleyişlerin Başlıklara Göre Analizi.....	90

ÖZET

Dil, bir milletin tarihine, geleneklerine, duygu ve düşüncelerine sahip çıkan ve de onları gelecek nesillere aktarmasını sağlayan en önemli iletişim aracıdır. Türk dili anlama ve anlatma yönünden zengin özellik ve yöntemlere sahip bir dildir. Anlama ve anlatımda başvurduğu en önemli yöntemlerden biri de “metafor”lardır.

Metaforlar, insanın çevresini ve olayları anlamlandırmasını sağlayan, anlamsız görünenlerden deneyimlerinin de yardımıyla anlam çıkarmasına yardımcı olan bir formdur. Anlamlandırma sürecinde büyük etkisi olan metafor sadece dilde değil, düşünce ve eylemlerimizde de etkilidir. Soyut fikirlerin somutlaştırılmasında, anlaşılması zor olanın kolay hâle getirilmesinde ve bilinenden bilinmeyene ulaşılmasında metafor en önemli yardımcılardandır.

Türkçe dersi anlama ve anlatma becerilerini kapsayan bir derstir. Bu anlamlandırma ve anlatımlarda soyut kavramlara yönelme özellikle ortaokul düzeyinde gerçekleşmeye başladığı için bazı zorluklar yaşanabilir. Bu zorlukların aşılması için dilin tüm kuralları ve anlama-anlatma teknikleri Türkçe dersinde öğretilmeye çalışılır. Bu öğretim en sağlıklı şekilde Türkçe ders kitaplarının yardımıyla yapılabilir. Bu yüzden de Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler öğrencilerin dil, düşünce ve eylemlerini etkiler.

Bu çalışma ile ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metaforlu söyleyişlerin anlama ve anlatma becerilerindeki rolü ve kullanım sıklığı incelenip belirli kategoriler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Çalışmamızda öncelikle metaforun kapsamına giren söz sanatları ve metafor ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki metaforlu söyleyişler tablolar halinde sunulmuştur.

İlk tabloda söz sanatlarına bağlı olarak ortaya çıkan metaforlar değerlendirilmiştir. Buna göre metaforlu söyleyiş örneğine en çok 6. sınıf metinlerinde rastlanılmıştır. 6. sınıf konuları içinde “sözcükte anlam” konusu yer alır. Bu yüzden bu sonuç doğal ve tutarlı bir sonuçtur.

Sınıfların geneline bakıldığında metaforlu söyleyiş kapsamında en çok “istiare/eğretileme” sanatından yararlanılmıştır. Türkçede “metafor”un sözcük karşılığı olarak genellikle “istiare” kullanılır. Bu sonuç bunu desteklemektedir. Metinlerde istiare dışında teşbih, mecaz, mecaz-ı mürsel, deyim, teşhis gibi farklı söz sanatlarına bağlı metaforlu söyleyişler de mevcuttur.

Diğer tabloda kategorilere göre metaforlu söyleyiş örneklerine yer verilmiştir. Bu kategoriler “insan, hayvan, doğa, duygu, nesne/eşya, yer, şekil ve diğer” olmak üzere “sekiz”e ayrılmıştır. Metaforlu söyleyiş örneği en çok “doğa” kategorisindedir. 5. sınıflarda “Sağlık ve Çevre”; 6, 7 ve 8. sınıflarda “Doğa ve Evren” temalarının yer alması bu sonuçta etkilidir.

Metaforlu söyleyişler somut ve soyutluk açısından da değerlendirilmiş olup soyutluk üzerinden oluşturulan metaforlu söyleyişlere en çok 8. sınıf metinlerinde rastlanılmıştır. Bu öğrencilerin zihinsel gelişimine uygun bir sonuçtur.

Türkçe ders kitaplarında metaforlu söyleyişlere daha sık yer verilmelidir. Metaforlu söyleyişler öğrencilerin zihinsel ve dilsel gelişimi için gerekli ve yararlıdır.

Anahtar sözcükler: metafor, kişileştirme-teşhis, söz sanatları

ABSTRACT

Language is the most important means of communication which protects the history, traditions, emotions, and thoughts of a nation and transfers them to the next generations. The Turkish language has rich properties and methods with respect to comprehension and production. One of the most important methods used for comprehension and production is the use of “metaphors”.

Metaphors are forms which enable humans to make sense of their environments and events around them and infer meaning with the help of their seemingly meaningless experiences. Metaphors, which have a big effect on the sense-making process, are not only influential in language but also in our thoughts and actions. In the concretization of abstract ideas, simplification of the complicated, and reaching the known from the unknown, metaphors are one of the most important facilitators.

Turkish lessons incorporate the teaching of comprehension and production skills. Because the first encounters with and use of abstract concepts for the development of such skills begin to emerge particularly in the secondary school level, certain difficulties may be experienced. To resolve these difficulties, teachers try to teach all the rules of the language and comprehension-production techniques in Turkish lessons. This teaching can be done most effectively with the use of Turkish coursebooks. Therefore, the texts in Turkish coursebooks affect learners’ language, thoughts, and actions.

This study investigates the role of the metaphorical uses in Turkish coursebooks in the development of comprehension and production skills and the frequency of such metaphorical uses within certain categories.

In our study, we first discuss the figures of speech which can be analyzed under the category of metaphors and information about metaphors. Later, metaphorical expressions found in the texts in Turkish course books were presented in tables.

In the first table, metaphors, which emerge in relation to figures of speech, were analyzed. Metaphorical expressions were the most common in 6th graders’ course books. 6th grade curriculum incorporates the concept of “word meaning”. Therefore, this result was expected and consistent.

When the grade levels were taken into consideration in general, “istiare/eğretileme” was found to be the most frequent metaphorical expression. In Turkish, “istiare” is used as the lexical counterpart of “metaphor”. The results supported this finding. In the texts, apart from “istiare”, metaphorical expressions related to different figures of speech such as “teşbih, mecaz, mecaz-ı mürsel, deyim, teşhis” were found.

In the other table, metaphorical expressions were given as they appear in categories. These categories were comprised of 8 components, namely “human,

animal, nature, emotion, object/thing, place, shape, and others”. Examples of metaphorical expressions were mostly about the “nature” category. The fact that the themes of “health and nature” and “nature and universe” appeared in the 5th and the 6th, 7th and 8th graders respectively had an effect on this result.

Metaphorical expressions were also analyzed in terms of concreteness and abstractness and abstract metaphorical expressions were most common in 8th grader texts. This finding was appropriate when the cognitive development of this group of children is taken into consideration.

Metaphorical expressions should find more place in Turkish course books. Metaphorical expressions are necessary and beneficial for students’ cognitive and language development.

Keywords: metaphor, personification, figurative expressions

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

Dil eğitimi bireyin her türlü yaşantısı için kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Dil, insanlar arası iletişimin temel ögesidir. Öğrencilerin bilgi edinmelerinde, gelişimlerinde, iletişim kurmalarında, kendilerini yazılı veya sözlü olarak ifade edebilmelerinde; dil ayrı bir öneme sahiptir. Okuma, dinleme, konuşma, yazma ve dil bilgisi ile ilgili temel becerilerin öğrenciye kazandırılması ve öğrenciyi merkeze alan bir eğitim sisteminin benimsenmesi gerekmektedir.

Eğitim sistemimizde ve Türkçe Öğretim Programımızda yapılandırmacı yaklaşım esas alınmaktadır. Bu, öğrencilerin ana dilini iyi öğrenen ve kullanan bir birey olmalarında etkili bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım öğretmeni rehber kabul ederken; öğrenciyi de aktif hâle getirir.

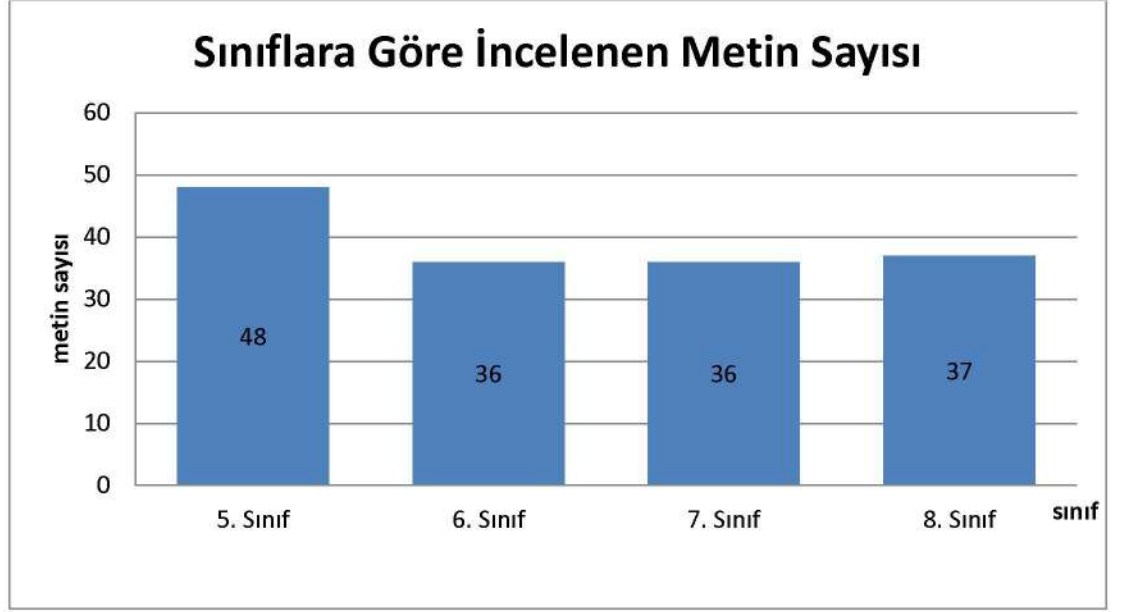
Türkçe zengin bir dildir. Anlatım, gerçek anlamların yanında mecazlı, sanatlı olarak da gerçekleşebilir. Bu tür anlatımları anlamlandırma işlemi ilköğretim çağındaki çocuklar için başta zorluk oluştursa da onların hem bilişsel hem de duyuşsal gelişimleri açısından oldukça önem teşkil etmektedir. Mecazlar ya da sanatlı söylemler, metafor aracılığı ile verildiğinde öğrenciler için somut bir anlamlandırma süreci meydana gelir. Böylece anlamlandırma süreci, daha somut daha etkili ve daha anlamlı olacaktır. Metaforlar, öğrencilerin bilişsel gelişimine katkı sağlayacak; olayları ve duygu, düşüncelerini aktarmalarında yardımcı olacaktır.

Metaforlar, gündelik hayatta sık sık karşılaştığımız olayları ya da durumları daha etkili anlamlandırmamızı sağlayan olgulardır. Metaforların benimsenmesi ve metaforlara sıkça başvurulması, öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve dilsel gelişimi açısından çok önemlidir. Bu olguyu daha belirgin kılmak amacıyla 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde bulunan metaforlu söylemler incelenmiştir. Bu metinlerde bulunan metafor kullanımlarının sayısı, sıklığı, konu dağılımları

çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır. Bu ders kitaplarında bulunan metaforlu söyleyişler “insan, hayvan, duygu, doğa, eşya/nesne, yer, şekil ve diğer” başlıkları altında toplanmış ve bağlı bulunduğu söz sanatı altında değerlendirilmiştir. Aynı söylemler somutluk ve soyutluk açısından da ele alınmıştır.

Yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen bulgular tablolar hâlinde sunulmuştur.

Metaforlu Söyleyiş Yönünden İncelenen Metin Sayısı

1.2. Tez Başlığı

Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Metafor

1.3. Problem Durumu

Bir sözcüğün birden fazla anlamda kullanılması ya da bir sözcüğün farklı kavramları çağrıştıracak şekilde kullanılması dilimizin zenginliğinin ve anlam kapsamının genişliğinin bir göstergesidir.

Metafor, bir kavramın bilinenden yola çıkılarak anlatılmasının yanında, istiare (eğretileme)yi, teşbihi, mecazı da içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda yapılan bu

araştırmada metaforun içerdiği diğer konu başlıklarına da değinilerek, metaforlu söyleyişler ortaya konulmuştur.

Böyle geniş bir kapsamı içeren metaforun ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer alması öğrencilerin bu metaforlu söyleyişleri anlama ve kullanmada kimi zaman zorluk yaşadıklarını göstermiştir.

1.4. Araştırmanın Amacı ve Önemi

1.4.1. Araştırmanın Amacı :

Bu çalışmanın amacı; ortaokul öğrencilerinin öncelikli olarak somut ve soyut kavramların ayırımına varmalarının sağlanmasıdır. Ortaokul kademesinde henüz soyut kavramları algılama düzeyine yeni erişen öğrencilerin, bu kademe düzeyinde karşılaştıkları soyut kavramlar karşısında algı gücünü çekmeleri olağandır.

Bu çalışma ile MEB, Ada ve Doku Yayınları ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki;

- Metaforlu söyleyişlerin dizinini oluşturmak,
- Kullanım sıklığını belirlemek,
- Metaforun kapsamına giren alanlara göre sınıflandırmak,
- Öğrencilerin metaforlu söylemleri anlama ve anlatma yeteneklerini geliştirme,
- Öğrencilerin metaforu doğru şekilde kullanmalarını sağlama,
- Metaforlu söyleyişlerdeki etkili anlatım biçimini kavrama,
- Türkçe ders kitaplarıyla ilgili yapılacak araştırmalara kaynaklık etme,
- Metaforlu söyleyişlerle ilgili yapılacak araştırmalara kaynaklık etme,
- Türkçe ders kitaplarını değerlendirme amaçlanmıştır.

1.4.2. Araştırmanın Önemi

Dil; duygu, düşünce, yaşantı ve olayları en etkili biçimde anlatma aracıdır. Sözlü ve yazılı anlatımda, düşüncenin ve hayalin ifadesinde metafordan yararlanmak gerekir. Nesne adlarının somutluğu dikkate alınırsa mecazlı söyleyişlerin algısı ilk anda bir güçlük doğurmaktadır. Okuduğunu anlama becerisi, soyut anlamı kavrama

ve yorumlama becerisi kazandırması itibariyle ortaokul öğrencilerinin geliştirilmesi bakımından kitapların önemine dikkat çekmektedir.

Bu çalışma ile Türkçe ders kitaplarında soyut kavramlar içeren metinlerin incelenmesi gerçekleştirilecektir. Kelimeler arasında anlamsal bağda eğretilme diye bilinen metaforun özellikle metinlerde ve şiirdeki izlek takibinde imgelem değerlendirmesine imkan tanınması mümkün olacaktır.

1.5. Problem Cümlesi

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında (MEB, Ada, Doku Yayınları) yer alan metinlerdeki metaforlu söyleyişler ve bunların kullanım sıklığı nedir?

1.6. Alt Problemler

Edebiyatta tüm türler içinde yazarın kendi imge dünyasını ve çağrışımlarını en güzel ifade ettiği tür şiirdir. Şiir türü içinde metaforik yapı algıda güçlük doğurmaktadır.

Şiirde olduğu kadar düz yazıda da mecazlı, örtülü anlam yapısı kullanılmaktadır. Nesir ve şiir metinlerinde yazar ve şairin derinlere gömdüğü anlamların bulunup çıkarılması gerekmektedir. Bu örtülü anlamların bulunup çıkarılması ve kullanım yerinin kavratılması, üzerinde durulması gereken bir husustur.

Metinlerdeki anlamsal boyutun tespiti ve bunun öğretimindeki seçimi belirlemek hususu çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Mecaz nedir?

Deyim aktarması nedir?

Mecaz-ı mürsel nedir?

Teşbih nedir?

İstiare nedir?

Teşhis nedir?

Somutlaştırma nedir?

Kinaye nedir?

Alegori nedir?

Simge nedir?

Sembol nedir?

Analoji nedir?

Soyut ve somut kavram nedir?

Örtülü anlatım ne demektir?

Metafor nedir?

Metaforların diğer söz sanatları içindeki yeri nedir?

Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metaforlu söyleyişler ve buna bağlı söz sanatlarının kullanımı nelerdir?

Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metaforlu söyleyişlerin kullanım sıklığı nedir?

Soyut ve somut kavram nedir?

Örtülü anlatım ne demektir?

Düz yazı ve şiirde çağrışımlar nasıl kullanılır?

1.7. Sayıtlılar

Ortaokul (5, 6, 7 ve 8. sınıf) Türkçe ders kitaplarında (MEB, Doku, Ada Yayıncılık) yer alan metinlerde bulunan metaforlu söyleyişler ve bunların kullanım sıklığı incelenmiştir.

1.8. Sınırlılıklar

Bu araştırma Ada Yayıncılık'ın yayımladığı 2012 basımlı 5. sınıf, Doku Yayıncılık'ın yayımladığı 2012 basımlı 6. sınıf, Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayımladığı 2013 basımlı 7. sınıf ve Ada Yayıncılık'ın yayımladığı 2013 basımlı 8. sınıfa ait "Ortaokul Türkçe Ders Kitabı" ve bu kitaplarda yer alan metinlerdeki metaforlu söyleyişleri sınıflama ile sınırlıdır.

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

2.1. İlgili Yayın ve Araştırmalar

Ortaokul Türkçe ders kitaplarında bulunan metaforlu söyleyişler ve bu metaforların dağılım konularını belirlemek, çalışmamızın konusunu ve amacını oluşturmaktadır. Bu konuda birbirinden farklı yayınevlerinin oluşturduğu kaynaklar bulunmaktadır. Bu yüzden araştırmamızda sınırlama yapılarak her kademenin bir kitabı incelenmiş olup fişleme çalışmamız bu şekilde oluşturulmuştur.

Araştırmamızı oluşturan Türkçe ders kitapları şunlardır :

1. Alacalı, O. (2012). **5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**. Ankara: Ada Matbaacılık Yayıncılık.
2. Bıyıklı, H. ve Öztaş, Y. (2012). **6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**. Ankara: Doku Yayıncılık Ticaret.
3. Deniz, K. ; Arıcı, Ö. ; Osmanağaoğlu, S. ; Gökşen, B. B. ; Ensari, H. N. ; DüNDAR, E. Ve Aksoy, Ö. U. (2013). **7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
4. Şahin, D. (2013). **8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**. Ankara: Ada Matbaacılık Yayıncılık.

Metaforun alanına giren ve çalışmamızda ele alınan kavramları belirlemek amacıyla farklı kaynakları ele aldık. Bu bağlamda yararlandığımız kaynaklar şunlardır:

1. Akalın, L. S. (1980). **Edebiyat Terimleri Sözlüğü**. (5. Basım). İstanbul: Varlık Yayınları.
2. Akay, H. (2006). **Şiir Alâmetleri**. İstanbul: 3F Yayınevi.
3. Akın, G. (1996). **Şiir Üzerine Notlar**. İstanbul: YKY.
4. Aristoteles (2011). **Poetika**. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
5. Aksan, D. (1995). **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**. (2. Basım). Ankara: Engin Yayınları.
6. Aksan, D. (2007). **Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını**. (5. Basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
7. Akyol, H. (2008). **Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri**. (2. Basım). Ankara: Kök Yayıncılık.
8. Bayraktar, O. (1997). **İzlek**. İstanbul: Yedi İklim Yayınları.
9. Bilgegil, M. K. (1980). **Edebiyat Bilgi ve Teorileri**. Ankara: Enderun Kitabevi.
10. Cebeci, O. (2013). **Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri**. İstanbul: İthaki Yayıncılık.
11. Dilçin, C. (1983). **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**. Ankara: TDK Yayınları.
12. Doğan, M. H. (1997). **Şiir ve Eleştiri**. İstanbul: YKY.
13. Fethi, N. (1997). **Şiir Yazıları**. İstanbul: İyi Şeyler Yayıncılık.
14. Genç, İ. (2007). **Edebiyat Bilimi- Kuramlar- Akımlar- Yöntemler**. (2. Basım). İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
15. Joubert, J. L. (1993). **Şiir Nedir?** (Çev. Ece Korkut). Ankara: Öteki Yayınları.
16. Karadağ, M. (2000). **Edebiyat Bilgi ve Kuramları**. İzmir: Ürün Yayınları.
17. Karasar, N. (2012). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. (24. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
18. **Kitap-lık**. (2003). İstanbul: YKY.
19. Kudret, C. (1980). **Örneklerle Edebiyat Bilgileri**. (2. Basım). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
20. Lakoff, G. ve Johnson, M. (2010). **Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil** (Çev. Gökhan Yavuz Demir). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

21. Macit, M. ve Soldan, U. (2010). **Edebiyat Bilgi ve Teorileri**. (4. Basım). Ankara: Grafiker Yayınları.
22. Nayır, F. (2008). **Organizma Metaforu, Örgüt Mecazları**. Ankara: Ekinoks Yayınevi.
23. Okay, M. O. (2013). **Poetika Dersleri**. İstanbul: Dergâh Yayıncılık.
24. Öngören, V. (1997). **Dil, Estetik, Felsefe ve Tarih Bağlamında Şiir ve Yenilik**. İstanbul: Broy Yayıncılık.
25. Özbay, M. (2009). **Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri 2**. (3. Basım). Ankara: Öncü Kitap.
26. Saraç, Y. (2010). **Eski Türk Edebiyatına Giriş**. Eskişehir.
27. Seyidoğlu, H. (1983). **Bilimsel Araştırma ve Yazma**. (2. Basım). Ankara: Olguç Matbaası.
28. Tarlan, A. N. (1932). **Edebi Sanatlara Dair**. İstanbul: Tecelli Matbaası.
29. **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**. (1986). Cilt 6. Dergâh Yayıncılık.
30. Ülper, H. (2010). **Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri**. Ankara: Pegem Akademi.
31. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. (5. Basım). Ankara: Seçkin Yayınları.

Metafora yönelik daha önce yapılmış olan makaleler, bildiriler ve tezler incelenmiş ve bu çalışmalardan yararlanılmıştır. Bu çalışmalar şunlardır:

1. Arslan, M. ve Bayrakçı, M. (2006). Metaforik Düşünme ve Öğrenme Yaklaşımının Eğitim-Öğretim Açısından İncelenmesi. **Milli Eğitim**. (Yaz 2006).
2. Aslan, S. (2013). Birleştirilmiş Sınıflarda Görev Yapan Öğretmenlerin “Öğretmen” Kavramı ile İlgili Algılarının Metaforik İncelenmesi. **Turkish Studies**. (Bahar 2013).
3. Aydın, İ. S. ve Pehlivan, A. (2010). Türkçe Öğretmeni Adaylarının “Öğretmen” ve “Öğrenci” Kavramına İlişkin Kullandıkları Metaforlar. **Turkish Studies**. (Yaz 2010).
4. Cankara, M. (2014). Metafor Yaratma Eylemi Olarak Bilmece. **Milli Folklor**. Sayı 55.

5. Çalışkan, N. (2009). Metaforların İzinde Bir Yazarın Kavramlar Dünyasına Giriş: Cemil Meriç'in Bu Ülkesi'nde Kitap Metaforları. **Dil Araştırmaları**.
6. Çalışkan, N. (2009). Metafor Farkındalığı Geliştirmeye Dayalı Bir Model Aracılığıyla Deyim Öğretimi. **Ankara Dilbilim Çevresi Konuşmaları**.
7. Çalışkan, N. (2013). Anahtar Modeli ile Metafor ve Deyim Öğretimi. Sayı 64. **Bilig**. (Kış 2013).
8. Çulha Özbaş, B. (2012). "Sosyal Bilgiler Öğretmeni Olarak Ben Kimim?", Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Meslekî Kimliklerine Yönelik Görüşlerinin Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi. **Turkish Studies**. (İlkbahar 2012).
9. Erdem, S. (2010). Atasözlerinde Metaforların İşleyişi. Sayı 88. **Milli Folklor**.
10. Güven, S. ve Akhan, N. E. (2010). İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine İlişkin Öğeleri Açıklamak İçin Kullandıkları Metaforlar. **TSA**. (Nisan 2010).
11. Kantarla, D. ; Aksan, Y. ve Aksan, M. (2008). Kavramsal Metafor Kuramı Açısından Türkçede Duygu Metaforları Bütüncesi. **XXI. Ulusal Dilbilim Kurultay Bildirileri 354-357**.
12. Kolaç, E. Ve Ulutaş, N. (2010). **Türk Şiirinde Kullanılan Türkçe'ye Yönelik Metaforlar**. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu. İzmir.
13. Kolaç, E. ; Ulutaş, N. Ve Süphandağı, İ. (2012). Türk Şiirinde Kullanılan Türkçeye Yönelik Metaforlar. **Akademik Araştırmalar Dergisi**.
14. Mustan Dönmez, B. ve Karaburun, D. (2013). Türk Halk Müziği Sözlerinde "Metaforik Anlatım Geleneği". Ankara: **Turkish Studies**. (Bahar 2013).
15. Oğuz, A. (2009). Öğretmen Adaylarına Göre Ortaöğretim Öğretmenlerini Temsil Eden Metaforlar. **Milli Eğitim**. (Bahar 2009).

16. Otyzbayeva, Z. (2006). Kazak Yazar Dükenbay Dosjanov'un İpek Yolu Romanında Metaforlar. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
17. Öztekin, Ö. (2009). Eski Şiire Diyalektik Gönderme: Sebk-i Hindî'nin Alışılmamış Bağdaştırmalarında Metaforik Bir Yansıma Olarak Karşıtların Birliği. **Turkish Studies**. (Bahar 2009).
18. Pilav, S. ve Elkatmış, M. (2013). Öğretmen Adaylarının Türkçe Kavramına İlişkin Metaforları. **Turkish Studies**. (Bahar 2013).
19. Saban, A. (2008). Okula İlişkin Metaforlar. **Educational Administration: Theory and Practice**. (Yaz 2008).
20. Semerci, Ç. (2004). İlköğretim Türkçe ve Matematik Ders Kitaplarını Genel Değerlendirme Ölçeği. **Sosyal Bilimler Dergisi**.
21. Sevim, O. ; Veyis, F. ve Kınay, N. (2012). Öğretmen Adaylarının Türkçeyle İlgili Algılarının Metaforlar Yoluyla Belirlenmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği. **Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi**.
22. Yazıcı, N. (2012). Türk Dili Edebiyatı Bölümünden Mezun Öğretmen Adaylarının "Edebiyat" Hakkındaki Metaforları. **Milli Eğitim**. (Kış 2012).

Çalışmamız esnasında yararlandığımız sözlükler:

1. Develioğlu, F. (2007). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**. (24. Basım). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
2. Kürkcüoğlu, K. E. (1973). **Tâhir-ül Mevlevi Edebiyat Lügatı**. İstanbul: Enderun Kitabevi.
3. Pala, İ. (2004). **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**. (13. Basım). İstanbul: Kapı Yayınları.
4. Türk Dil Kurumu. (2005). Türkçe Sözlük. Ankara.
5. Türk Dil Kurumu. (2005). Yazım Kılavuzu. Ankara.
6. Türk Dil Kurumu. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. <http://www.tdk.gov.tr/>

7. Türk Dil Kurumu. Güncel Türkçe Sözlük. <http://www.tdk.gov.tr/>
8. Türk Dil Kurumu. Yazım Kılavuzu. <http://www.tdk.gov.tr/>

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Model, bir sistemin temsilcisidir. Model, “ideal” bir ortamın temsilcisi olup yalnızca “önemli” görülen değişkenleri içine alacak şekilde, gerçek durumun özetlenmiş halidir.

Araştırma Modeli; “... araştırma amacına uygun ve ekonomik olarak, verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için gerekli koşulların düzenlenmesi”dir (Karasar, 2012:76).

Tarama modelleri, geçmişte veya hâlâ varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır.

Tarama modellerinde amaçların ifade edilişi genellikle, soru cümleleri ile olur. Bunlar “Ne idi?” , “Nedir?” , “Ne ile ilgilidir?” ve “Nelerden oluşmaktadır?” gibi sorulardır (Karasar, 2012:77).

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, “problemlere güvenilir çözümler aramak amacı ile planlı ve sistemli olarak, verilerin toplanması, çözümlenmesi (analizi), yorumlanarak değerlendirilmesi ve rapor edilmesi sürecidir (Karasar, 2012:22).

Bilimsel yöntem, “bilim üretmenin yolu”, “bilimin süreç yönü” , “kanıtlanmış bilgi elde etmek için izlenen yol” , “uygulandığında, bilime katkı getirmiş ve getireceğine güvenilen süreçler...” ya da daha genel bir anlatımla “problem çözmek için izlenilen düzenli yol” şeklinde algılanabilir (Karasar, 2012: 12).

“Bilimin amacı evreni anlamaktır. Bu amaca ulaşmak için izlenmesi gerekli görülen yola Bilimsel Yöntem denilmiştir (Genç, 2007:6).

Araştırma yöntemi seçilirken araştırmacı, konusunun içeriğine dikkat etmelidir. Seçtiği araştırma yönteminin yardımıyla çalışmasını sürdürmelidir. Araştırma yöntemleri nicel araştırma ve nitel araştırma olarak ikiye ayrılır. Bu çalışmamızda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım, Şimşek, 2011:39).

Araştırma konumuzda;

Mecazın ne olduğu,

İstiarenin ne olduğu,

Teşbihin ne olduğu,

Somutlaştırmanın ve alegorinin ne olduğu,

Teşhisin ne olduğu,

Analojinin ne olduğu,

Metoniminin ne olduğu,

Metaforun ne olduğu,

Metaforun, ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki yeri bulunmaktadır.

Bunların doğrultusunda betimsel modelden yararlanılmıştır. Buna göre verilerin hangi başlıklar, temalar doğrultusunda sunulacağı belirlenmiş ve Türkçe ders kitaplarındaki metaforlu söylemleri açıklamak için fişleme çalışmasına yer verilmiştir. Fiş yardımı ile veriler belirli temalar, başlıklar hâlinde düzenlenmiştir.

Not alma işlemini kolaylaştırmanın en iyi yolu, fiş kullanmaktır. Fiş, üzerine not alınan, çoğun küçük boy, düzgün kesilmiş, kalınca bir kağıt ya da ince bir kartondur (Karasar, 2012:193).

Araştırmanın bilgilerini taramak ve derlemek için kullanılan fiştir. Alınan bilgi ya tırnak içine alınarak aynen alıntı (iktibas) yapılır ya da kısaca konusu kaydedilir, o anda akla gelen bilgi ve görüşler de yazılır. Alıntı, özet ve kişisel görüşler ayrı ayrı belirlenir (Genç,2007:8).

3.3. Evren ve Örneklem

Araştırmamızın evrenini 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır.

Araştırmamızın örneklemini Milli Eğitim Bakanlığı'na ait 7. sınıf, Ada Yayıncılık'a ait 5. ve 8. sınıf, Doku Yayıncılık'a ait 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinler oluşturmaktadır.

3.4. Veri Toplama Araçları

Çalışmamızda doküman inceleme yönteminden yararlanılmıştır. 5. , 6. , 7. ve 8. sınıftan her birinden bir tane olmak üzere; Milli Eğitim Bakanlığı, Ada ve Doku Yayıncılık Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler doküman olarak belirlenmiştir. Bu ders kitaplarındaki metinlerde bulunan metaforlu söyleyişler ‘‘mecaz, teşbih, istiare, teşhis’’ sanatları göz önüne alınarak fişleme çalışması yapılmıştır. Elde edilen veriler; ‘‘insan, hayvan, doğa, duygu, eşya/nesne, yer, şekil ve diğer’’ başlıkları altında toplanmıştır.

Metafor konusunu ve bununla ilgili söz sanatlarını kapsayan kitaplar, makaleler, tezler, çalışmalar incelenmiştir. Bunlardan elde edilenlerle, ders kitaplarından ulaşılan bilgiler birleştirilmiş ve bir sonuca varılmıştır. Bu sonuçlara araştırmamızda yer verilmiştir.

3.5. Veri Çözümleme Teknikleri

Araştırmamızda veri çözümleme tekniği olarak içerik ve betimsel analizden yararlanılmıştır.

Betimsel analiz, içerik analizine göre daha yüzeyseldir ve daha çok araştırmanın kavramsal yapısının önceden açık biçimde belirlendiği araştırmalarda kullanılır. İçerik analizi, toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirir ve önceden belirgin olmayan temaların ve boyutların ortaya çıkarılmasına olanak tanır (Yıldırım, Şimşek, 2011:223).

Betimsel analizde elde edilen veriler, belirlenir, yorumlanır, neden-sonuç ilişkisi içinde incelenir, sonuçlar çıkarılır. Yapılan anlamlandırmalar ile tahminler, yorumlar yapılabilir.

İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım, Şimşek,2011:227).

İçerik analizi sayesinde kavramların ve temaların saptanması ve bu kavramların, temaların daha anlaşılır hâle getirilmesi hedeflenilmiştir.

Belirtilen Türkçe ders kitapları bu doğrultuda incelenmiş, metaforlu söylemler, fiş yolu ile bir araya getirilmiş, konuyla ilgili farklı kaynaklardan yararlanılarak sonuçlara varılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Mecaz (Değişmece) Nedir?

Mecâz, bir kelimenin gerçek (=temel) anlamı dışında başka bir anlamda kullanılmasıdır. Mecâzda kelimenin temel anlamı ile karşıladığı yeni anlam arasındaki ilişki gerçek dışıdır. Bir kelimenin hakiki (=gerçek; temel) anlamı değil de mecazî anlamının kastedilmesi için bu iki anlam arasında bir ilişki bulunması gerekir. O hâlde mecâz kısaca bir sözün gerçek anlamında kullanılmamasıdır. Mecazda bu anlamın gerçek anlam olmadığını gösteren ve sözü gerçek anlamının dışına çıkaran bir ilgi vardır (Saraç, 2010: 163).

Lafzın mânâya delâlet yollarından ikincisi mecâzdır. Kelime Arapça (yeri tecâvüz) mânâsına gelen ‘`câz’ fiilinden türetilmiş mekân ismidir. Bir söze âit aslî mânâda kendini gösteren tecâvüz, bu kelimenin terim olarak kullanılmasına yol açmıştır (Bilgegil, 1980: 130).

Mecazlar (Değişmece/Trope/Figure), dillerin gerçek anlamlarının söylenemeyeni söylemede yetişmediği durumlarda dile güç, zenginlik, canlılık, parlaklık kazandıran yapılardır. Türkçe, mecazlar bakımından zengin bir dildir ve bu bakımdan çağlar boyunca meydana getirilen mecazlarla çok zengin ifade gücü kazanmıştır (Genç, 2007:99).

Mecaz sanatı söze güzellik, canlılık ve daha etkili bir güç vermek için yapılır. Türkçe mecazlar bakımından çok zengin bir dildir (Dilçin, 2005: 405).

Bir kelimeyi gerçek anlamının dışında, benzetme amacı gütmekten başka bir anlamda kullanmaktır. Bu sanatta amaç, söze güzellik, çarpıcılık ve canlılık katmaktır. Kelimelerin mecazî anlamlarında kullanılmaları duygu ve hayâli

şahlandırır, sözün etkisini artırır. Mecaz kullanımı sayesinde bir konunun daha iyi kavranması ya da kavratılması sağlanır (Macit, 2010: 69).

Bir sözün gerçek anlamının dışında bir anlamda kullanılmasına mecaz denir. Mecazda kelimenin gerçek anlamını engelleyecek karîne-i mânia (engelleyici ipucu) bulunur. (Altunyay, 2013: 209)

Geçilip gidilen yer, bir yeri tecâvüz. Edebiyatta bir kelimeyi gerçek anlamından başka bir anlamda kullanma sanatıdır. Amacı, söze canlılık, çarpıcılık, güzellik vermektir.

Mecâz, başlı başına bir edebî sanat olmaktan çok değişik adlarla anılan bazı sanatların otaya çıkmasına yardımcı olur. Nitekim teşbîh, istiare, mecâz-ı mürsel, kinâye, ta'rîz, teşhis ve intak gibi sanatla bir kısmı kelime (msl. istiâre), bir kısmı ise fikir (msl. teşbîh) mecâzları üzerine kurulmuş sanatlardır.

Kelimelerin mecâz kullanımı duygu ve hayâli şahlandırır, sözün etkisini artırır. Türk dilinin mecâzlar bakımından zengin oluşu, günlük hayatta çok zaman bilerek ya da bilmeyerek mecâzlar kullanmamıza imkân sağlar. Böylece daha iyi kavrama ve kavratma sağlanmış olur. Mecâz, hakikatin zıddıdır. Nitekim bu tür ifadelerde kelimenin gerçek anlamını iten ve onu anlamamıza engel olan bir başka kelime bulunur (Pala, 2007: 299).

Mecaz bir kavram veya bir terimin belirli bir benzerliği ifade etmek amacıyla farklı bir içeriğe uygulandığı bir dil formudur. (Sackmann,1989; Yıldırım, Şimşek, 2011: s. 207'deki alıntı). Bir dil formu olarak aynı kavram veya terimin farklı ortamlar arasında bir geçiş olarak kullanılması anlamında mecazlar kavramları dönüştürür. Bu anlamda dil ve dilin kullanımı ile ilgili gibi görünür. Ancak mecazlar bundan daha fazla işleve sahiptir. Mecazlar insanın doğayı ve çevresini anlamasının, anlamsız gibi görünen nesnel gerçeklikten belirli yorumlar yoluyla anlamlar çıkarmasının, yaşantı ve deneyime anlam kazandırmanın araçları olarak "bilmeye" de olanak sağlar (Morgan, 1980; Yıldırım, Şimşek, 2011: s. 207-208'deki alıntı).

Mecazlar olguları bir alandan diğer bir alana taşır, gerçeği süzer ve basit bir şekilde tanımlar (Şimşek, Yıldırım, 2011: 208).

Bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başak anlamda kullanılan söz (TDK Sözlük, 2005:1359).

Mecaz, bir sözün asıl anlamından başka bir anlamda kullanılmasıdır. Mecazlı anlatım çeşidinde, sözcükler ya da sözcük kümeleri asıl anlamlarından başka anlamlarda kullanılır. (Kudret, 1980: 465)

Lügatde “Geçilip gidilen yer demek olan mecâz beyân tâbîrlerindendir. Kelime vaz’olunduğu mânâda kullanılırsa hakikat olur. Bir münâsebetle asıl mânâsından başka bir mânâyâ nakl edilirse ve kendi mânâsında kullanılmasına “karîne-i mânâia” bulunursa mecâz olur (Kürkçüoğlu, 1973: 96).

Bir sözün, asıl anlamından başka bir anlamda kullanılması. (Akalın, 1972: 123)

Lugatte ‘yol, geçecek yer’ ve ‘hakikatin zıddı’ mânalarına gelmektedir.

Edebiyatta bir sözün, kelimenin asıl mânâsından başka bir mânâ ifade edecek şekilde kullanılmasıdır. Mecaz, kelime veya söze güzellik, parlaklık, zerafet, kuvvet, genişlik, derinlik vermek için yapılır.

Teşbih suretiyle meydana getirilen mecazlara istiare, yüzeydeki anlatımın altında başka bir anlam olduğunu belirtme yoluyla yapılan meclara istiâre-i temsiliye (Alegori); benzetme maksadı gütmeyen, bir kelime veya ibareyi öz anlamında kullanılmayacak şekilde ifade etmeye mecaz-ı mürsel denilmektedir (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi-Dergâh Yayınları, 1986: 168-169).

4.2. İstiare Nedir?

Bir şeyi anlatmak için, ona benzetilen başka bir şeyin adını eğretili şekilde kullanma olan istiare (Eğretileme/Deyim Aktarması/Metafor) dilin ifade gücünü kullanmada çok ileri bir edebî sanattır. İstiare hem mecaz, hem de benzetmedir (Genç, 2007:101).

Bir şeyi kendi adının dışında, türlü yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anma. Bu bakımdan istiare hem bir mecaz hem de bir benzetme sanatıdır. İstiarenin bu iki yönlü özelliğine göre, bir istiarede şu üç niteliğin bulunması gerekir:

- a) Sözcüğün gerçek anlamının dışında herhangi bir kavrama ya da nesneye ad olması.
- b) Engelleyici ipucu (karîne-i mâni'a) bulunması yani sözcüğün kendi anlamında kullanılmasının olanaksız olması.
- c) Benzetme amacının bulunması (Dilçin, 2005:412).

Bir sözün benzetme amacıyla başka bir sözün yerine kullanılmasıdır. İstiâre hem mecaz hem de bir benzetme sanatıdır (Macit, 2010:65).

İstiâre bir şeyin ödünç verilmesini veya ödünç alınmış bir şeyin iâdesini istemektir. Edebiyatta, taraflarından biri kaldırılmış belîğ teşbîhe bu ad verilmektedir.

İstiâre, açık ifadeden daha ziyâde te'sîr gücüne sâhiptir. Bu yüzden de okuyucunun veya dinleyicinin tasavvur ve tahayyül imkânlarını zenginleştirir (Bilgegil, 1980:154).

Asıl anlamı birinden bir şeyi ödünç isteyip almak olan istiâre, bir kelimeye aralarındaki benzerlik sebebiyle temel anlamının dışında yeni bir anlam vermektir. İstiarenin temelinde teşbîh vardır. Teşbîhin iki temel unsurundan müşebbeh ve müşebbehün bihten birinin doğrudan ya da dolaylı olarak söylenerek, kaldırılan kısmının kastedilmesiyle istiare meydana gelir. Diğer bir deyişle istiâre, kısaltılmış bir teşbîhtir. Bu açıdan bakıldığında istiâre hem bir mecaz hem de bir teşbîhtir (Saraç, 2004:174).

TDK Güncel Türkçe Sözlükte:

“1. Ödünç, borç veya eğreti alma, ödünçleme, metafor. 2. Bir şeyi anlatmak için ona benzetilen başka bir şeyin adını eğreti olarak kullanma, eğretileme.”

İskender Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü'nde:

“Ödünç alma, iğretileme. Edebiyatta bir kelimenin anlamını geçici olarak başka bir kelime hakkında kullanma sanatıdır. İstiârede herhangi bir varlığa benzerlik dolayısıyla asıl adın yerine benzediği başka bir varlığın adı kullanılır. Bu sanatın özünü teşbîh oluşturur. Ancak istiârede benzeyen ya da benzetilenden yalnızca biri söylenir.”

Bir kavramın herhangi bir bakımdan benzediği başka bir kavramla adlandırılmasına istiare denir (Kaplan, 2014: 788).

Teşbihin temel öğelerinden [benzeyen (müşebbeh), kendisine benzetilen (müşebbehün bih)] sadece birinin söylenmesiyle oluşturulan benzetmedir (Altunyay, 2013: 209).

İstiare bir sözü benzetme amacıyla başka bir sözün yerine kullanmaktır. Bu sanatta hem mecaz hem de benzetme özellikleri vardır (Altun, 2003).

Beyân tabirlerindendir. Lügat mânâsı: “ Birinden iğreti bir şey isteyip almak” meâlindedir. Edebiyatta: “Bir kelimenin mânâsını muvakkaten diğer bir kelime hakkında kullanmak” demektir. Bunu beyâncılar: “Müşâbehet alâkasiyle ve karîne-i mânia dolayısıyla mânâ-yi mevzûnlehin gayride müstâmel olan lafzdır.” diye târif ederler. Şu târife göre istiâre kendi mânâsında kullanılmayan bir lafzdır. O hâlde “mecâz”dır, alâkası da “teşbîh”dir (Kürkçüoğlu, 1973: 71).

İstiâre, bir sözün benzetme amacıyla, başka bir söz yerine kullanılmasıdır (Kudret, 1980: 471).

İğretileme. Bir varlığa ya da kavrama, asıl adını değil de, benzediği başka bir varlığın adını vermek sanatı (Akalın, 1972: 97).

Farklı kaynaklarda ele alınan bu istiâre tanımlarının yanı sıra istiâre: “eğretileme, deyim aktarması” gibi kavramlarla da adlandırılmıştır. İstiârenin çeşitlerine bakıldığında;

Açık İstiare:

Deyim aktarmasının türlerini şöylece belirlemek istiyoruz:

Açık Eğretileme (açık deyim aktarması) diye adlandırılan türde, doğadaki nesnelerin adlarının ve bu nesnelerle ilgili sıfatların insanlar ve onların nitelikleri için kullanılması söz konusudur. Aslan, kuzu, tilki, domuz, eşek, maymun gibi hayvan adlarından başlayarak fidan, servi, gül, çitlenbik gibi bitkilerle ilgili göstergelerden yararlanılması, insanların melek, şeytan, cin, mikrop gibi göstergelerle nitelenerek onlara deli fişek, dilli düdük, sokak süpürgesi, şeytan çekici, çöpsüz üzüm, fındık kurdu gibi sıfatların yakıştırılması hep aynı aktarma işleminin belirtileridir (Aksan, 2013:130).

İstiâre-i musarraha (=açık istiâre): benzeyeni düşürülen teşbihtir. Bu istiâreye açık denmesi kendisine benzetilenin açıkça ifade edilmesindendir. Teşbih unsurlarından müşebbehün bih (kendisine benzetilen)in söylenmesiyle yapılır.

‘‘Akıyor nûr gördüğüm dereden’’

Muallim Nâcî

Cümlesinde su ‘‘nûr’’a benzetilmiş fakat kendisi söylenmeyerek onun yerine benzetildiği unsura yer verilmiştir.

‘‘Bir tane idi o mâh gitti’’

Abdülhak Hâmid

Bu mısra da sevgili ‘‘mâh (=ay)a’’ benzetilmiştir. Açık istiaredede söylenilmeyen unsurun, yani benzeyenin anlaşılabilmesinin mümkün olması gerekir. Aksi takdirde zihin ona intikal edemez ve istiarenden umulan yarar da gerçekleşmemiş olur (Saraç, 2010: 175).

Müşebbehünbihin mânâsını taşıdığı hâlde, müşebbeh yerinde kullanılan söz, açık istiâreyi teşkil eder (Bilgegil, 1980: 159).

Benzetme ögelerinden kendisine benzetilenin (müşebbehünbih’in) söylenmesiyle yapılan istiâredir ve bu tür istiârelerde benzeyen (müşebbeh) söylenmez (Macit, 2010: 66).

Benzetme ögelerinden yalnız benzetmelik ile yapılan istiaredir. Bu tür istiarede benzetilen söylenmez (Dilçin, 2005: 412).

Teşbihin iki temel unsurundan sadece benzetilen ile yapılır (Genç, 2007: 101).

İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü:

Açık İstiâre: Yalnızca benzeyenin söylendiği istiâredir.

Sadece kendisine benzetilenin olduğu benzeyenin olmadığı istiaredir (Altunyay, 2013: 209).

Benzetme ögelerinden yalnızca benzeyen ile yapılan istiaredir. Bu türden istiarede benzetilen söylenmez (Yıldırım, Şimşek, 2011: 209).

Açık istiâre, yalnız “kendine benzetilen” kullanılıp, “benzeyenin” kullanılmaması yoluyla kurulan istiâre’dir (Kudret, 1980: 472).

Müşebbehi hazf edilmiş teşbîh demektir (Kürkçüoğlu, 1973: 72).

Teşbih edatı ile beraber müşebbehi de husufa uğratacak bir mahiyet ve vuzuhta olursa “istiarei musarraha” namını alır (Nihat, 1932: 42).

Kapalı İstiâre:

Teşbihin iki temel unsurundan sadece benzeyen ile yapılır (Genç, 2007: 101).

Benzetme ögelerinden yalnız benzetilenle yapılan istiaredir. Bu türlü istiarede benzetmelik söylenmez, bir anlamda gizlenir (Dilçin, 2005: 414).

Benzetme ögelerinden benzeyenin (müşebbeh’in) söylenmesiyle yapılan istiâredir. Bu tür istiârede kendisine benzetilen (müşebbehünbihi) söylenmez (Macit, 2010: 67).

Bir şeyi, zihinde diğer bir şeye benzetip, bu benzetmeden yalnız müşebbeh ile müşebbehünbihe bağ’ı bir unsuru zikretmek sûretiyle yapılan istiâre, kapalı (meknî) istiâre adını alır (Bilgegil, 1980: 160).

Kendisine benzetilenin açıkça söylenmediği, sadece onu hatırlatan, onunla ilgili bir unsurun bulunduğu istiâredir.

Yani ibarede teşbihin iki tarafından yalnızca müşebbeh bulunur, fakat müşebbehün bih açıkça yer almaz.

Uçtukça hayâl-i yâr gözden

Muallim Nâcî

cümlesinde sevgilinin hayâli bir “kuş”a benzetilmiş ama müşebbehün bih, yani kendisine benzetilen söylenmeyerek onun uçma özelliğinin belirtilmesiyle yetinilmiştir (Saraç, 2010: 175).

Yalnızca benzetilenin söylendiği istiâredir. Ancak bu tür istiârede çok zaman benzetilen ile birlikte benzeyenin bir özelliği de söylenmiş olur (Pala, 2007: 239).

Sadece benzeyenin olduğu kendisine benzetilenin olmadığı istiaredir (Altunyay, 2013: 209).

Benzetme öğelerinden yalnız benzetilenle yapılan istiaredir. Bu türlü istiarede benzeyen söylenmez (Şimşek, Yıldırım, 2011: 209).

Kapalı istiâre, yalnız “benzeyen” kullanılıp “kendisine benzetilen”in kullanılmaması yoluyla kurulan istiâredir (Kudret, 1980: 473).

Müşebbehün-bihi zikr edilmeyen teşbihlerdir. Bunda müşebbehün-bihin levâzımından biri zikr olunur (Kürkçüoğlu, 1973: 73).

Dahilî bir tecrit yapılp da müşebbihünbihin hey’eti umumiyesinden ziyade müşebbeh ile alâkadar olan vasfî mümeyyizi şuur sathına çıkıp müsebbbeh ile birleşirse (istiarei mekniye) yapılmış olur (Nihat, 1932:42).

Temsili istiare: alegorik anlatım (TDK Sözlük, 2005: 1950).

Teşbihin temel öğeleri olan benzeyen ve benzetilenden biri yanında birden fazla benzetme yönü gösterilerek yapılan istiâredir. Bu tür istiârede zihin önce hayaller ile oyalanır, sonra gerçeği düşünmesi sağlanır (Pala, 2007: 239-240).

(Yaygın İstiâre): Benzetme ögelerinden biriyle çok sayıda benzerlikleri sıralayarak yapılan istiâre çeşididir. Bu tür istiârelerde benzetme çok yönlüdür. Bu istiâre çeşidi bir bakıma sembolik şiire benzetilebilir (Macit, 2010:67).

(İstiare-i Temsiliye): Benzetmenin temel ögelerinden yalnız biriyle, çok sayıda benzerlikleri sıralayarak yapılan istiaredir (Sessiz Gemi) (Dilçin, 2005: 414).

Temsilî İstiâre (fr. Allégorie), bir şeyin kendisiyle benzeme ilgisi bulunan başka şeylerle (bir takım sembollerle) anlatılmasıdır. Resim ve heykelde terazi, ‘‘adalet’’in sembolüdür (Kudret, 1980: 474).

Temsilî istiâre bütün bu vasıflarıyla Fransızcadaki ‘‘allégorie métaphorique’’in karşılığıdır. Symbole, herkes tarafından kabul edilen itibârî bir mânânın maddede sâbitleşmiş şekline delâlet etmektedir. Böylece de, esâsta bir ‘‘allégorie métaphorique’’ vasfı ile karşımıza çıkar (Bilgegil, 1980: 164-165).

Mürekkebi istiare birden fazla kelime ile ifade edilen bir durumu, onun benzeri ya da bazı yönlerden onu andıran bir surete benzetme ve bunlardan ilkinin yerine ikincisini kullanma ile meydana gelir. Diğer bir ifade ile bu benzetmede unsurlar birer cümledir. Mürekkebi istiareye temsîlî istiare de denir (Saraç, 2010: 176).

İstiarenin benzeyen veya benzetilen unsurlarından birisinin nitelikleri itibarıyla söylemin (şiir/ibare) içinde karşılaştırma temelinde söyleme ve simgeleştirilmesidir. Temsilî istiarelerle yapılan imgeler, simgeleyici özelliklerinden dolayı çok yüksek düzeydeki heyecan ve düşünceleri uyandırıcı işlev taşırlar.

İstiare sanatı, düşünce ile birlikte duygu ve hayalleri somutlaştırarak hatta sergileyerek söylenemeyen birçok şeyi, ya zihinde canlandırarak anlaşılmasını kolaylaştırır; ya da üstünü örtüp içinden çıkılmaz bir anlam zenginliğine eriştirerek şifreler yaratır (Genç, 2007: 102).

4.3. Teşbih (Benzetme) Nedir?

Aralarında bir ya da birden fazla benzerlik bulunan iki şeyin birini diğerine benzetmektir. Teşbihin tarafları olarak adlandırılan bu iki unsurdan biri müşebbeh (=benzeyen), diğeri müşebbehü bih (=kendisine benzetilen)tir. Teşbihte iki unsurun ortak oldukları niteliklere ya da özelliklere vech-i şebah (=benzetme yönü) denir. Bazı durumlarda da bu benzetme edât-ı teşbih (=benzetme edatı) kullanılarak yapılır.

“İnsanlar eşitlik açısından tarağın dişleri gibidir.”cümlesinde “insanlar” müşebbeh, “tarağın dişleri” müşebbehün bih, “eşitlik” vech-i şebah, “gibi” teşbih edatıdır (Saraç, 2010: 166).

Anlama güç katmak için, aralarında gerçek ya da mecaz, çeşitli yönlerden ilgi, benzerlik bulunan en az iki varlıktan zayıf olanı nitelik bakımından güçlü olana benzetme sanatıdır. Genellikle şairler, kendilerini etkileyen bir olay veya varlık karşısında heyecanlanır, bu heyecanı daha kuvvetli ve tesirli anlatabilmek için, o ruh hâlini okuyucuda daha iyi canlandırabilecek benzetmeler yapma yoluna giderler. Bunun sonucunda da teşbih sanatı meydana gelmiş olur (Macit, 2010: 63).

Sözü daha etkili bir duruma getirmek için, aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından güçsüz durumda olanı nitelikçe daha üstün olana benzetmektir (Dilçin, 2005: 405).

Bir ya da birkaç unsuru benzetme amacıyla zayıfı güçlüsüyle karşılaştırmaya Teşbih denir.

Teşbih mecazın en önemli sanatlarındanıdır. Onda aranacak en önemli özellik, birbirine benzetilen iki şey arasındaki benzerliğin kuvvetli olmasıdır. Bu sebeple “teşbihte hata olmaz” sözü teşbihte hata yapılmaz ya da yapmayınız anlamında düşünülmelidir. Bir nesne veya kavramın anlamına güç katmak için aralarında gerçek veya mecaz bakımından ilişki bulunan iki şeyden zayıfını güçlüsüne benzetme sanatı olan Teşbih yoluyla imge yaratılır ve dilin ifade gücü kullanılır (Genç, 2007: 99,101).

Benzetmelere yazı dilinin yanı sıra konuşma dilinde de sıkça rastlanır. Teşbihin temel amacı anlatımı somutlaştırmak ve güçlendirmektir (Saraç, 2010: 166).

Lafızların, bir şeyin üst dereceyi bulan bir vasıfta diğer bir şeyle ortaklığına delâlet etmesi ‘‘teşbîh’’ adını alır (Bilgegil, 1980: 134).

Aralarında ilgi bulunan iki şeyden zayıf olanı kuvvetli olana benzetme sanatıdır (Pala, 2007: 452).

TDK Türkçe Sözlük:

1.Benzetmek işi, 2. Bir şeyin niteliğini anlatmak için o niteliği eksiksiz taşıyan bir şeyi örnek olarak gösterme işi, benzeti, teşbih (TDK, 2005: 245).

Aralarında bir ya da birden fazla benzerlik bulunan iki şeyden birinin diğerine benzetilmesidir (Altunyay, 2013: 209).

Aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden birini diğerine benzetme sanatıdır (Kaplan, 2014: 787).

Benzetme (teşbih), iki şeyin ya da iki takımın bir ya da birkaç vasıfta (nitelikte) karşılaştırılmasıdır.

Benzetmenin benzetme olabilmesi için, karşılaştırılan iki şeyin bir benzetme yönünde birleşmesi şarttır. Aralarında ortak bir nitelik bulunmayan şeyler karşılaştırılırsa bile benzetme meydana gelemez (Kudret, 1980: 468).

Beyân tâbirlerindendir. Aralarında ya hakîkaten, yâhud mecâzen münâsebet bulunan şeyleri birbirine benzetmektir (Kürkçüoğlu, 1973: 169).

4.4. Deyim Aktarması Nedir?

Deyimlerimiz anlambilim açısından ele alınacak olursa, anlatım güçlerini yükselterek doruğa çıkaran ve her biri birer anlam olayı ve söz sanatı olan öğelerden geniş ölçüde yararlandıkları görülür. Örneğin, benzetme olayı bakımından incelendiklerinde, çok özgün ve anlatılacak olayı çok canlı bir biçimde, adeta bir görüntüleme oluşturacak yolda dile getiren pek çok deyimle

karşılaşılr: Yangından mal kaçırır gibi, çorap söküğü gibi gitmek (Aksan, 2007: 111).

Yunancada *metaphora*, Türkçede (eskiden) istiâre terimleriyle karşılanan, bugün de kimi kaynaklarda eğretileme adıyla anılan deyim aktarması konusuna girerken, onu daha iyi canlandırabilmek için önce Erzurumlu Emrah'ın iki dizesine göz atalım:

Sabahtan uğradım ben bir fidana

Dedim mahmur musun dedi ki yok yok

Dikkat edilecek olursa, burada geçen fidan sözcüğünün anlamı, aslında ‘yeni yetişen ağaç, ağaçcık’ır. Ancak doğrudan doğruya, şairin sevgilisi genç kızı anlatmak üzere kullanılmış, onun bir fidana benzediği dile getirilmiştir.

‘‘Aralarında uzak yakın ilgi (benzerlik, işlev ilgisi, yakınlığı) bulunan iki şey arasında bir benzetme yoluyla ilişki kurarak birinin adını ötekine aktarma eğilimi sonucunda oluşan bir dil olayı.’’

Geçmişî eski retorik alanına kadar uzanan ve Aristoteles’te de anıldığını gördüğümüz deyim aktarması, bugüne değin yazın ve şiir incelemelerinde olduğu gibi dilbilim kaynaklarında da sık sık sözü edilen bir söz sanatıdır. Aristoteles, Poetica’sında onu, ‘‘Bir sözcüğe, kendi özel anlamının dışında, başka bir anlam verilmesidir.’’ biçiminde tanımlamakta türlerini göstererek örneklerini vermekteydi.

Deyim aktarmalarının bütün dünya dillerinde temel ve en yaygın olan türü, insanın organlarının, vücut bölümlerinin, insanla ilgili nesnelerin adlarının ve insanla ilgili niteliklerin doğada benzedikleri, işlev açısından yakın oldukları nesnelere aktarılmasıdır (Aksan, 2013: 128-129-133).

4.5. Somutlaştırma Nedir?

Deyim aktarmalarının bir başka türüne biz somutlaştırma adını veriyoruz. Bu tür aktarmalarda genel olarak soyut kavramların daha canlı ve somut bir biçimde aktarılması söz konusudur. Türkçe, gerek söz varlığı içindeki tek tek

sözcüklerde, gerekse özellikle deyimlerinde buna büyük ağırlık vermiş olan bir dildir. Ezilmek, sıkılmak, kavramak gibi kavramların aslında somut, hareket gösteren eylemler olduğu hâlde insanların ruhsal ve zihinsel durumlarını belirten soyut kavramlar için de kullanılışı gibi. Bu gelişmenin nedeni, anlatılmak istenilenin daha canlı bir biçimde, daha güçlü olarak dile getirilme çabasıyla somutlaştırma dediğimiz deyim aktarmasına başvurulmasıdır.

Somutlaştırmanın bir türü olarak düşünülebilecek olan ve dilde alışılmamış bağdaştırmalara yol açan bir anlatım yolu da soyut kavramların daha canlı, daha somut anlatılabilmesi için onların somut nesnelerle bağdaştırılarak tamlamalar oluşturmasıdır.

Dâm-geh-i ‘ışkdan dut bir kenar ey mürğ-i dil

Sınmadın seng-i melâmetden per ü bâlûn senûñ

(Fuzûlî Divanı, 292)

(Ey gönül kuşu, kınama taşından ayakların kırılmadan aşk tuzağından bir kenara çekil)

Burada mürğ-i dil ‘gönül kuşu’ tamlaması gönlü bir kuşla birleştirerek somutlaştırmış, gönüle kuşun özelliklerini aktarmıştır (Aksan, 2013: 139-140-141-142).

Somutlaştırmak işi, somut durumuna getirmek (TDK Sözlük, 2005: 1790).

Anlambilimde, benzetmenin bir ileri aşaması saydığımız deyim aktarması (Yun. Metaphora) kullanımının değişik türleri de anlatımı güçlendirici bir etken olarak deyimlerimizde karşımıza çıkar. Örneğin somutlaştırma adını verdiğimiz türünde, soyut, anlatılması güç kavram, durum ve olayların somut kavramlardan yararlanılarak, bir tiyatro sahnesinde canlandırılıncasına dile getirilmesi söz konusudur. Her dilde örnekleri bulunan bu türün Türkiye Türkçesinde çok ilginç, çok canlı ve çok sayıda görüldüğünü belirtmeliyiz. Baltayı taş vurmak, çayı görmeden paçaları sıvamak, aba altından değnek göstermek (Aksan, 2007: 111-112).

4.6. Mecaz-ı Mürsel (Ad Aktarması) Nedir?

Bir sözü gerçek anlamının dışında benzetme amacı gütmeyen kullanmadır. Günlük konuşmada, doğal olarak yaptığımız bu türlü mecaza, özellikle deyimlerde bol bol rastlanır.

Mecaz-ı Mürselde:

1. Sözü ya da sözcüğün gerçek anlamı dışında kullanılması,
2. Engelleyici ipucu bulunması gerekir.

Örneğin “göze girmek” deyiminde mecaz-ı mürsel vardır. Çünkü “göz” sözcüğü bu deyimde gerçek anlamı dışında kullanılmıştır. “Göze girmek” deyimini, “başkalarının beğenisini ve sevgisini kazanmak” anlamındadır (Macit, 2010: 69).

Aktarmaların bir başka türü olan ve ad aktarması (Yun. Metonymia) adını alan anlam olayı ve söz sanatının da anadilimizde birçok örneği bulunmaktadır. Bu olayda bir kavram kullanılmadan, onunla ilişkili olan ya da olayı, durumu dolaylı yoldan dile getiren kavramlardan yararlanılması söz konusudur. Örneğin ölmek sözcüğünü kullanmadan vadesi yetmek, gözünü kapamak, rahmet-i rahmana kavuşmak, öteki dünyaya gitmek... gibi deyimlere başvurmak bu anlam olayını gösterir (Aksan, 2007: 112).

Mecaz-ı mürselde bir sözcük ya da söz mecaz anlamına, iki şey arasında türlü ilgiler kurularak aktarılır. Bu ilgiler, iki nesne ve kavram arasında benzetmeden başka ilgilere ve çok çeşitlidir. Gerçek ve mecazlı anlamlar arasında parça-bütün, neden-sonuç, özel-genel... gibi ilgiler bulunur (Dilçin, 2005: 415).

Düz Değişmece/ Ad Aktarması/ Metonymia olarak da anılan Mecâz-ı Mürsel çok önemli bir ifade aracıdır. Teşbih ve istiaredeki benzetişler olmaksızın, kendi manasından başka anlamlarda kullanılan söze mürsel mecaz denir.

Kelimelerin asıl anlamları dışında bir anlamı kastetmesini sağlayan Mecâz-ı Mürsel (MM), dilin ifade gücünü kullanmada etkili bir yoldur ve düşünceye hitap ettiği için daha çok zihnî faaliyetleri harekete geçirir, bilinci uyandırır. Okur, MM yoluyla yapılan imgelerin ardındaki söylenmeyi muhakeme etmeye çalışır. Asla benzetme ilişkisi yoktur, sadece maksat söz konusudur. Dolayısıyla, istiareden farkı, şâirin çağrışımlarının mantığı ile mi düşündüğü, yoksa insana mı benzetmek istediği noktasındadır (Genç, 2007: 99).

Bir sözün, orada gerçek mânâsını düşünmeğe bir engel bulunmak şartıyla, benzerlik dışında tam bir ilgi yüzünden, kendi mânâsı dışında kullanılmasına mürsel mecâz derler. İşte bu ilgi yüzündendir ki, lafza âit gerçek mânâdan önce mecâz mânâsı hâtıra gelir (Bilgegil, 1980: 169).

Anlatımı güçlendiren bir öge olarak günlük dilde ve deyimlerde başvurulmuş, yazın dilinde, özellikle şiir dilinde karşımıza çıkan bir aktarım türü de ad aktarması'dır. (Yun. Metonymia, Fr. Métonymie). Bu olayda "bir kavramın doğrudan doğruya onu gösteren göstergeyle değil, ilgili, bağlantılı olduğu bir başka göstergeyle dile getirilmesi" söz konusudur. Böylece, çoğu kez daha canlı bir anlatım sağlanmış olur (Aksan, 2013: 146).

Ad değişimi, mürsel mecâz. Edebiyatta bir sözü, benzetme amacı gütmeyen, gerçek anlamı dışında bir anlamda kullanma sanatıdır. Kelimeleri arasında benzerlik ilgisi bulunmayan bir çeşit mecâzdır. Asıl ilgili yapan-yapılan, sebep-sonuç, kaplayan-kaplanan, parça-bütün, özel-genel vs. olabilir (Pala, 2007: 299).

Bir sözcüğün gerçek anlamı dışında kullanılmasını sağlayan alâka, yani zihnin gerçek anlamdan mecazî anlama geçişini sağlayan ilişki benzerlikse o mecaz, isti'âre; benzerlik dışında bir alakaysa mecâz-ı mürsel adını alır (Saraç, 2010: 164).

Mecâz-ı mürsel, bir sözün, benzetme amacı güdülmeden, başka bir söz yerine kullanılmasıdır (Kudret, 1980: 476).

Benzetme amacı güdülmeden yapılan mecaz (Akalin, 1972: 123).

Bir kelimeyi hakikî manası yerinde kullanmazsak mecaz yapmış oluruz. O kelimenin hakikî manası ile mecazî manası arasında müşabehet alâkasından başka bir alâka mevcut ise mecazı mürsel, müşabehet alâkası varsa istiare yapılmış olur (Nihat, 1932: 10).

4.7. Kinâye Nedir?

Lügat anlamı “gizlemek” olan kinâye, bir sözü temel (=gerçek, hakiki) anlamının kastedilmiş olması da mümkün olmakla birlikte temel anlamı dışında kullanmaktır. Yani kinayeli söz bir açıdan hakikat, bir açıdan mecazdır (Saraç, 2010: 178).

Lafzın mânâya delâlet yollarından biri de kinâyedir. Gerçek mânâsının anlaşılmasına engel bir karîne bulunmadığı hâlde; bir lafızla, o mânânın levâzımından birini kasdetmek kinâye adını alır (Bilgegil, 1980: 134).

Bir sözcüğü ya da sözü gerçek anlamının dışında benzetme amacı gütmeyen ve engelleyici ipucu (karîne-i mâni’a) olmaksızın mecazlı anlamda kullanma. Bu kullanışta, sözün gerçek anlamı da kastedilmiş olabilir. Başka bir deyişle gerçeği mecaz yoluyla dolaylı olarak anlatmaktır. Ancak, sözün gerçek anlamından bir sonuç çıksa da, asıl geçerli olan mecazlı anlamıdır (Dilçin, 2005: 416).

Bir sözü, gerçek anlamının da kastedilmiş olması mümkün olmakla birlikte, esas anlamı dışında kullanmaktır.

Kinâye, açıkça söylenmesi uygun olmayan duyguları ifade etmeye yarayan bir sanattır. Ancak sadece bu maksatla kullanılan bir sanat olmayıp anlatma genişlik, rahatlık ve zenginlik katmak için de kullanılır (Macit, 2010: 68).

Amacı kapalı bir şekilde anlatma. Edebiyatta iki anlama gelecek bir sözü mecâz yönüyle anlaşılacak şekilde kullanma sanatıdır.

Kinâyede bir mecaz bir gerçek anlam bulunur. Ancak kelimenin mecâz anlamı, gerçek anlamını bastırmış durumdadır. Buna rağmen söyleyişte gerçek anlamın anlaşılmasına engel olacak bir durum yoktur (Pala, 2007: 276).

1.Düşünüleni dolaylı olarak anlatan söz. 2.Üstü kapalı, sistemli, dokunaklı söz. 3.Sözün gelişiyile, gerçek anlamların dışında bir kavrama değinme sanatı (TDK Sözlük, 2005: 1183).

Kinâye, bir sözün hem gerçek anlamıyla, hem de gerçek anlamının dışında – benzetme amacı güdülmeden- mecaz anlamıyla kullanılmasıdır (Kudret, 1980: 478).

Lügatde tasrîhin zıddıdır. Yâni bir fikri kapalı söylemektir. İlm-i beyânda ise: ‘‘Hem hakikat, hem mecâz mânası anlaşılabilen lafız’’dır (Kürkçüoğlu, 1973: 88).

Bir sözün hem gerçek hem de mecaz anlamıyla kullanılması (Akalın, 1972: 108).

4.8. Alegori, Analoji, Simge/Sembol/Remz Nedir?

Alegori: Eski adı istiare-i temsiliyye: bir duyguyu, düşünceyi, kavramı ya da varlığı, başka bir varlık yardımıyla sembolize edip gösterme sanatı. Başağın bereket yerine kullanılması gibi (Akalın, 1972: 11).

Alegori: Bir görüntü, bir yaşantı veya bir davranışın daha iyi kavranmasını sağlamak için göz önünde canlandırıp dile getirme (TDK Sözlük, 2005: 69).

Temsilî Teşbih yoluyla söyleme, zamanla simgeselliği hazırlamışsa; simgeler de zamanla alegorik imgeleri meydana getirmiştir. Alegorilerin işlevi daha başında belli olmakta, okur hikâyenin başında tek boyutluluğu izlemektedir. Sözelimi Tilki, fabllerde her zaman ‘‘kurnazlık’’ karşılığında kullanılmıştır (Genç, 2007: 105).

Analoji: 1.Benzeşim, benzeşme. 2.Örneksme 3.Andırış (TDK Sözlük, 2005: 95).

Bilinmeyen yabancılık çekilen bir olgunun, bilinen benzer olgularla açıklanmasıdır. Bilinen durum, kaynak; bilinmeyen durum ise hedeftir. Analojinin bir öğretim aracı olarak en önemli yönlerinden birisi uzun dönem akılda tutmayı sağlamasıdır.

Analoji: Bir kelimeye, başka bir kelimenin şekilce veya anlamca örnek tutulması, kıyas, örneksime (Akalın, 1972: 14).

Sembol: Bir kavram ya da varlık yerine kullanılan şekil. Terazinin adalet sembolü olarak kullanılması gibi.

Metaforla yapılanı, varlıkla sembol arasındaki mecaz ilişkisine dayanır; zambağın temizlik sembolü sayılması gibi. Analoji yoluyla yapılan sembolizm, varlıkla sembol arasındaki hatırlatıcı bir yakınlıktan doğar. Bu hatırlatma genellikle tarihsel bir olaya ya da mitolojik bir inanca dayanır. (Bu dünya Hz. Süleyman’a bile kalmamış) (Akalın, 1972: 169).

Farklı zaman dilimlerindeki soyut kavramlar, insanlar arasında sanki gizli bir anlaşmadan doğarak simgeleşir. İmgeler, kullanıla kullanıla süreklilik özelliği kazanarak sembollere dönüşürler. Temsili olarak kullanılan imgelere veya işaretlere kendi anlamlarının ötesinde ahlâkî ve felsefî değerler yüklenerek bunlar eğitici ve açıklayıcı bir duruma getirilir. Yine bireysel anlamdaki imgelerden doğan simgeler, zamanla anonim simgelere dönüşürler. Çünkü bir kere istiare (metafor) olarak doğan imge, “tekrarlanırsa” sembolleşir; hatta mitik (mit: yaratılışa dair hikâyeye) bir sistemin parçası olur. Sözelimi “Uyumadan gidilecek bitmeyen yol” mısraında bir “yolcu” imgesi vardır ve uyku, ölüm’ü sembolize etmektedir (Genç, 2007: 105).

4.9. Teşhis (Kişileştirme) ve İntak (Konuşturma) Nedir?

Kişileştirme (Teşhîs ve İntâk), duygusu, hareketi ya da konuşması olmayan somut ya da soyut varlıkları duyar, hareket eder, konuşur halde anlatmaktır. Kişileştirme de bir çeşit istiaredir (Kudret, 1980: 479).

Teşhis; cansız, hassasiyeten mahrûm veyâ mücerret, tamamiyle zihnî bir varlığı maddî ve gerçek hüviyete kavuşturarak ona hassasiyet, hayâtiyet verme ve toplayıcı tâbirle onu insana has vasıflarla mümtâz kılma san’atıdır (Bilgegil, 1980: 209).

Konuşmaya sâlih olmayan varlıklarla keyfiyetlere dil izâfe etmek, intak adını alır (Bilgegil, 1980: 211).

Bitki, hayvan ve doğa dünyasından varlıkları canlandırıp, canlılara insan benliği verme sanatına Teşhis, varlıkları konuşturmak sanatına İntak denir.

Benzerlik temelinde özdeşleştirme sanatı olan Teşhis vasıtasıyla dilin ifade gücü kullanılarak varlıklar, insanların bilinçli yaşam ve faaliyetleri çerçevesinde imgelere dönüştürülür. Bu imgelerle, soyut kavramlar nesneler dünyasının varlığı gibi somut şekilde dile getirilir (Genç, 2007: 102).

Teşhis, insan dışındaki canlı ve cansız varlıkları, düşünen, duyan ve hareket eden bir insan kişiliğinde göstermek, kişileştirmektir. Bu sanat yapılırken, teşbih, istiare gibi öteki mecaz sanatlarından da yararlanır. İnsan kişiliğinde canlandırılan bu varlıkları konuşturmaya da intak denir (Dilçin, 2005: 419).

Teşhis insana ait özellikleri başka varlıklara verme sanatıdır. Bu sanat yapılırken teşbih, istiâre, mecaz ve mübalâğa gibi diğer sanatlardan da yararlanır. İntak, konuşma yeteneği olmayan varlıkları konuşturma sanatıdır (Macit, 2010:70).

Teşhîs ‘‘kişileştirme’’, intâk da ‘‘konuşturma’’ demektir. İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıklar ile soyut duygu ve düşüncelere insana özgü özellikler ile duygu vermeye teşhîs, konuşma özelliği olmayan bu varlıkları konuşturmaya da intâk denir (Saraç, 2010:176).

Cansız varlıkları ya da belirli kavramları canlandırmak ve konuşturmak sanatı (Akalin, 1972: 195).

(Teşhîs) Eşyaya, şahsiyet vermektir. Hitâb edib onları adam yerine koymaktır (Kürkçüoğlu, 1973: 171).

(Teşbîh) Bedî’ tabirlerindendir. Söylemeğe kabiliyeti olmayan şeyleri söyletmektir (Kürkçüoğlu, 1973: 67).

Kişileştirme ve konuşturma. Edebiyatta hayvanları veya cansız varlıkları insan gibi duygulandırma ve konuşturma sanatı, personnification.

Teşhîs, duygusu ve konuşması olmayan eşya veya bir kısım soyut kavramlar için; intâk ise yalnızca konuşması olmayan varlıklar için söz konusu edilir.

Teşhîs, ya mecâz-ı mürsel yoluyla (msl. İstanbul size kollarını açmış); ya da istiâre yoluyla (msl. Üzüntüm kapınızda bekliyor.) yapılır (Pala,2007: 452-453).

Teşhis: 1.Kim ve ne olduğunu anlama, tanıma, seçme. 2.Kişileştirme. 3.Hastalığın ne olduğunu araştırıp ortaya koyma, tanı, tanılama (TDK Sözlük, 2005: 1967).

Teşbih: 1.Konuşturma, söyletme. 2.Kişileştirilen varlıklara, hayalî yaratıklara söz söyletme sanatı, dillendirme (TDK Sözlük, 2005: 974).

4.10. Metonimi Nedir?

Jakobson, metafor ve metonimiği ‘‘zıt kutuplarda bulunan yapılar’’ olarak nitilemektedir. Metafor ‘‘bir tür benzerlik’’ üzerinden kurulan ‘‘bir yerine geçerlik ilişkisi’’ni gösterir. Metonimi ise bir yerine geçerlik durumunu göstermekte kullanılır ve ‘‘bir niteliğe ya da bağlantıya ait adın, kastedilen şeyin yerine geçmesi’’ hali olarak tanımlanabilir. Örneğin kralın esasının onun otoritesini temsil etmesi, metonimik bir ilişki ile mümkündür. ‘‘Metonimi’’ aynı zamanda, ‘‘parçanın bütünü, türün üyelerini temsil etmesi’’ gibi durumları gösteren ‘‘sinekdoki’’ ile yakından bağlantılıdır. Aristo’dan itibaren eleştirmen ve retorikçiler metonimi ve sinekdokiyi, metaforun alt türleri olarak değerlendirmiştir (Cebeci, 2013: 85-86).

Jakobson, konuşmanın benzerlik ya da bitişkenlik çizgisinde ilerleyebileceğini, metaforun ‘‘benzerlik’’, metoniminin ‘‘bitişkenlik’’ durumunu tanımlamak için uygun olduğunu belirtir.

‘‘Düz yazı’’ genel olarak bitişkenlik üzerinden ilerlediği için ‘‘metonimik kutup’’a, ‘‘şiir’’ ise, ölçü, kafiye ve diğer fonolojik özellikler aracılığıyla benzer unsurları vurguladığı için, ‘‘metaforik kutup’’a yakındır. Aynı şekilde ‘‘gerçekçi edebiyat’’ metonimikken, ‘‘romantik ve sembolik edebiyat’’ metaforiktir (Cebeci, 2013: 89).

Metafor, metonimiye tümüyle ihmal ettiği takdirde kendisini anlaşılmazlığa mahkum etmiş olur. Benzer biçimde, metonimik metin de metaforik işaretleri tümüyle dışlayamaz (Lodge s. 109-111; Cebeci, 2013: 103).

Jambonlu sandviç onayınızı bekliyor.

Bu tür durumlar kişileştirme metaforu örneği değildir, çünkü biz ‘‘jambonlu sandviç’’i ona insanî nitelikler yükleyerek anlamıyoruz. Biz bunun yerine bir şeyi bununla ilişkili bir diğer şeye atıfta bulunmak için kullanıyoruz. Metonimi diye adlandırdığımız durum budur.

Metafor ve metonimi farklı türden süreçlerdir. Metafor ilkece bir şeyi diğetine göre tasavvur etme tarzıdır ve başlıca fonksiyonu anlamadır. Öte taraftan metonimi esas olarak bir referans fonksiyonuna sahiptir, yani bir şeyi diğeginin yerine geçecek şekilde kullanmamıza imkân verir. Fakat metonimi yalnızca bir referans aracı değildir. O aynı zamanda anlamı sağlama fonksiyonu da görür. Sözün gelişı, BÜTÜN YERİNE PARÇA metonimisi durumunda bütünün yerine geçebilen birçok parça vardır.

Metonimi metaforunkiyle aynı amaçların bazılarına hemen hemen aynı şekilde hizmet eder, ancak atıfta bulunulan şeyin bazı niteliklerine özellikle odaklanmamıza imkan verir.

Metonimik kavramlar (BÜTÜN YERİNE PARÇA gibi) gündelik olağan konuşmamız kadar gündelik olağan düşünme ve eylemde bulunma tarzımızın da parçasıdır (Lakoff ve Johnson; Demir, 2010: 60-61-62).

Metonimik kavramlar bize bir şeyi başka bir şey ile ilişkisi vasıtasıyla kavramlaştırma imkânı verir.

Metaforlar gibi metonimik kavramlar da yalnızca dilimizi değil, aynı zamanda düşüncelerimizi, davranışlarımızı ve eylemlerimizi de yapıya kavuşturur. Ayrıca, metaforik kavramlar gibi, metonimik kavramlar da tecrübemizde temellenir.

Kültürel ve dinî sembolizm metoniminin özel durumlarıdır. Meselâ, Hıristiyanlıkta KUTSAL RUH YERİNE GÜVERCİN metonimisi vardır. Bu sembolizm metonimilerde olduğu gibi keyfi değil tipiktir.

Kültür ve dinlerin kavram sistemleri doğası itibarıyla metaforiktir. Sembolik metonimiler, gündelik tecrübelerimiz ile dinleri ve kültürleri karakterize eden tutarlı metaforik sistemler arasındaki eleştirel bağıdır. Fiziksel tecrübemizde temellenen sembolik metonimiler dinî ve kültürel kavramları kavramanın temel araçlarını sağlarlar (Lakoff ve Johnson; Demir, 2010: 65-66).

4.11. Metafor Nedir?

Metafor sözcüğü Eski Yunancadaki *meta* (üzeri-ne) ve *phrein* (taşımak) sözcüklerinden gelir ve bir “şey”in bazı yönlerinin bir başka “şey”e taşındığı ya da transfer edildiği özgül zihinsel/dilbilimsel süreçleri ifade eder. Bu süreçlerin sonucunda, “ikinci şey”den sanki “ilk şey”miş gibi bahsedilmesi söz konusu olmaktadır. Metafor, İngilizcede “figurative language” Türkçede ise “mecaz” ya da “eğretileme dili” olarak adlandırılan ve standart dilden “söylediği şeyi kastetmemesiyle” ayrılan özeleşmiş dilin temel bir formu olarak kabul edilir. Bu açıdan, *ironi*, *yalan*, *abartı* gibi “söylediği şeyle kastettiği şey” arasında “fark” bulunan diğer özeleşmiş kullanımlarla karşılaştırılarak değerlendirilmelidir (Cebeci, 2013: 9-10).

Grekçe *metaphoradan* gelen “metafor” kelimesi, *meta*: öte ve *phrein*: taşımak kelimelerinden mürekkeptir ve “bir yerden başka bir yere götürmek” anlamına gelir. Metafor, bir forma en az iki içeriğin sığdırılmasıdır. Metaforlar yaratıcıdır; çünkü zihnimizi mevcut ve aşikâr benzerliklerin, ilişkilerin ve görüşlerin ötesine, kendi yarattıkları yeni benzerliklere, ilişkilere ve görüşlere yönlendirir. Metafor keşiftir; çünkü kelimenin tek başına daha önce taşıyamayacağı bir anlam boyutu keşfedilir ve böylece hem kelimenin hem de düşüncenin anlam ufku genişler. Metafor; bir şeyi başka bir şeye göre düşünme sorunudur (Lakoff ve Johnson; Demir, 2010: 11-12-13).

Eğretileme dili genellikle tasviri olup zihinde karşılık bulan “resimler” ya da “imgeler” oluşturma eğilimindedir. Ancak “imge” sözcüğü eğretileme dili söz konusu olduğu zaman yanıltıcı olabilir çünkü esas olarak “göze hitap ettiği” izlenimi uyandırmaktadır. Oysaki, eğretileme dili görsel duyuyu da içine alabilmekle birlikte, esas olarak, dil içinde ortaya çıkar ve bu yüzden görme duyusunun boyutlarını çok aşan sonuçlara yönelir (Hawkes, 2; Cebeci, 2013: s. 11’deki alıntı).

Metaforun özü bir tür şeyi başka bir tür şeye göre anlamak ve tecrübe etmektir (Lakoff ve Johnson; Demir, 2010: 27).

Metaforik ifadede aralarında ilişki kurulan iki şeyden birinin “örtülmesi” ve örtülen terimin bağlam aracılığıyla bilinmesi mümkündür. “Taş kalpli” deyimini bir metafor olarak ele alabiliriz. Burada insan duygularının merkezi, olduğu varsayılan kalp, “metonimik metafor” yapısını göstermektedir. Metonimi ve metaforun bir arada kullanılması yüzünden bu metafor “metonimik bir metafor” olma özelliğindedir (Cebeci, 2013: 13).

Metafor zihnin temsili sembolleri kullanma gücünün, yani “soyutlama aracılığıyla görme”nin en belirgin kanıtıdır. Langer, metafor kullanımının bilinçli olduğunun söylenemeyeceği kanısındadır. Buna göre, metafor dilin kanunu olup dili “ilişkisel” kılan, gerçekliğin yeni ve soyut formlarını gösteren, “eskiyen soyut kavramları genel dilin içine yerleştiren güç” olma özelliğini taşımaktadır. Wegener’e göre, bir metaforun sürekli ve kapsamlı kullanımı o metaforun “solmuş” (faded) metafor olarak tanımlanması sonucunu verir (Cebeci, 2013: 72).

“Bu başkalarından öğrenilemeyen bir şeydir ve büyük doğal yetenekliliğin belirtisidir; çünkü metaforu başarıyla kullanma yeteneği benzerliklerin sezildiğini gösteren bir işarettir” (Poetika Bölüm 22). “Metafor sayesinde yeni fikirlerle tanışmamız söz konusudur: Sıradan sözler sadece bildiğimiz şeyleri bize taşır; yeni şeyleri ise en iyi metafordan alınız” (Retorik III 1410b.; Cebeci, 2013: 16).

Metafor, üslupta çeşitlilik sağlayan ve düz dilde söz konusu şey için uygun bir sözcük bulunmadığı zamanlarda kullanılması gereken bir araçtır. Bu amaçla kullanılan metafora “catachresis” adı verilir ve bu metaforun, genel olarak ve zaman içinde, “ölü metafor” a dönüşerek gündelik dile dahil olması beklenir. Metaforun bu kapsamdaki bir diğer kullanım gerekçesi, “somut” ifadelerle olanak sağlaması ve somutun “soyut”tan daha etkin bir iletişim aracı oluşturmasıdır. “Ölü metafor” gündelik dile yerleşmiş ve metafor olduğu fark edilmeden kullanılan metaforları ifade eder. Örneğin “masanın bacağı” sözü bu türden bir metafordur; canlı varlıkların beden özelliklerinden yola çıkılarak cansız bir nesneye yakıştırılmış bir özelliği yansıtır. Eskiyen metaforlar ilke olarak dile düz anlam sahibiymiş gibi eklemlenirler (Cebeci, 2013: 20,21).

Hester, metaforun anlamının anlaşılmasının, metaforu oluşturan sözcüklere ilişkin ölçütün bilinmesine bağlı olduğunu söyler; yazar, “metaforik anlamın imgelemi içerdiği” ve “metaforun anlaşılmasının bu imgelerin anlaşılmasını gerektirdiği” kanısındadır. (Hester s. 51,53,55,57-61; Cebeci, 2013: 113). Hester, metaforik anlamda “bir şey olarak görme”nin “imgesel

tasvir’’in unsurları arasında gerçekleştiğini belirtir (Cebeci, 2013: 143). Herkesin benzer olarak bildiği bir benzeyen ve benzetilen ancak ‘’bayat bir metafor’’u ifade eder. Metaforda açığa çıkarılan şey, henüz haritası çıkarılmamış, bilinmeyen alanlardır (Cebeci, 2013: 145).

İmgeler ve ‘’bir şey olarak görme’’, doğrudan doğruya ‘’anlam’’ı kurmamakla birlikte, ‘’metaforik anlam’’a esas oluşturur (Cebeci, 2013: 123).

‘’Bir şey olarak görme’’ eylemi, ‘’imgenin uygun yönlerinin seçilmesi’’ni ifade eder ve metaforun ‘’kasti’’ yapısına bağlı olarak ortaya çıkar. İmgeyi kontrol ettiği belirtilen ilk üç araç şiirsel ifade içinde ortaya çıkarken, ‘’bir şey olarak görme eylemi’’ ise yalnızca ‘’metafora özgü’’dür (Cebeci, 2013: 134).

Retorik sanatının Latincedeki büyük ustası Quintilian ise mecaz ya da ‘’eğretileme’’yi bir sözcük ya da ifadenin ‘’normal anlamının sanatsal bir biçimde bir başka anlama dönüştürülmesi’’ olarak tanımlar; eğretileme, uygun biçimde kullanıldığı zaman, alelade dili üst seviyelere taşımaya hizmet eder: bu kapsamda, metafor bütün eğretilemelerin en güzelidir (Cebeci, 2013: 23).

ROMANTİKLERE GÖRE

‘’Metaforik ve düz anlam ayırımı’’, ancak soyut düşünce kapasitesini geliştiren toplumlarda mümkündür. Çocuklarda olduğu gibi, düşüncenin somut olduğu durumlarda ise böyle bir ayırım mümkün değildir. Bu perspektiften görüldüğünde, metafor olgulara ilişkin bir ‘’süsleme unsuru’’ değildir; olguların ‘’deneyimlenmesi’’ne ilişkin bir durumdur (Hawkes s. 39). Buradan yola çıkılarak, daha sonra romantik şairlerde de görüleceği gibi, Vico’da da, metaforun sözcük ya da cümleye değil, söyleme ait bir unsur olduğu kabul edilebilir. Düz ve metaforik anlam ayırımı ancak soyut rasyonel düşüncenin geliştiği toplumlarda söz konusudur. Bu ayırım, düşüncenin ‘’somut’’ olduğu yerde yapılamaz (Cebeci, 2013: 35).

İmgelem, zihni metafor aracılığıyla ‘’esnetir’’. Bu açıdan bakıldığında, metafor daha önce var olan bir düşüncenin kılıfı olarak görülemez; metaforun kendisi bir düşüncedir. Aslında dil metafordan arındırılamaz. Metaforlarla yaşar ve dünyayı yapılandırırız; böylece dünyayı somut biçimde algılamamız söz konusudur (Cebeci, 2013: 57).

KANT’A GÖRE

İmgelem, kuralları olmayan, ancak eleştiriye tâbi olduğu için keyfi de olmayan, bir tür rasyonaliteye sahiptir. İmgelem kavramları genişletir, yeni yapı ve düzen aracılığıyla yeni anlam yaratır. Kant’ın düşüncesinde, imgelemin

yaratıcı etkinliğin temelinde metaforik ve analogik düşüncenin bulunduğunu göstermesi açısından önemlidir.

ÇAĞDAŞ FELSEFEYE GÖRE

Sembol oluşturma faaliyeti insan düşüncesinin ortaya çıkışında çok önemli bir yere sahiptir. Sembolik formlar, izlenimleri dönüştürerek insanın kendisini ifade etmesine olanak verirler, bu açıdan duyu izlenimlerine bütünlük ve nesnellik kazandırır (Cebeci, 2013: 58,59).

Metafor ‘‘benzerlikleri algılama kapasitesi’’ olarak tanımlanır. İyi bir metafor temsil ettiği anlamı ‘‘göz önüne getirir’’. Bu durumda, metaforik anlamın bir ‘‘resimleme işlevi’’ne sahip olduğu söylenebilecektir (Cebeci, 2013: 157).

Klasik kurama göre, metaforda bir şeyi ona ‘‘yabancı’’ bir başka şeyin isminin verilmesi söz konusudur. Bu ismin seçilmesinin nedeni, ya ‘‘o şeyler arasındaki nesnel benzerlik’’ ya da sözü edilen ‘‘bu şeylerin anlaşılmasındaki tavırlar arasındaki öznel benzerlik’’ halidir. Bu tarz bir aktarıma ihtiyaç duyulmasının nedeni ise , ya ‘‘dilsel bir boşluğun doldurulması’’ yani temsil edilmesi gereken şey için dilde uygun bir sözcüğün bulunmaması hali ve bu boşluğun doldurulması yoluyla ‘‘ekonomi ilkesi’’ne uyarlık, ya da dilin süsleme, böylece retorikğin temel amaçları olan ‘‘ikna ve memnun etme’’ ilkelerine hizmet etmektir (Ricoeur 1997 s. 20, 44, 76-7; Cebeci, 2013: 158).

‘‘İmge oluşturma’’, içinde benzerlikler bulduğumuz’’somut bir ortam’’ oluşturma faaliyetidir (Cebeci, 2013: 169).

Lakoff ve Johnson, insan zihninin genel çalışmasının ve metafor oluşturma sürecinin ‘‘kategorik düşünce’’ aracılığıyla gerçekleştirildiği kanısındadır. Bu yazarlar, ‘‘kategorizasyon’’ kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: kategorizasyon, deneyimlenen bir durumu, o durumun belirli özelliklerini öne çıkarıp, diğer bazılarını önemsizleştirmek ya da saklamak suretiyle yapılan ‘‘doğal’’ bir tanımlama yöntemidir (Cebeci, 2013: 192).

Metaforlar soyut kavramların ‘‘somut nesneler’’ ve ‘‘mekân ilişkileri’’ içinde anlaşılmasına olanak verdiği için, temel imge-şemalarını soyut alanları yapılandırmak için kullanırız. ‘‘İmge metaforları’’, ayrıntı zenginliği taşıyan zihinsel imgeleri, ‘‘ayrıntı zenginliği’’ taşıyan diğer zihinsel imgelere uygular. Bu tür bir metafor tek seferlik bir metafor olup, bir zengin imgeyi bir diğer zengin imgeye bağlamaktadır. İmge metaforlarındaki ‘‘parça-bütün yapısı’’nı bir metaforla ifade etmek istersek , ‘‘bir evle evin çatısı arasındaki ilişki’’ gibi olduğunu söyleyebiliriz (Cebeci,2013: 197,198,199).

‘‘Kendisi imge yapısına sahip somut şeyler’’in kişileştirilmesinde de, bir insan imgesinin o şeye ait imgenin üzerine empoze edilmesi söz konusu olmaktadır (Lakoff ve Turner; Cebeci, 2013:200).

Metafor, kendileri kavram-öncesi yapılara sahip olmayan deneyim alanlarını kavramamız için bir araç olma özelliğindedir. Deneyimlerimizin önemli bir bölümü bu türe girer. Bu tür kavrayış, insan zihninin büyük başarılarından biridir. Rasyonel düşüncenin önemli bir bölümü metaforik modeller içerir. Rasyonel düşünceye yönelen bir araştırma, ‘‘imgelem’’in rolünü değerlendirmek durumundadır; imgelem ise çoğu kez metaforik düşünceye dayalıdır (Lakoff, s. 134-5, 203, 341-3; Cebeci, 2013: 208,209).

‘‘Kişileştirme’’ sırasında, metaforik ifadenin oluşturulmasında kullanılan unsurların insana özgü vasıflar kazanması söz konusudur (Hawkes, 1,3,4; Cebeci,2013: s. 12’deki alıntı).

‘‘Kişileştirme’’ olgusu, sözü edilen ‘‘varoluşsal’’ metaforların bir unsuru olup, çevremizde gelişen olayları, insana özgü durumlar kapsamında tanımlamamıza, böylece anlamlandırmamıza olanak sağlamaktadır. Bu durumda, insana özgü niteliklerin hayat olaylarına yakıştırıldığını söyleyebiliriz (Lakoff ve Johnson, s. 25-6,34,35; Cebeci, 2013: 237).

Kişileştirmenin metaforik düşüncenin doğal ve kolay yaratma yönünü temsil etmesi açısından önemli olduğunu belirtelim (Lakoff ve Turner s. 72-80; Cebeci, 2013: 240).

Metafor, kapsamlı ve gizli anlamları bize açma gücüne sahiptir; yüzeyin altında anlamlar bulmamıza, metinleri bütün olarak yorumlamamıza ve olay örgülerinden anlam çıkarmamıza olanak verir (Lakoff ve Turner, s. 62-5,70-1, 104-59; Cebeci, 2013: 283).

Metaforun temel özelliklerinden biri, temsil ettiği kavramın ve dolayısıyla olgunun, kendisiyle uyum içinde olan yönlerini öne çıkarması, diğer yönlerini ise gizlemesidir. Dolayısıyla, insan deneyimi metaforla temsil edildiği zaman belirli yönleri öne çıkarılmış, diğer bazı yönleri ise baskılanmış olarak algılanır (Cebeci, 2013: 302).

‘‘Psikanalitik olmayan metafor anlayışı’’nın, bir alanın bilgisinin bir başka alana aktarılması temeline dayandığı, ‘‘psikanalitik metafor anlayışı’’nın özünün ise, bu aktarımın, zaman içinde yaşanmış bir deneyimin bilgisinin şimdiki zamana aktarılması, yani zamanlar arası bir aktarım fikri olduğu görülür. Bu durumda, metaforun çağrışıma ve özellikle benzetmeye dayalı yapısı, hem içinde yaşanan dünyanın bilgi ve deneyimleri arasında ilişki kurulmasını, hem de geçmiş zamanın deneyimleri ve olayları ile şimdinin deneyim ve olayları arasında ilişki kurulmasını gerektirir (Cebeci, 2013: 362).

Wright'a göre, konuşma sırasında metafor kullanan kişinin, ''anlam''ın sınırlarını metaforu oluştururken ortaya koyduğu iradesi ve niyetiyle belirler (Cebeci, 2013: 386).

Dilbilimdeki metafor anlayışı, bir şeyi başka bir şey üzerinden algılama fikrine dayanırken, psikanalizdeki metafor anlayışı, ''bir zamanı bir başka zaman üzerinden algılama'' fikrine dayanmaktadır. Bu durumda, ''benzeyen'' ve ''benzetilen'' ilişkisi, ''geçmiş'' ve ''şimdi'' ilişkisine karşılık düşmektedir. Böylece, bir alanın bilgisinin bir başka alana aktarılması ya da uygulanması yerine, bir deneyimin bilgisinin bir başka deneyime uygulanması söz konusudur (Cebeci, 2013: 387).

Metafora dair klasik yaklaşımın yanılgıları şu beş temel kabûlünde yatar:

- (1) Metafor kelimelere has bir niteliktir ve dolayısıyla linguistik bir fenomendir.
- (2) Metafor bir takım sanatsal ve retorik amaçlarla kullanılır.
- (3) Metafor karşılaştırılan iki entite/şey (entity) arasındaki benzerliğe dayanır.
- (4) Metafor kelimelerin iradî ve düşünülmüş kullanımıdır ve dolayısıyla özel bir yetenek gerektirir.
- (5) Metafor onsuz da yapabileceğimiz bir konuşma figürüdür. Bu yüzden, insanî iletişimin ve gündelik düşünme ile akıl yürütmenin ayrılmaz bir unsuru değildir.

Metafora dair kognitif linguistik görüşe göre;

- (1) Metafor kelimelerin değil, kavramların niteliğidir.
- (2) Metaforun fonksiyonu salt sanatsal veya estetik kaygılar değil, belirli kavramları daha iyi anlamaktır.
- (3) Metafor çoğunlukla benzerliğe dayanmaz.
- (4) Metafor özel bir yeteneği olmayan sıradan insanlarca gündelik hayatta büyük bir zihin faaliyeti gerektirmeksizin kullanılır.
- (5) Metafor linguistik bir süs, gereksiz bir dekor değil, insanî düşüncenin ve akıl yürütmenin ayrılmaz bir unsurudur.

Bizim ‘‘açık istiare’’, ‘‘kapalı istiare’’, ve ‘‘mürekkeb/temsîlî istiare’’ deyip geçtiğimiz yerde Batı düşüncesi ‘‘ontolojik metafor’’, ‘‘yönelim metaforu’’, ‘‘konvansiyonel metafor’’, ‘‘poetik metafor’’, ‘‘kavram metaforu’’, ‘‘kompleks metafor/karma metafor’’ ve ‘‘iç içe girmiş metafor’’ gibi ayrımlara gitmiştir (Lakoff ve Johnson; Demir, 2010: 17).

Metaforik kavramın bir türü, bir kavramı diğerine göre yapıya kavuşturmayan, bunun yerine bütün bir kavramlar sistemini diğer bir kavramlar sistemine göre organize eden bir türüdür. Bunları yönelim metaforları diye adlandıracamız, çünkü onların çoğu uzay ve mekân istikameti ile ilişkilidir: yukarı-aşağı, içeri-dışarı, ön-arka, beri-öte, derin-satıh, merkez-çevre. Bunun gibi metaforik yönelimler keyfi değildir. Onların fiziksel ve kültürel tecrübemizde bir temeli vardır. Yukarı-aşağı, içeri-dışarı, vb. karşıt yönelimler doğada fiziksel olsa da, onlara dayanan yönelim metaforları kültürden kültüre değişebilir.

Örnek:

MUTLU OLAN YUKARIDA; KEDERLİ OLAN AŞAĞIDADIR.

(Bu moralimi yükseltti. Ayaklarım yerden kesildi. Moralim yüksek. Düşmüş hissediyorum. Ruhun dibe vurdum.) (Lakoff ve Johnson; Demir, 2010: 36-37).

En açık ontolojik metaforlar fiziksel nesneyi ayırıcı kişi olarak belirleyen metaforlardır. Bu, çok değişik türde insanî olmayan entitelerle (nonhuman entities) tecrübeyi, insanî motivasyonlara, niteliklere ve aktivitelere göre kavramamıza imkân verir. Buradaki temel düşünce kişileştirmenin, her biri bir kişinin farklı niteliklerini yahut bir kişiye bakma tarzlarını seçen çok geniş bir metaforlar alanını kapsayan genel bir kategori olduğudur.

Örnek:

ENFLASYON BENİ HASTA EDİYOR (Lakoff ve Johnson; Demir, 2010: 58-59).

Yapı metaforları, basit yönelim metaforları ve ontolojik metaforlarla yaptığımız gibi, yalnızca yönelim kavramlarıyla yaptığımızdan çok daha fazla şey yapma, onlara atıfta bulunma, onları nicelleştirme, vb. imkânı verir; ilaveten onlar bize, yüksek ölçüde yapıya kavuşmuş ve açıkça ifade edilmiş bir kavramı diğerini yapıya kavuşturmak için kullanma imkânı da verir. Yapı metaforları tecrübemiz içindeki sistematik ilişkilerde temellenir.

Örnek:

RASYONEL TARTIŞMA SAVAŞTIR.

Aile içi tartışmayı düşünün meselâ. Hem kadın hem erkek kendi almak istedikleri şeyi almaya çalışır; diğerine bir konuda belirli bakış açısını kabul ettirmek yahut hiç değilse onu bu bakış açısına göre hareket ettirmek gibi. Her biri kendini kazanacağı bir şeye, yani kazanacağı bir toprağa ve kaybedeceği bir şeye, yani savunacağı bir toprağa sahip biri olarak görür.

...çünkü ben senden daha büyüğüm. (gözdağı verme)

...çünkü sen yapmazsan ben yapacağım. (tehdit etme)

...çünkü sen aptalsın. (hakaret etme)

...çünkü seni seviyorum. (konudan kaçma) (Lakoff ve Johnson; Demir, 2010: 89-90-91).

Metaforun yarattığı benzerlikleri şu tarzda özetleyebiliriz:

1. Konvansiyonel metaforlar (yönelim, ontolojik ve yapı metaforları) genellikle tecrübelerimizde algıladığımız ilişkiler üzerinde temellenir. Sözün gelişi, bizimki gibi endüstriyel bir kültürde bir işin tuttuğu zaman miktarı ile işi başarmak için harcanan emek miktarı arasında bir ilişki vardır. Bu ilişki, ZAMAN ve EMEK'e metaforik biçimde KAYNAKLAR olarak bakmamızı ve dolayısıyla aralarında bir benzerlik görmemizi mümkün kılan şeyin unsurlarından biridir. Tecrübemizdeki ilişkilerde temellenen metaforlar benzerlikleri kendilerine göre algıladığımız kavramları belirler.
2. Konvansiyonel yapı değişikliği metaforları (meselâ, DÜŞÜNCELER YIYECEKLERDİR) yönelim metaforlarıyla ontolojik metaforları doğuran benzerliklerde temellenebilir. (düşünceler ve yiyecekler yutulabilir, hazmedilebilir ve yenilebilir, besin sağlayabilir, vs.)
3. Yeni metaforlar ekseriya yapısalıdır. Onlar yapısal olan konvansiyonel metaforların yarattığı tarzda benzerlikler yaratabilir. Yani, ontolojik metaforlarla yönelim metaforlarından doğan benzerlikler üzerinde temellenebilirler. PROBLEMLER ÇÖZELTİLERDİR metaforu yeni benzerlikler yaratır, yani, problemler eriyerek kaybolup (çözeltide erimiş) daha sonra tekrar ortaya çıkabilir (çözelti tekrar ortaya çıkar).
4. Yeni metaforlar, gereklilikleri dolayısıyla, bir tecrübeler alanını ön plana çıkararak, görmezlikten gelerek ve gizleyerek seçer. Metafor böylece ön plana çıkarılmış tecrübeler alanı ile diğer tecrübe alanlarının arasında bir benzerlik karakterize eder. Sözün gelişi, AŞK MÜŞTEREK BİR SANAT ESERİDİR aşk tecrübelerimizin belirli bir alanını ayırt eder ve ön plana çıkarılmış tecrübeler

alanının tümü ile müşterek bir sanat eseri üretiminin içerdiği tecrübeler alanı arasında bir yapı benzerliğini belirler.

5. Benzerlikler metafora göre benzerlikler olabilir. Gördüğümüz gibi, AŞK MÜŞTEREK BİR SANAT ESERİDİR metaforu eşsiz bir benzerlik türünü tanımlar. Sözün gelişi, hüsrana uğrattıcı bir aşk tecrübesi, yalnızca hüsrana uğrattıcı olması nedeniyle değil aynı zamanda ortaklaşa sanat eseri üretimine has bir hüsrana türünü de içerdiğinden, hüsrana uğrattıcı bir sanat tecrübesine benzer bir tecrübe olarak anlaşılabilir (Lakoff ve Johnson; Demir, 2010: 182-183).

- Metaforlar temelde doğası itibarıyla kavramsaldır; metaforik dil ikincildir.
- Kavram metaforları gündelik tecrübeye temellenir.
- Soyut düşünce bütünüyle olmasa da büyük ölçüde metaforiktir.
- Metaforik düşünce kaçınılmaz, hep mevcut ve çoğunlukla bilinçdışıdır.
- Soyut kavramlar lafzî bir çekirdeğe sahiptir, fakat bu soyut kavramları çekirdek metaforlar, genellikle birkaç çok boyutlu tutarsız metafor genişletir.
- Soyut kavramlar metaforlarsız eksiktir. Sözün gelişi, büyü, cazibe, delilik, birleşme, büyütme, vb. metaforlar olmaksızın aşk, aşk değildir.
- Kavram sistemimiz bütünüyle tutarlı değildir, çünkü kavramlar hakkında akıl yürütmek için kullanılan metaforlar tutarsız olabilir.
- Biz hayatlarımızı metafor aracılığıyla sağlanan çıkarımla temelinde yaşarız (Lakoff ve Johnson; Demir, 2010: 304).

Özgün ve yaratıcı edebi metaforlar genellikle pek açık olmasalar da, hem gündelik olarak kullanılan metaforlardan hem de bilimlerde kullanılan metaforlardan daha fazla anlam içerirler. En hakiki metafor örneklerini oluşturanın şairin ya da sanatçının yaratıcı dehası olduğuna inanılır.

Şairlerin kullandıkları metaforlar, gündelik dilde kullanılan, beylik metaforlara dayanır. Lakoff ve Turner'ın izinden giden Gibbs bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Benim iddiam deneyimlerimizi kavramlaştırırken büyük oranda metaforlara dayandığımızdır ki bu durum yaratıcı düşünmeyi harekete geçirdiği kadar sınırlandırır da. Metaforların yaratıcılığı sınırlandırdığı fikri, onların zihni özgürleştirerek, farklı düşünme biçimlerine açtığı yolundaki daha genel kabul görmüş olan inanca aykırı gibi görünebilir.

Şiirde, görsel ayrıntılar bakımından zengin olan imgesel metaforlar çok sık kullanılır. Bu türden kavramsal metaforlar, görsel şemalardan çok, zengin bir

görsellik içerirler. İmgesel metaforları, sadece dilsel olmaktan çıkarıp onları aynı zamanda kavramsal yapar.

“Metafor” bir şeyi başka bir şeye ait olan bir adla çağırmaktır, cinsin adının türe verilmesi, türün adının cinse verilmesi, türün adının başka bir türe verilmesi ya da analogiye göre ad verilmesi şeklinde uygulanabilir (Kövecses, Kitap-lık, 2003: 79-81-83-85).

TABLOLAR

5.1. Ada Matbaacılık;

Tablo 5.1.1. : 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinler, Yazarlar, Konular, Türler

Metin No	Metnin Adı	Metnin Yazarı	Metnin konusu	Metnin Türü
1	PARA CÜZDANI	İslam Beytullah ERDİ	İnsani Değerlerin Önemi	Öyküleyici
2	ASLINDA HEPİMİZ ZEKİYİZ	Sevilay ATMACA	Zeka Türleri	Bilgilendirici
3	AİLE FOTOĞRAFI	Bahattin KARAKOÇ	Aile ve Zaman	Şiir
4	ARKADAŞIM	Fatih ERDOĞAN	Arkadaşlık	Şiir
5	DAĞDELENOĞLU	Münir Hayri EGELİ	Vatan-Millet Sevgisi	Öyküleyici
6	ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE SİSTEMİ	Cemil SÖNMEZ	Atatürk'ün Eğitime Verdiği Önem	Bilgilendirici
7	ATATÜRK'ÜN ÖĞRENCİLERE MEKTUBU	Yüksel EREKLİ	Atatürk'ün Öğrencilere Seslenişi	Şiir
8	SAMSUN'A YOLCULUK	Selahattin ARSLAN	Milli Mücadele	Öyküleyici

9	GÜZEL ATLAR ÜLKESİ	Osman ALACALI	Kapadokya	Bilgilendirici
10	ANADOLU'MUZ	Sabahattin Kudret AKSAL	Anadolu	Şiir
11	GAZİANTEP'TEN İSTANBUL'A YOLCULUK	Ülkü TAMER	Yolculuk	Öyküleyici
12	TÜRKİYE DESTANI	Ali Rıza ÖZER	Türkiye ve İlleri	Şiir
13	DÜŞLER VE TEKNOLOJİ	Çağlar SUNAY-Zafer KARACA	Teknolojinin Hayatımıza Katkıları	Bilgilendirici
14	GÖKYÜZÜNDE BELİREN TUHAFLIK	Dilek AYKUL BİSHKU	Çevreye Duyarlılık	Öyküleyici
15	DÜNYAYI DOLAŞSAM	Şükrü Enis REGÜ	Bir Çocuğun Hayali	Şiir
16	BİLİM KURGU DÜNYASI	Kitap Yazarları	Bilim Kurgu	Bilgilendirici
17	TÜKENMEYEN KALEMLER	Faruk AYDINCILAR	Kalem Çeşitleri	Bilgilendirici
18	KONUTTAKİ GELİŞİM	Beytullah HATOĞLU	Yenilik ve Gelişmeler	Şiir
19	BANKAMATİK KURSU AÇAN YOK MU	Selahattin DUMAN	Yeniliklere Ayak Uydurmak	Öyküleyici
20	MUSLUKLU SU BİDONU	Fatih KARATEPE	İnsanlar ve Gelişen Hayat	Öyküleyici

21	UZAYIN KEŞFİ	L. HOWELL K. ROGERS C. HENDERSON	Uzay ve Terimleri	Bilgilendirici
22	RÜZGÂR'IN ÖYKÜSÜ	Mustafa EREMEKTAR	Dünyamız ve Doğa Olayları	Öyküleyici
23	GÜZEL BULUT	Ayla ÇINAROĞLU	Dünyamız ve Doğa Unsurları	Şiir
24	GÖKYÜZÜ	Sabih ŞENDİL	Doğa	Şiir
25	ÇOCUKLUĞUMDAKİ BAYRAMLAR	Ülkü TAMER	Bayramlarımız	Öyküleyici
26	TÜRKÜLER DOLUSU	Bedri Rahmi EYUBOĞLU	Türkülerimiz	Şiir
27	ATEŞTE AÇAN ÇİÇEKLER	Cemile KOCA	Çini Sanatı	Bilgilendirici
28	MEVLANA	Mehmet Önder	Mevlana'nın Hayatı	Bilgilendirici
29	BABAMDAN ÖĞRENDİKLERİM	Leo BUSCAGLIA	Çevre ve Yaşam	Öyküleyici
30	ZARARLI MADDELER VE SAĞLIĞIMIZ	Doğan Kardeş Dergisi	Sağlık	Bilgilendirici
31	SÖĞÜT, DERE, SERÇE	M. Güner DEMİRAY	Doğa	Şiir
32	KALBİMİZİN SESİ	Zafer ZENGİN	Kalp Sistemi	Bilgilendirici

33	AHŞAP EV	Gölsüm CENGİZ	Ahşap Evlerde Hayat	Serbest Okuma
34	KURALLARA UYGUN DAVRANMAK	Nuran DİREK	Ahlak Kurallarına Uygun Davranışlar	Serbest Okuma
35	ATATÜRK'ÜN HAYATI	Kemal KARA	Atatürk'ün Hayatı	Serbest Okuma
36	BÖYLE İSTİYORDU ATATÜRK	A.Adan ÇAKMAKÇIOĞLU	Atatürk'ün İdealleri ve Yaptıkları	Serbest Okuma
37	LOKMAN HEKİM	Ali PÜSKÜLLÜOĞLU	Lokman Hekim'in Hayatı	Serbest Okuma
38	EDİRNE	Zeki TUNABOYLU	Edirne'nin Güzellikleri	Serbest Okuma
39	MASALCI	Nur BİLİMER	Masallarımız	Serbest Okuma
40	MASAL MASAL İÇİNDE	Bestami YAZGAN	Masallar	Serbest Okuma
41	ŞARBON AŞISI	Kemal DEMİRAY	Şarbon Aşısının Bulunuşu ve Yararları	Serbest Okuma
42	TELLER NASIL KONUŞTURULDU?	Egon LARSEN	Telefonun İcadı	Serbest Okuma
43	GÖKYÜZÜNDEKİ RESİM	Alp AKOĞLU	Yıldızlar	Serbest Okuma
44	KUYRUKLU YILDIZ İLE DÜNYA	Nimet ERKUNT	Kuyruklu Yıldız ile Dünya'nın Arkadaşlığı	Serbest Okuma
45	İSTİKLAL MARŞI'NI DİNLERKEN	Cahit Sıtkı TARANCI	Ülkemizin Zor Günlerden Kurtuluşu	Serbest Okuma

46	MİMAR SİNAN	Emin ÖZDEMİR	Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri	Serbest Okuma
47	HAYVAN DOSTLARI	Handan DERYA	Hayvan Sevgisi	Serbest Okuma
48	İSKELET	TSE Öncü Çocuk	İnsan Vücudu ve İskelet Sisteminin Görevleri	Serbest Okuma

Tablo 5. 1. 2. : 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Söz Sanatlarına Bağlı Metafor Analizi ve Somut/Soyut Değerlendirmesi

Metin/Sayfa No	Metaforlu Kullanım	Bağlı Bulunulan Söz Sanatı	Somut	Soyut
3/17	“Kaç nesle tanık olmuş bu şirin ev”	Kapalı İstiare	X	
3/17	“Saçlarını süpürge yapmış yuvası için”	Açık İstiare		X
10/dinleme metni	“Çünkü İstanbul, İngiliz zırlısının gölgesinde tutsaktı”	Kapalı İstiare	X	
11/36	“Çanakkale’de yıldızı parlayan M. Kemal’in askerlik hayatı, Milli Mücadele’de en üst seviyesine ulaşmıştır”	Mecaz-ı Mürsel		X

14/46	“Memleketimiz güler yüzlü”	Kapalı İstiare	X	
16/dinleme metni	“Tarlalar susamış, içiyor teri”	Kapalı İstiare	X	
17/52	“Şöyle dağlara, kırlara çıksa çiçekler dile gelir, hangi hastalığa iyi geleceğini söylemiş”	Kapalı İstiare	X	
20/62-63	“Bir gün, hiç beklenmedik anda gökyüzünde bir delik belirdi ve küçük bir serçe bu delikten içeri düştü... Sonunda delik o kadar büyüdü ki havadaki her şeyi içine almaya başladı”	Kapalı İstiare	X	
24/71	“Pala bıyık fareler Armutları yediler”	Kapalı İstiare	X	
24/71	“Güvercine yenildi Koskocaman bir kartal” “Kaplanlar kapıkulu Tavşanlar oldu kral”	Kapalı İstiare Kapalı İstiare Kapalı İstiare Kapalı İstiare	X	
24/71	“Babayiğit karınca”	Kapalı İstiare	X	
24/71	“Pehlivan bir çekirge”	Kapalı İstiare	X	
25/76	“1938’de dolma kalemlerin pabucu dama atıldı. Çünkü Macar gazeteci Biro, tükenmez kalem geliştirdi”	Kapalı İstiare- Kinaye	X	

30/89	“İnsan sesini elektrik telinden geçirme düşüncesi aylardır Graham Bell’in kafasını kemirip durdu”	Kapalı İstiare		X
32/97	“Tohumları yataklarına yatırdım. Uyuyup büyüyecekler ama karınları aç şimdi”	Kapalı İstiare	X	
32/98	“-Nereye gidiyorsunuz? -Güneş Başkan’a çıkacağım. ... -Biliyorsunuz Güneş Başkan’ın çok işi var. ... -Güneş Başkan’ın odasına girdi.”	Kapalı İstiare	X	
32/99	“Rüzgâr, Güneş’i yeniden selamlayarak hızla yola çıktı”	Kapalı İstiare	X	
32/99	“Deniz, yine kara ile tartışıyordu”	Kapalı İstiare Kapalı İstiare	X	
32/100	“Rüzgâr, hemen onları önüne katıp yola çıktı. Bulut çobanlığı onun eski işiydi”	Açık İstiare	X	
33/102	“Güzel bulut, tut beni kollarımdan, kaldır sırtına oturt. Unut yağmur olmayı”	Kapalı İstiare	X	
33/102	“Böyle düşlerde yüzer gibi”	Kapalı İstiare		X

34/dinleme metni	“Kol kanat germişsin üstümüze ... Yıldızları kucaklayan gökyüzü ... Gümüş gümüş ışıklarla yüze gülen”	Kapalı İstiare	X	
34/dinleme metni	“Rüzgârın dağ tepe dolaşmasını”	Kapalı İstiare	X	
35/106	“Her gözleminizde, gökyüzündeki takımyıldızlar kendi öykülerini anlatacaktır sizlere”	Kapalı İstiare	X	
36/108	“-Ben Halley kuyruklu yıldızıyım. Sen de Dünya olmalısın, dedi”	Kapalı İstiare	X	
36/108	“-Ay dede dediğin kim? ... Biraz gerisinde kendilerini dinleyen ay dedeyi göstererek”	Kapalı İstiare	X	
38/119	“Türkülerde tüter dağ dağ, yayla yayla Köyümüz, köylümüz, memleketimiz”	Kapalı İstiare	X	
41/126	“Güneşten evvel doğdu ufukta Mustafa Kemal’in altın başı”	Açık İstiare	X	
41/126	“Karalar giymiş Anadolu”	Kapalı İstiare-Teşhis	X	

43/132	“Etrafı saksılarla çevrili ev, sanki çiçek bahçesinin içinde yüzer gibiydi”	Kapalı İstiare- Kapalı İstiare	X	
43/134	“Babamın yaşı ilerleyip ihtiyarlığın ağırlığını hissetmeye başladığı zaman, bahçesi de onunla birlikte yaşlandı”	Kapalı İstiare	X	
46/dinleme metni	“Kalp, vücudumuzdaki en fedakâr organlarımızdandır”	Kapalı İstiare	X	
46/dinleme metni	“...göğsümüzde küt küt diye hızla çarpan bir ses duyarız. Bu ses kalbimizin sesidir. Bizim için gece gündüz demeden çalışan kalbimizin sesi”	Teşhis	X	
46/dinleme metni	“Bize sürekli hayat pompalamakla görevlendirilen bu organımızı ne kadar tanıyoruz?”	Kapalı İstiare	X	
47/143	“Uysal, sevecen bir köpek oldu. Geleni geçeni kovalamak şöyle dursun, çocukların yavrularını sevmelerine bile izin verdi”	Kapalı İstiare	X	

Gerçekleştirilen analize göre **Ada Yayıncılık** 5. sınıf Türkçe ders kitabında **48 metin** incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda; **35 kapalı istiare, 3 açık istiare, 1 mecaz-ı mürsel, 1 kinaye, 2 teşhise** bağlı olmak üzere toplamda **42 metaforlu söyleyiş örneğine** rastlanmıştır.

Tablo 5.1.3. : 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Metaforlu Söyleyişlerin Başlıklara Göre Analizi

Başlık	Metin No	Metaforlu Kullanım (5. Sınıf)	Analiz
HAYVAN	24	“Pala bıyık fareler Armutları yediler”	(fare-insan)
	24	“Güvercine yenildi Koskocaman bir kartal” “Kaplanlar kapıkulu Tavşanlar oldu kral”	(güvercin-insan) (kartal-insan) (kaplan-insan) (tavşan-insan)
	24	“Babayiğit karınca”	(karınca-insan)
	24	“Pehlivan bir çekirge”	(çekirge-insan)
	47	“Uysal, sevecen bir köpek oldu. Geleni geçeni kovalamak şöyle dursun, çocukların yavrularını sevmelerine bile izin verdi”	(köpek-insan)
	16	“Tarlalar susamış, içiyor teri”	(tarla-insan)
	17	“Şöyle dağlara, kırlara çıksa çiçekler dile gelir, hangi hastalığa iyi geleceğini söylemiş”	(çiçek-insan)
	32	“Tohumları yataklarına yatırdım. Uyuyup büyüyecekler ama karınları aç şimdi”	(tohum-insan)

DOĞA	32	“-Nereye gidiyorsunuz? -Güneş Başkan’a çıkacağım. ... -Biliyorsunuz Güneş Başkan’ın çok işi var. ... -Güneş Başkan’ın odasına girdi.”	(güneş-insan)
	32	“Rüzgâr, Güneş’i yeniden selamlayarak hızla yola çıktı”	(rüzgâr-insan)
	32	“Deniz, yine kara ile tartışıyordu”	(deniz-insan) (kara-insan)
	32	“Rüzgâr, hemen onları önüne katıp yola çıktı. Bulut çobanlığı onun eski işiydi”	(rüzgar-çoban/insan)
	33	“Güzel bulut, tut beni kollarımdan, kaldır sırtına oturt. Unut yağmur olmayı”	(bulut-insan)
	34	“Rüzgârın dağ tepe dolaşmasını”	(rüzgâr-insan)
	34	“Kol kanat germişsin üstümüze ... Yıldızları kucaklayan gökyüzü ... Gümüş gümüş ışıklarla yüze gülen”	(gökyüzü-insan)
	35	“Her gözleminizde, gökyüzündeki takımyıldızlar kendi öykülerini anlatacaktır sizlere”	(takımyıldız-insan)

	36	“-Ay dede dediğin kim? ... Biraz gerisinde kendilerini dinleyen ay dedeyi göstererek”	(Ay dede-insan)
	36	“-Ben Halley kuyruklu yıldızıyım. Sen de Dünya olmalısın, dedi”	(kuyruklu yıldız-insan)
	41	“Güneşten evvel doğdu ufukta Mustafa Kemal’in altın başı”	(güneş-yüz)
	43	“Etrafı saksılarla çevrili ev, sanki çiçek bahçesinin içinde yüzer gibiydi”	(çiçek bahçesi-deniz)
	43	“Babamın yaşı ilerleyip ihtiyarlığın ağırlığını hissetmeye başladığı zaman, bahçesi de onunla birlikte yaşlandı”	(bahçe-insan)
DUYGU	3	“Saçlarını süpürge yapmış yuvası için”	(süpürge-fedakarlık/özveri)
	30	“İnsan sesini elektrik telinden geçirme düşüncesi aylardır Graham Bell’in kafasını kemirip durdu”	(düşünce-fare)
	33	“Böyle düşlerde yüzer gibi”	(düş-deniz)
NESNE/EŞYA	25	“1938’de dolma kalemelerin pabucu dama atıldı. Çünkü Macar gazeteci Biro, tükenmez kalem geliştirdi”	(dolma kalem-insan)

YER	3	“Kaç nesle tanık olmuş bu şirin ev”	(ev-insan)
	10	“Çünkü İstanbul, İngiliz zırhlısının gölgesinde tutsaktı”	(İstanbul-esir/insan)
	14	“Memleketimiz güler yüzlü”	(memleket-insan)
	38	“Türkülerde tüter dağ dağ, yayla yayla Köyümüz, köylümüz, memleketimiz”	(memleket-ateş)
	41	“Karalar giymiş Anadolu”	(Anadolu-insan)
	43	“Etrafı saksılarla çevrili ev, sanki çiçek bahçesinin içinde yüzer gibiydi”	(ev-gemi)
DiĞER	11	“Çanakkale’de yıldızı parlayan M. Kemal’in askerlik hayatı, Milli Mücadele’de en üst seviyesine ulaşmıştır”	(yıldız-ün/şöhret)
	20	“Bir gün, hiç beklenmedik anda gökyüzünde bir delik belirdi ve küçük bir serçe bu delikten içeri düştü... Sonunda delik o kadar büyüdü ki havadaki her şeyi içine almaya başladı”	(delik-kumaş)
	46	“Kalp, vücudumuzdaki en fedakâr organlarımızdandır”	(kalp-anne/insan)
	46	“...göğsümüzde küt küt diye hızla çarpan bir ses duyarız. Bu ses kalbimizin sesidir. Bizim için gece gündüz demeden çalışan kalbimizin sesi”	(kalp-insan)
	46	“Bize sürekli hayat pompalamakla görevlendirilen bu organımızı ne kadar tanıyoruz?”	(kalp-işçi)

Gerçekleştirilen analize göre **Ada Yayıncılık** 5. sınıf Türkçe ders kitabında incelemesi yapılan 48 metine bakıldığında metaforlu söyleyişler **hayvan, doğa, duygu, nesne/eşya, yer** ve **diğer** başlıkları altında toplanmıştır. Bunun sonucunda **8 hayvan, 17 doğa, 3 duygu, 1 nesne/eşya, 6 yer** ve **5 diğer** kategorisinde olmak üzere **40 metaforlu söyleyiş örneğine** rastlanmıştır.

5.2. Doku Yayıncılık;

Tablo 5.2.1. : 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinler, Yazarlar, Konular ve Türler

Metin no	Metnin Adı	Metnin Yazarı	Metnin Konusu	Metnin Türü
1	DÖRT ARKADAŞ	Ezop Masalları	Dostluk ve Yardımseverlik	Masal
2	GİZLİ HAYIRSEVER	Woody Mckay JR.	Yardımseverlik	Hikâye
3	YALNIZ KALMAK	Şevket RADO	Birlikte Yaşamak	Deneme
4	TAVŞAN SUYU	Orhan Veli KANIK	Konukseverlik	Manzum Hikâye
5	BİR HABER	Nesrin BARAZ	Atatürk'ün Kişiliği ve Özellikleri	Hikâye
6	ATATÜRK'ÜN HAYATI	Necla COŞKUN Turan KARAKAŞ Memduh YILDIZ	Atatürk'ün Hayatı ile İlgili Olaylar	Biyografi
7	VATANDAŞLIK GÖREVLERİMİZ	Hatice BIYIKLI Yaşar ÖZTAŞ	Vatandaşlık Görevleri	Anı

8	MİLLÎ TARİHİMİZ	Hatice BIYIKLI Yaşar ÖZTAŞ	Atatürk'ün Milli Tarihimize Verdiği Önem	Makale
9	UZAY DENEN O YER	Helen SHARMAN	Yeryüzü ve Uzay	Bilim-Kurgu
10	BİR ARININ GÜNLÜĞÜ	Ümit ŞİMŞEK	Canlılar	Günlük
11	ORMAN	Zeki TUNABOYLU	Manzaralar	Şiir
12	KÜRESEL SORUNLAR	Çevre Bakanlığı, Çevre Eğitim ve Yayın Daire Başkanlığı	Çevrenin Korunması	Makale
13	ARTIK O DA BİR KARGAYDI	Avni ABDULLAH	Kıskançlık	Hikâye
14	MUTLULUĞUN ÖLÇÜLERİ	İlhan SELÇUK	Mutluluk	Deneme
15	ZİYAFET SOFRASI	LA FONTAİNE	Korku	Fabl
16	UNUTULMAYAN HATIRA	Suut Kemal YETKİN	Pişmanlık	Anı
17	AKKIZ KARAKIZ	Hasal Latif SARIYÜCE	Zıtlıklar	Masal
18	ATASÖZLERİ ÜZERİNE	Ali PÜSKÜLLÜOĞLU	Atasözleri	Makale
19	İLAÇ	Ünver ORAL	Eğlence	Tiyatro
20	EVCİK	Behçet NECATİGİL	Oyun	Şiir

21	YURT SEVGİSİ	EDMON DE AMİCİS	Vatan Sevgisi	Mektup
22	ANNE SEVGİSİ	Seza AKSOY	Anne Sevgisi	Hikâye
23	DİLİM DİLİM GÜZEL DİLİM	Miyase SERTBARUT	Dil Sevgisi	Hikâye
24	EV SEVGİSİ	Hüseyin Cahit YALÇIN	Ev Sevgisi	Fıkra
25	TOMBUL TURP	TOLSTOY	Dayanışma	Serbest Okuma
26	MUTFAK KÜLTÜRÜNDEN KÜRESELLEŞMEYE	Hamdi TOPÇU	Küreselleşme	Serbest Okuma
27	HAYAT YARATMASINI BİLEN ADAM	İsmet KÜR	Atatürk'le İlgili Anılar	Serbest Okuma
28	MUSTAFA KEMAL'İN NEŞESİ	Mehmet KAPLAN-Necati BİRİNCİ	Atatürk'ün Müziğe Verdiği Önem	Serbest Okuma
29	SU GİBİ	Feyzanur ÇAPKIN	Su	Serbest Okuma
30	TELLİ KAVAK	Aydın GÜN	Ağaçlar	Serbest Okuma
31	KAŞAĞI	Ömer SEYFETTİN	Üzüntü	Serbest Okuma
32	GURBET	Ömer Şaik GÖKYAY	Özlem	Serbest Okuma
33	ESTETİK NEDİR?	ÖNCÜ ÇOCUK DERGİSİ	Estetik Zevk	Serbest Okuma

34	TONTON DEDENİN YAŞLI SAATİ	Üzeyir GÜNDÜZ	Sayılar	Serbest Okuma
35	SEVGİ HER ŞEYDİR	Suna TANALTAY	İnsan Sevgisi	Serbest Okuma
36	TÜRKİYE ŞARKISI	Salah BİRSEL	Millet Sevgisi	Serbest Okuma

Tablo 5. 2. 2. : 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Söz Sanatlarına Bağlı Metafor Analizi ve Somut/Soyut Değerlendirmesi

Metin/Sayfa No	Metaforlu Kullanım	Bağlı Bulunulan Söz Sanatı	Somut	Soyut
1/11	“Bu sözler üzerine karga bir dakika oyalanmamış. Kaplumbağaya hak vererek gökyüzüne yükselmiş”	Kapalı İstiare	X	
1/11	“Bilge kaplumbağa söz almış: -Ceylan, ne yemek saatini ne de bizleri unuttur”	Kapalı İstiare- Teşhis- İntak	X	
1/12	“Ceylan uğraşmış, didinmiş; tuzaktan kurtulamayacağını anlayınca çaresiz beklemeye başlamış”	Kapalı İstiare	X	
1/12	“Mavi gökyüzündeki kara karga sevinçle: -Buldum, buldum! diye bağırılmış”	Kapalı İstiare- Teşhis- İntak	X	

1/13	“Fare, ceylanın yanına ulaşır ulaşmaz işe koyulmuş”	Kapalı İstiare	X	
8/dinleme metni	“Türk ulusu, köklü ve zengin bir tarihe sahiptir”	Kapalı İstiare		X
10/60	“Kraliçenin ikram ettiği ilacın tadılmasına bir nevi nüfus kontrolü de diyebilirsiniz”	Kapalı İstiare	X	
11/62	“Ormandır sulara söyleyen ninni”	Kapalı İstiare	X	
13/69	“Bülbüllerin dostu kargayım ben. Gelene geçene yardım ederim, hele bülbüllere”	Kapalı İstiare- Teşhis- İntak	X	
13/69	“Altınbülbül mutluydu... çalışan insanlar için türküyakmayı her şeyden çok seviyordu”	Kapalı İstiare	X	
15/77	“Bir kır faresi ile bir kent faresi arkadaş olmuşlar. Çok da iyi anlaşıyorlarmış. Kent faresi, arkadaşı kır faresini yemeğe davet etmiş”	Kapalı İstiare	X	
17/91	“Bu pembe haliyle o kadar güzel olmuş ki bahçede şakıyıp duran kuşlar hayretten dillerini yutayazmış. Çiçekler başlarını kaldırıp bakmış”	Kapalı İstiare- Kapalı İstiare	X	
17/91	“Güldükçe yanağında güller açılsın! ... Güldükçe yanağından güller açılmış”	Teşbih	X	

21/110	“Annem ve babamın daha hâlâ yas tutup ağladıkları, sevgili büyüklerimizin ölülerini bağrında uyuttuğu için severim yurdumu”	Kapalı İstiare	X	
22/112	“Kedi yavruları, bahçede minik patileriyle bazen papatyaları okşuyorlardı, bazen annelerinin kuyruğunu. Sonra gidip bahçeyi çevreleyen ortanca duvarının arkasında saklanbaç oynuyorlardı”	Kapalı İstiare	X	
23/120	“Gördünüz mü, burnumuzun dibinde kirleniyor Türkçemiz”	Kapalı İstiare	X	
23/122	“Dil ölür mü demeyin. Ölülmüş”	Kapalı İstiare		X
24/dinleme metni	“Biz onların içinde mazi ile birleşiyor, onlarla maziye kök salıyorduk”	Kapalı İstiare	X	
26/30	“Bir sevgiyi yeşertme, eş dost ağırlama ya da bir iş görüşmesini olumlu sonuçlandırmada yemekten yararlanılır”	Kapalı İstiare		X
26/31	“Amerikan hazır yiyecekleri her yeri istilâ ediyor”	Kapalı İstiare	X	
28/54	“At mermer örtünü üstünden”	Açık İstiare	X	
29/63	“Ya da sararıp solmuş, boynunu bükmüş bir çiçeğin kıvranırları göstermez mi suyun değerini”	Kapalı İstiare	X	

30/66	“Yapraklar yalvardı hep bir ağızdan: Vurma”	Kapalı İstiare- Teşhis- İntak	X	
30/66	“Kendi hâlindeydi telli kavak, Samanyolunu düşünürdü”	Kapalı İstiare	X	
32/86	“Susamış yıldızlar iner göllere”	Kapalı İstiare	X	
34/105	“Rakamların da bir kişiliği vardı. Yıllar yılı, aynı duvar saatinin içinde hapis hayatı yaşamaktan bıkmış olmalıydılar. Üstelik bir de tavan arasında atılmak onurlarına dokunmuştu”	Kapalı İstiare	X	
34/105	“ 1, yaşlı bir balıkçının yanında olta iğnesi olarak çalışıyordu”	Teşbih	X	
34/106	“ 2 rakamı, kocaman bir eğlence fuarında ”nişan ördeği” olarak çalışıyordu”	Teşbih	X	
34/106	“Cingöz, 3 rakamına bir sergi salonunda rastladı. Deniz kenarını yansıtan değerli bir tablonun üzerinde beyaz bir martıyı canlandırıyordu”	Teşbih	X	
34/106	“4 rakamını eski bir kalenin burcunda gördü. Yaralı ayağını dizine doğru kaldırmış, güzel bir leyleğin bacaklarını oluşturmuştu”	Teşbih	X	
34/106	“5 rakamı, önemli bir trafik levhasında görev almıştı”	Teşbih	X	

34/107	“6 rakamının yeni görevi daha ilginçti. Zavallı bir salyangoza ev olmuştu. Çok yararlı bir iş görüyordu. Özellikle soğuk ve yağmurlu havalarda küçük salyangozu korumaya çalışıyordu”	Teşbih	X	
34/107	“Cingöz, bereketli bir buğday tarlasından geçerken 7 rakamına rastladı. Çalışkan bir çiftçinin elinde tırpan olmuştu. Altın renkli başakları biçerken çok mutluydu”	Teşbih	X	
34/107	“ 8 rakamı, bir ninenin gözüne gözlük olmuştu”	Teşbih	X	
34/107	“ 9 rakamını, bir köy meydanında düğün yaparken buldu. Burma bıyıklı bir davulcunun elinde tokmak olmuştu”	Teşbih	X	
34/107	“Cingöz, 10 rakamının yeni işini görünce çok heyecanlandı. Çünkü çember çeviren bir çocuğun elindeydi. Küçük çocuk 1 rakamını sopa olarak kullanıyor ve önündeki 0’ı yuvarlamaya çalışıyordu”	Teşbih	X	
34/107	“ 11 rakamı, eski bir Türk hakanının çadırında görev almıştı. Rakamı oluşturan 1’ler çadırın önünde nöbet bekleyen askerlerin elinde birer mızrak olmuşlardı. Yiğit bir Türk hakanına hizmet etmekten gurur duyuyorlardı”	Teşbih	X	

34/107	“ 12 rakamına gelince o, Hindistanlı bir sihirbazla birlikte çalışıyordu. 1 rakamı, çok güzel bir flüt olmuştu. Tatlı melodiler çıkarıyordu. 2 rakamı ise bir yılı temsil ediyordu”	Teşbih	X	
34/108	“ Saatin mutluluğu ise ondan da fazlaydı. Çünkü insanlara yeniden hizmet edecekti”	Kapalı İstiare	X	
35/127	“İnsanın en güzel duygusudur, sevgi. İçimizde çiçekler, güneşler açtıran gerçeğimizdir”	Kapalı İstiare		X
35/128	“Sonra öyleleri vardır ki ellerindeki azdır fakat hepsini verirler. Bunlar, hayata ve hayatın bolluğuna inananlardır ve bunların ambarları asla boş kalmaz”	Açık İstiare	X	
36/129-130	“Senin tazeliğinde yarattı şiiri... Fikrolur yeşerirsin zamanla... Kan olup damarda yürüyensin”	Açık İstiare	X	

Gerçekleştirilen analize göre **Doku Yayıncılık** 6. sınıf Türkçe ders kitabında **36 metin** incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda; **27 kapalı istiare, 3 açık istiare, 4 teşhis, 4 intak, 13 teşbihe** bağlı olmak üzere toplamda **51 metaforlu söyleyiş örneğine** rastlanmıştır.

Tablo 5.2.3. : 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Metaforlu Söyleyişlerin Başlıklara Göre Analizi

Başlık	Metin No	Metaforlu Kullanım (6. Sınıf)	Analiz
İNSAN	17	“Güldükçe yanağında güller açılsın! ... Güldükçe yanağından güller açılmış”	(yanak-gül bahçesi)
	24	“ Biz onların içinde mazi ile birleşiyor, onlarla maziye kök salıyorduk”	(insan-ağaç)
HAYVAN	1	“Bu sözler üzerine karga bir dakika oyalanmamış. Kaplumbağaya hak vererek gökyüzüne yükselmiş”	(karga-insan)
	1	“Bilge kaplumbağa söz almış: -Ceylan, ne yemek saatini ne de bizleri unuttur”	(kaplumbağa-insan)
	1	“Ceylan uğraşmış, didinmiş; tuzaktan kurtulamayacağını anlayınca çaresiz beklemeye başlamış’	(ceylan-insan)
	1	“Mavi gökyüzündeki kara karga sevinçle: -Buldum, buldum! diye bağırmış”	(karga-insan)
	1	“Fare, ceylanın yanına ulaşır ulaşmaz işe koyulmuş”	(fare-insan)

	10	“Kraliçenin ikram ettiği ilacın tadılmasına bir nevi nüfus kontrolü de diyebilirsiniz”	(kraliçe arı-insan)
	13	“Bülbüllerin dostu kargayım ben. Gelene geçene yardım ederim, hele bülbüllere”	(karga-insan)
	13	“Altınbülbül mutluydu... çalışan insanlar için türkü yakmayı her şeyden çok seviyordu”	(altınbülbül-insan)
	15	“Bir kır faresi ile bir kent faresi arkadaş olmuşlar. Çok da iyi anlaşıyorlarmış. Kent faresi, arkadaşı kır faresini yemeğe davet etmiş”	(kır/kent faresi-insan)
	17	“Bu pembe haliyle o kadar güzel olmuş ki bahçede şakıyıp duran kuşlar hayretten dillerini yutayazmış.	(kuş-insan)
	22	“Kedi yavruları, bahçede minik patileriyle bazen papatyaları okşuyorlardı, bazen annelerinin kuyruğunu. Sonra gidip bahçeyi çevreleyen ortanca duvarının arkasında saklanbaç oynuyorlardı”	(kedi-insan)
DOĞA	11	“Ormandır sulara söyleyen ninni”	(orman-insan)
	17	Çiçekler başlarını kaldırıp bakmış”	(çiçek-insan)
	29	“Ya da sararıp solmuş, boynunu bükmüş bir çiçeğin kıvranışları göstermez mi suyun değerini”	(çiçek-insan)

	30	“Yapraklar yalvardı hep bir ağızdan: Vurma”	(yaprak-insan)
	30	“Kendi hâlindeydi telli kavak, Samanyolunu düşünürdü”	(kavak-insan)
	32	“Susamış yıldızlar iner göllere”	(yıldız-kuş/ördek)
DUYGU	26	“Bir sevgiyi yeşertme, eş dost ağırlama ya da bir iş görüşmesini olumlu sonuçlandırmada yemekten yararlanılır”	(sevgi-çiçek/ağaç)
	35	“İnsanın en güzel duygusudur, sevgi. İçimizde çiçekler, güneşler açtıran gerçeğimizdir”	(gönül/kalp-bahçe/gökyüzü)
NESNE/EŞYA	34	“ Saatin mutluluğu ise ondan da fazlaydı. Çünkü insanlara yeniden hizmet edecekti”	(saat-eşya)
YER	21	“ Annem ve babamın daha hâlâ yas tutup ağladıkları, sevgili büyüklerimizin ölümlerini bağrında uyuttuğu için severim yurdumu”	(vatan-anne)
	36	“Senin tazeliğinde yarattı şiiri... Fikrolur yeşerirsin zamanla... Kan olup damarda yürüyensin”	(Türkiye-fıdan)
	34	“ 1, yaşlı bir balıkçının yanında olta iğnesi olarak çalışıyordu”	(1-olta iğnesi)
	34	“ 2 rakamı, kocaman bir eğlence fuarında ”nişan ördeği” olarak çalışıyordu”	(2-nişan ördeği)

ŞEKİL	34	“Cingöz, 3 rakamına bir sergi salonunda rastladı. Deniz kenarını yansıtan değerli bir tablonun üzerinde beyaz bir martıyı canlandırıyordu”	(3-martı)
	34	“4 rakamını eski bir kalenin burcunda gördü. Yaralı ayağını dizine doğru kaldırmış, güzel bir leyleğin bacaklarını oluşturmuştu”	(4-leylek bacağı)
	34	“5 rakamı, önemli bir trafik levhasında görev almıştı”	(5-trafik işareti)
	34	“6 rakamının yeni görevi daha ilginçti. Zavallı bir salyangoza ev olmuştu. Çok yararlı bir iş görüyordu. Özellikle soğuk ve yağmurlu havalarda küçük salyangozu korumaya çalışıyordu”	(6-salyangoz evi)
	34	“Cingöz, bereketli bir buğday tarlasından geçerken 7 rakamına rastladı. Çalışkan bir çiftçinin elinde tırpan olmuştu. Altın renkli başakları biçerken çok mutluydu”	(7-tırpan)
	34	“8 rakamı, bir ninenin gözüne gözlük olmuştu”	(8-gözlük)
	34	“9 rakamını, bir köy meydanında düğün yaparken buldu. Burma bıyıklı bir davulcunun elinde tokmak olmuştu”	(9-tokmak)
	34	“Cingöz, 10 rakamının yeni işini görünce çok heyecanlandı. Çünkü çember çeviren bir çocuğun elindeydi. Küçük çocuk 1 rakamını sopa olarak kullanıyor ve önündeki 0’ı yuvarlamaya çalışıyordu”	(10-çubuk/çember)

	34	“ 11 rakamı, eski bir Türk hakanının çadırında görev almıştı. Rakamı oluşturan 1’ler çadırın önünde nöbet bekleyen askerlerin elinde birer mızrak olmuşlardı. Yiğit bir Türk hakanına hizmet etmekten gurur duyuyorlardı”	(11-mızrak)
	34	“ 12 rakamına gelince o, Hindistanlı bir sihirbazla birlikte çalışıyordu. 1 rakamı, çok güzel bir flüt olmuştu. Tatlı melodiler çıkarıyordu. 2 rakamı ise bir yılanı temsil ediyordu”	(12-flüt/yılan)
DiĞER	8	“Türk ulusu, köklü ve zengin bir tarihe sahiptir”	(Türk ulusu/tarihi-ağaç)
	23	“Gördünüz mü, burnumuzun dibinde kirleniyor Türkçemiz”	(dil-doğa)
	23	“Dil ölür mü demeyin. Ölülmüş”	(dil-insan)
	26	“Amerikan hazır yiyecekleri her yeri istilâ ediyor”	(yiyecek-asker)
	28	“At mermer örtünü üstünden”	(mermer örtü-mezar/kefen)
	34	“Rakamların da bir kişiliği vardı. Yıllar yılı, aynı duvar saatinin içinde hapis hayatı yaşamaktan bıkmış olmalıydılar. Üstelik bir de tavan arasında atılmak onurlarına dokunmuştu”	(rakam-insan)
	35	“Sonra öyleleri vardır ki ellerindeki azdır fakat hepsini verirler. Bunlar, hayata ve hayatın bolluğuna inananlardır ve bunların ambarları asla boş kalmaz”	(ambar-maddi varlık)

Gerçekleştirilen analize göre **Doku Yayıncılık** 6. sınıf Türkçe ders kitabında incelemesi yapılan 36 metne bakıldığında metaforlu söyleyişler **insan, hayvan, doğa, duygu, nesne/eşya, yer, şekil** ve **diğer** başlıkları altında toplanmıştır. Bunun sonucunda **2 insan, 11 hayvan, 6 doğa, 2 duygu, 1 nesne/eşya, 2 yer, 7 şekil** ve **12 diğer** kategorisinde olmak üzere **43 metaforlu söyleyiş örneğine** rastlanmıştır.

5.3. MEB Yayınevi;

Tablo 5.3.1. : 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinler, Yazarlar, Konular ve Türler

Metin No:	Metnin Adı	Metnin Yazarı	Metnin Konusu	Metnin Türü
1	TATLI DİL	Şevket RADO	İletişim Becerileri	Söyleşi
2	ÖYLE DENMEZ	Cevdet KUDRET	İletişim Bozukluğu	Tiyatro
3	BİR İLETİŞİM BİÇİMİ OLARAK KARİKATÜR	Hakkı USLU	Uluslar arası İletişim-Karikatür	Deneme
4	BALKONDAKİ MUHABBET KUŞU	Miyase SERTBULUT	Canlılarla İletişim	Hikâye
5	UNUTULMAYAN HAFTA	İbrahim GÜLTEKİN	Atatürk'ün Fikir Hayatı ve Kişilik Özellikleri	Hikâye
6	ATATÜRK VE TÜRK DİLİ	Hasan SANCAK	Atatürk ve Türk Dili	Şiir

7	MİLLÎ KÜLTÜR	www.meb.gov.tr	Atatürk'ün Millî Kültüre Verdiği Önem	Makale
8	ATATÜRK VE TÜRK TİYATROSU	Lütfi AY	Atatürk'ün Türk Tiyatrosuna Verdiği Önem	Anı
9	BAKARDIM GÜNEŞ AVUÇLARIMDA	Beşir AYVAZOĞLU	Hayal, Rüya	Şiir
10	HAYATA AÇILAN KAPILAR	Oya BERK	Geçmişten Günümüze- Önce, Şimdi, Sonra	Deneme
11	PEMBE İNCİLİ KAFTAN	Ömer SEYFETTİN	Fedakârlık	Hikâye
12	YİĞİTLERİMİZ CEPHANE BEKLİYOR	Osman ALAGÖZ	Kahramanlık	Hikâye
13	MİRAS KEÇE	Kenan Hulusi KORAY	Kültürel Miras	Hikâye
14	OĞUZ DESTANI	TÜRK DESTANI	Türk Destanları	Destan
15	MEHMET ÂKİF ERSOY	Abuzer KALYON	Türk Büyükleri	Biyografi
16	YÜKSEK YÜKSEK TEPELERE	Anonim-Rumeli	Türk Müziği	Şiir
17	SULAR	Âşık Veysel ŞATIROĞLU	Sular	Şiir
18	SON KUŞLAR	Sait Faik ABASIYANIK	Canlılar	Hikâye

19	KUTUP YILDIZI	Alp AKOĞLU	Gökyüzü ve Yıldızlar	Makale
20	BİR KAVAK VE İNSANLAR	Haldun TANER	Doğanın Tahrip Edilmesi	Hikâye
21	OSMANLI DÜRÜSTLÜĞÜ	Zehra AYDÜZ	Medeniyet-Toplum Hayatı	Hikâye
22	ODCU HAFTASI ŞENLİKLERİ	Servet SOMUNCUOĞLU	Yöresel Festivallerimiz ve Şenliklerimiz	Gezi Yazısı
23	ANADOLU'DA KONUKSEVERLİK GELENEKSELDİR	Mehmet ÖNDER	Konukseverlik	Deneme
24	EMİNE TEYZE'NİN ÇİLEK REÇELİ	Miyase SERTBARUT	Yardımlaşma ve Dayanışma	Hikâye
25	YOLCU KONMAZ OTELİ	Cemil MİROĞLU	İletişim Bozukluğu	Serbest Okuma
26	OYA	Mine ERBEK	İletişim Yolları	Serbest Okuma
27	ATATÜRK'ÜN OKUTTUĞU MUSTAFA	Selahaddin GÜNGÖR	Atatürk'le İlgili Anılar	Serbest Okuma
28	MUSTAFA KEMAL'İ DÜŞÜNÜYORUM	Ümit Yaşar OĞUZCAN	Atatürk	Serbest Okuma
29	İYİMSERLİK KÖTÜMSERLİK	Şevket RADO	Zıtlıklar	Serbest Okuma
30	ANADOLU'DA RENKLER ÜSTÜNE	Mehmet ÖNDER	Renkler	Serbest Okuma

31	TATLI BİR GELENEK LOKUM	Şebnem TÜRKÖĞLÜ	Geleneksel Yiyeceklerimiz	Serbest Okuma
32	BOL DEYİMLİ BİR YAZI	Elif ŞAFAK	Deyimlerimiz	Serbest Okuma
33	ORMANDA	Hikmet BİRAND	Ormanlar	Serbest Okuma
34	YEŞİL GÖZLÜ KARDAN ADAM	Tacettin ŞİMŞEK	Kar-Uzay	Serbest Okuma
35	KOMŞUSUZLUK	Ali ÇOLAK	Komşuluk	Serbest Okuma
36	BİR ŞEKERLİ BİR İSPANAKLI	Ayşe İLKER	Toplumsal Paylaşım	Serbest Okuma

Tablo 5. 3. 2. : 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Söz Sanatlarına Bağlı Metafor Analizi ve Somut/Soyut Değerlendirmesi

Metin/Sayfa No	Metaforlu Kullanım	Bağlı Bulunulan Söz Sanatı	Somut	Soyut
4/dinleme metni	“Kaçak muhabbet kuşu sanki içimden geçenleri sezmiş gibi yeni bir sözcük daha söyleyiverdi. Günaydınlar! Günaydınlar!”	Kapalı İstiare-Teşhis-İntak	X	
5/34	“Kültür, zaman içinde oluşan bir birikim olup kökünü tarihin derinliklerinden alır”	Kapalı İstiare		X

5/36	“Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir”	Kapalı İstiare- Mecaz-ı Mürsel	X	
5/37	“Bunu hayatın önemli bir bölümünde bizzat yaşamış ve birçok fidanın henüz tazelik döneminde solup gittiğine tanıklık etmişti”	Açık İstiare		X
9/48	“Güller açardı parmak uçlarımda Bakardım güneş avuçlarımda”	Kapalı İstiare	X	
9/48	“At sürerdim doludizgin dağlara Dağlar uyanırdı ağır uykulardan”	Kapalı İstiare	X	
11/52	“... ihtiyar sadrazamın sönük gözleri, gayet uzak, gayet karanlık şeyler düşünüyor gibi”	Kapalı İstiare-Teşhis-Mecaz	X	
12/dinleme metni	“Perdesi aralanan gökyüzünde ay, sönük ısıltısını etrafa yayıyordu”	Açık İstiare	X	
13/68	“Ayaklarımızın altında günlerce paspas vazifesi gören keçe, bana gerinip uyanıyor gibi geldi. ... ayaklarımızla yara içinde kalan göğsü,...”	Kapalı İstiare	X	
13/70	“Hakikaten bizim keçeydi. ...yüzüne hafif bir gün ışığı vurmuştu. Âdeta bacak bacak üstüne atmıştı, gururlu bir hâli vardı”	Kapalı İstiare	X	
16/dinleme metni	“Uçan da kuşlara malum olsun Ben annemi özledim”	Kapalı İstiare	X	

17/86	“Derin derin derelerden dönerek Arayıp aslını ağlayan sular”	Kapalı İstiare	X	
18/93	“Günün birinde yol kenarlarında, toprak anamızın koyu yeşil saçlarını da göremeyeceksiniz”	Açık İstiare	X	
20/dinleme metni	“İlkbahar gelip de mayıs güneşi ılık nefesini tabiata hohlayınca bademler birden beyazlara büründü”	Kapalı İstiare Kapalı İstiare	X	
20/dinleme metni	“Kuşlar küsüp, deniz susup, çiçekler de solunca kavak öksüze döndü”	Kapalı İstiare Kapalı İstiare Kapalı İstiare	X	
24/dinleme metni	“Bitkileri sevmeyi, onları incitmemeyi Emine Teyze’den öğrendim, diyebilirim”	Kapalı İstiare	X	
33/98	“İşte fındık şimdiden küpelerini sarkıtmış...”	Kapalı İstiare-Teşhis	X	
34/102	“Yeşil gözlü bilgin kardan adamımızı güneşin insafına terk edip evlerimize dağılıyoruz”	Kapalı İstiare- Kapalı İstiare	X	
36/125	“Büyüdüğünde hayal meyal hatırlayacağı ama onda asil hislerin yeşermesini sağlayacak anları yaşamasını istiyorum”	Kapalı İstiare		X

Gerçekleştirilen analize göre **MEB Yayınevi** 7. sınıf Türkçe ders kitabında **36 metin** incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda; **20 kapalı istiare, 3 açık istiare, 3 teşhis, 1 intak, 1 mecaz-ı mürsel, 1 mecaza bağlı olmak üzere toplamda 29 metaforlu söyleyiş örneğine rastlanmıştır.**

Tablo 5.3.3. : 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Metaforlu Söyleyişlerin Başlıklara Göre Analizi

Başlık	Metin No	Metaforlu Kullanım (7. Sınıf)	Analiz
İNSAN	9	“Güller açardı parmak uçlarımda Bakardım güneş avuçlarımda”	(el-gül/fidan)
HAYVAN	4	“Kaçak muhabbet kuşu sanki içimden geçenleri sezmiş gibi yeni bir sözcük daha söyleyiverdi. Günaydınlar! Günaydınlar!”	(muhabbet kuşu/insan)
	16	“Uçan da kuşlara malum olsun Ben annemi özledim”	(kuş/insan)
	5	“Bunu hayatın önemli bir bölümünde bizzat yaşamış ve birçok fidanın henüz tazelik döneminde solup gittiğine tanıklık etmişti”	(fidan-gençlik)
	9	“At sürerdim doludizgin dağlara Dağlar uyanırdı ağır uykulardan”	(dağ-insan)
	12	“Perdesi aralanan gökyüzünde ay, sönük ışıltısını etrafa yayıyordu”	(gökyüzü-ev/pencere)
	17	“Derin derin derelerden dönerek Arayıp aslını ağlayan sular”	(su-insan)

DOĞA	18	“Günün birinde yol kenarlarında, toprak anamızın koyu yeşil saçlarını da göremeyeceksiniz”	(çimen-yeşil saç)
	20	“İlkbahar gelip de mayıs güneşi ılık nefesini tabiata hohlayınca bademler birden beyazlara büründü”	(badem-beyaz elbiseli kız) (güneş/insan)
	20	“Kuşlar küsüp, deniz susup, çiçekler de solunca kavak öksüze döndü”	(kuş/insan) (deniz/insan) (kavak/insan)
	24	“Bitkileri sevmeyi, onları incitmemeyi Emine Teyze’den öğrendim, diyebilirim”	(bitki/insan)
	33	“İşte fındık şimdiden küpelerini sarkıtmış...”	(fındık ağacı/insan)
	34	“Yeşil gözlü bilgin kardan adamımızı güneşin insafına terk edip evlerimize dağılıyoruz”	(güneş/insan)
DUYGU	36	“Büyüdüğünde hayal meyal hatırlayacağı ama onda asil hislerin yeşermesini sağlayacak anları yaşamasını istiyorum”	(his/çimen)
NESNE/EŞYA	13	“Ayaklarımızın altında günlerce paspas vazifesi gören keçe, bana gerinip uyanıyor gibi geldi. ... ayaklarımızla yara içinde kalan göğsü...”	(keçe/insan)
	13	“Hakikaten bizim keçeydi. ... yüzüne hafif bir gün ışığı vurmuştu. Âdeta bacak bacak üstüne atmıştı, gururlu bir hâli vardı”	(keçe/insan)

DiĞER	5	“Kültür, zaman içinde oluşan bir birikim olup kökünü tarihin derinliklerinden alır”	(kültür-ağaç)
	5	“Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir”	(sanat-hayat)
	11	“... ihtiyar sadrazamın sönük gözleri, gayet uzak, gayet karanlık şeyler düşünüyor gibi”	(göz/insan)

Gerçekleştirilen analize göre **MEB Yayınevi** 7. sınıf Türkçe ders kitabında incelemesi yapılan 36 metine bakıldığında metaforlu söyleyişler **insan, hayvan, doğa, duygu, nesne/eşya** ve **diğer** başlıkları altında toplanmıştır. Bunun sonucunda **1 insan, 2 hayvan, 13 doğa, 1 duygu, 2 nesne/eşya** ve **3 diğer** kategorisinde olmak üzere **22 metaforlu söyleyiş örneğine** rastlanmıştır.

5.4. Ada Matbaacılık;

Tablo 5.4.1. : 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinler, Yazarlar, Konular ve Türler

Metin No:	Metnin Adı	Metnin Yazarı	Metnin Konusu	Metnin Türü
1	MERAKLI PANDORA VE KONUŞAN SANDIK	Ahmet ÜNVER	Umut	Efsane

2	AŞK MEKTUPLARI	Reşat Nuri GÜNTEKİN	Mizah	Hikâye
3	KAZILIK DAĞI'NIN ASLANI BOĞAÇ HAN	Atilla DİRİM	Kıskançlık	Destan
4	GÜN OLUR	Orhan Veli KANIK	Yaşama Sevinci	Şiir
5	ATATÜRK HAKKINDA HATIRALAR VE BELGELER	Afet İNAN	Atatürk'ün Yazdığı Eserler ve Türk Dili Edebiyatına Verdiği Önem	Anı
6	ATATÜRK (Kişiliği, İlkeleri, Düşünceleri)	Ahmet KÖKLÜGİLLER	Atatürk'ün Kişiliği ve Özellikleri, İnsan Sevgisi	Biyografi
7	AKILCILIK, BİLİM, EĞİTİM	Derya ŞAHİN	Atatürk'ün Akılcılık ve Bilime Verdiği Önem	Deneme
8	TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK ÖNEMİ	Suat İLHAN	Türkiye'nin Dünya Üzerindeki Yerinin Önemi	Makale
9	GENÇLİĞE HİTABE	Mustafa Kemal ATATÜRK	Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyetini Türk Gençliğine Emanet Etmesi	Söylev (Nutuk)
10	DOĞA DEDİ Kİ	Sabahattin Kudret AKSAKAL	Doğa	Şiir
11	GÜNEY VE BATI ANADOLU ORMANLARI	Ayhan ATAKOL	Çevrenin Korunması	Haber Yazısı

12	DÜNYA YUVARLAKMIŞ	Alp AKOĞLU	Dünya	Makale
13	SİĞİRCİK KAYASI	Hasan KIYAFET	Canlılar	Hikâye
14	CEVİZ	Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU	Konukseverlik	Gezi Yazısı
15	BİRLİKTE	Mehmet SALİHOĞLU	Farklılıklar ve Dayanışma	Şiir
16	ÇALIKUŞU	Reşat Nuri GÜNTEKİN	Yardımlaşma	Roman
17	SAYGI	Nurullah ATAÇ	Görgü Kuralları	Eleştiri
18	TARİHİN TANIĞI YAZI	Gökhan TOK	Kültürel İletişim	Makale
19	TATLI DİL	Şevket RADO	İletişim Becerileri	Sohbet
20	BAYAN HARDY	Stephen GLENN	Öğretmen- Öğrenci İletişimi	Hikâye
21	KURABİYE HIRSIZI	Valerie COX	İnsanlarla İletişim	Şiir
22	ÇOCUKTUM, UFACIKTIM, TOP OYNADIM ACIKTIM	Buket UZUNER	Çocukluk Günleri	Anı
23	GÜNEY AMERİKA GEZİ İZLENİMLERİ	Gülten DAYIOĞLU	Ülkeler	Gezi Yazısı
24	HAYALİNİZDEKİ ODA	İpek ONGUN	Odamız	Sohbet

25	EVİM	Yusuf Ziya ORTAÇ	Evimiz	Şiir
26	HAYATIN HESABA KATTIĞI	Murat ÇİFTKAYA-Senai DEMİRCİ	Hayatın Değer Yargıları	Serbest Okuma
27	ANNECİĞİM, ANNECİĞİM	Naim TİRALİ	Annelerin Değeri ve Önemi	Serbest Okuma
28	ATATÜRK'TEN SON MEKTUP	Halim YAĞCIOĞLU	Atatürk'ü Anlamak için Yapmamız Gerekenler	Serbest Okuma
29	ATATÜRK VE ABDÜLHALİM ÇELEBİ EFENDİ	Yurdakul YURDAKUL	Atatürk'le İlgili Anılar	Serbest Okuma
30	YANAN ORMANLARDA ELLİ GÜN	Yaşar KEMAL	Orman Yangınlarının Sebepleri ve Sonuçları	Serbest Okuma
31	GELDİĞİ GİBİ	Nurullah ATAÇ	Kış Günleri	Serbest Okuma
32	HERKESİN DEĞERİ KENDİNE GÖRE	MONTAIGNE	Her İnsanın Kendine Özgülüğü	Serbest Okuma
33	MİSAFİRLİKLERİMİZ	Şevket RADO	Misafirlik	Serbest Okuma
34	TELEVİZYONDA ERGENLİK ÇAĞI	Can DÜNDAR	Televizyonun Ergenlik Gelişimindeki Etkileri	Serbest Okuma
35	SANA MAIL'İM VAR	İsmail ÖRGEN	Zamanımızı Büyük Hedeflerle Temellendirme	Serbest Okuma

36	ZAMAN YÖNETİMİ-BÜYÜK TAŞLAR	İNTERNETTEN	Ölüdeniz ve Beyşehir Gölü	Serbest Okuma
37	BİR GÖL, BİR DENİZ	Turgut TARHAN		Serbest Okuma

Tablo 5. 4. 2. : 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Söz Sanatlarına Bağlı Metafor Analizi ve Somut/Soyut Değerlendirmesi

Metin/Sayfa No	Metaforlu Kullanım	Bağlı Bulunulan Söz Sanatı	Somut	Soyut
1/14	“Epimetheus’un üstüne konanlardan biri ‘kızgınlık’, biri ‘öfke’, biri ‘kavga’ydı”	Kapalı İstiare		X
1/14	“Pandora’nın üstündekilerse ‘suçluluk’, ‘pişmanlık’ ve ‘utanç’... ”	Kapalı İstiare		X
1/15	“Hastalıkları, felaketleri, kötülükleri, düşmanlıkları, acıları, üzüntüleri hep serbest bıraktınız. Hepsi uçup gitti, dünyanın her yanına yayıldı. Hepsi bir olup beni sandığın en dibine itmiş, üstüme çıkıp beni ezmeye, öldürmeye çalışmışlardı”	Kapalı İstiare		X
2/16	“Bu mektubu okur okumaz yüreğine bir ateştir düştü”	Açık İstiare-Mecaz-ı Mürsel-Deyim		X

3/20	“Böylece günler akıp gitti”	Kapalı İstiare	X	
3/21	“Yaralı bir geyiğin öfkesini bilirsiniz”	Kapalı İstiare	X	
3/21	“Geyik kurtulmak için başını var gücüyle sallıyor ancak oğlumun çelik pençelerinden kurtulmayı bir türlü başaramıyordu”	Kapalı İstiare	X	
3/22	“Oğlu doğalı eski günleri mumla arar olduk”	Açık İstiare-Deyim		X
4/dinleme metni	“Hele martılar hele martılar, Her bir tüylerinde ayrı bir telaş”	Kapalı İstiare	X	
6/36	“Yine aynı yılda, halkımızın, özellikle çiftçi ve köylümüzün belini büken “aşar vergisi” kaldırıldı; onlara kolaylık getiren tarımsal kooperatiflerin temelleri atıldı”	Kapalı İstiare	X	
7/43	“Zaman süratle dönüyor”	Kapalı İstiare		X
9/dinleme metni	“Damarlarındaki asil kanda mevcuttur”	Kapalı İstiare- Mecaz-ı Mürsel	X	
10/54	“Uyandı doğa sabah sabah dedi ki Sizin için varım, varım sizin için”	Kapalı İstiare	X	
10/54	“Zorlayıverin usunuzu yokuşa Bir tuğla koyun bu yapıya insanca”	Kapalı İstiare	X	
13/dinleme metni	“Gökyüzüne kara bir sac gelip kapandı”	Açık İstiare	X	
13/dinleme	“Sevimli ala sığırcıkların kimi konuyor, kimi kalkıyordu.”	Kapalı İstiare		

metni	Şamataları yeri göğü tutmuştu''		X	
14/70	''Bu köylerin her biri öbüründen daha hüznülüdür''	Kapalı İstiare	X	
15/75	''Bir güneş doğmuş yüreğinde Geliyor ışıktan ordularla''	Açık İstiare		X
15/75	''Bir bütünü oluşturmuyor muyuz Başka başka ses versek de''	Açık İstiare	X	
16/80	''Ehemmiyetli bir terzilik ettik: 'Ameliyata terzilik' diyor''	Açık İstiare	X	
16/81	''Birdenbire zihnimde bir şimşek çaktı''	Açık İstiare		X
16/82	''Yüreğim merhametten eziliyordu, renk vermemek için şakaya vurdum''	Açık İstiare-Mecaz-Deyim		X
18/90	''Söz uçar, yazı kalır''	Kapalı İstiare		X
19/95	''Mağaza vitrinlerindeki mankenleri bilirsiniz. Hepsi güler yüzlüdür, içlerinde pek de güzelleri vardır. Ama dilleri olmadığı için soğukturlar''	Kapalı İstiare	X	
19/97	''Ağzından bal akıyor''	Açık İstiare		X
25/dinleme metni	''Dedemden yadigâr olan bu evi, Kışın fırtınası, yazın alevi Daha ben doğmadan ihtiyarlatmış''	Kapalı İstiare	X	

26/25	“Hayat ne kadar kazandığınızla ilgilenmez. Arkadaşlarınızın sayısını önemsemez. ... Hangi okula gittiğinizi de ciddiye almaz”	Kapalı İstiare		X
30/63	“Ormanlar evin uzaklarına kaçmış”	Kapalı İstiare	X	
31/66	“Sabahleyin bir türlü doğmak bilmeyen güneş erkenden de çekip gider”	Kapalı İstiare	X	
31/67	“Bir çekicilik vardır Ankara’nın ışığında, İstanbul’unki gibi öyle baygın değildir; yarı sevdalı, yarı hüznü hülyalar kurmaya sürüklemeyen insanı, çıkıp gezmeye çağırır”	Kapalı İstiare Kapalı İstiare	X	
37/134	“Çifte Adalar gönülsüzce büyüyor, eski kıyı çizgileri giderek içeride kalıyor. Çevreleri çorak birer kuşakla kaplanan ikizler belki de küçüklerini özliyor”	Kapalı İstiare	X	

Gerçekleştirilen analize göre **Ada Yayıncılık** 8. sınıf Türkçe ders kitabında **37 metin** incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda; **23 kapalı istiare, 9 açık istiare, 2 mecaz-ı mürsel, 3 deyim, 1 mecaza** bağlı olmak üzere toplamda **38 metaforlu söyleyiş örneğine** rastlanmıştır.

Tablo 5.4.3. : 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Metaforlu Söyleyişlerin Başlıklara Göre Analizi

Başlık	Metin No	Metaforlu Kullanım (8. Sınıf)	Analiz
İNSAN	3	“Geyik kurtulmak için başını var gücüyle sallıyor ancak oğlumun çelik pençelerinden kurtulmayı bir türlü başaramıyordu”	(çocuk-aslan)
	15	“Bir bütünü oluşturmuyor muyuz Başka başka ses versek de”	(ses-millet/düşünce)
HAYVAN	3	“Yaralı bir geyiğin öfkesini bilirsiniz”	(geyik-insan)
	4	“Hele martılar hele martılar, Her bir tüylerinde ayrı bir telaş”	(martı-insan)
	13	“Sevimli ala sığırcıkların kimi konuyor, kimi kalkıyordu. Şamataları yeri göğü tutmuştu”	(sığırcık-insan)
	10	“Uyandı doğa sabah sabah dedi ki Sizin için varım, varım sizin için”	(doğa-anne/baba)
	10	“Zorlayıverin usunuzu yokuşa Bir tuğla koyun bu yapıya insanca”	(doğa/çevre-ev/yapı)

DOĞA			
	15	“Bir güneş doğmuş yüreğinde Geliyor ışıktan ordularla”	(güneş-sevgi)
	16	“Birdenbire zihnimde bir şimşek çaktı”	(şimşek-düşünce)
	30	“Ormanlar evin uzaklarına kaçmış”	(orman-insan)
	31	“Sabahleyin bir türlü doğmak bilmeyen güneş erkenden de çekip gider”	(güneş-insan)
DUYGU	1	“Epimetheus’un üstüne konanlardan biri ‘kızgınlık’, biri ‘öfke’, biri ‘kavga’ydı”	(kızgınlık/öfke/kavga-böcek)
	1	“Pandora’nın üstündekilerse ‘suçluluk’, ‘pişmanlık’ ve ‘utanç’... ”	(suçluluk/pişmanlık/utanç- böcek)
	1	“Hastalıkları, felaketleri, kötülükleri, düşmanlıkları, acıları, üzüntüleri hep serbest bıraktınız. Hepsi uçup gitti, dünyanın her yanına yayıldı. Hepsi bir olup beni sandığın en dibine itmiş, üstüme çıkıp beni ezmeye, öldürmeye çalışmışlardı”	(hastalık/felaket/kötülük/ Düşmanlık/acı/üzüntü-böcek)
	2	“Bu mektubu okur okumaz yüreğine bir ateştir düştü”	(ateş-kaygı/üzüntü)
	3	“Oğlu doğalı eski günleri mumla arar olduk”	(mumla aramak-özlem)
	16	“Yüreğim merhametten eziliyordu, renk vermemek için şakaya vurdum”	(renk vermek-tepki)

NESNE/EŞYA	19	“Mağaza vitrinlerindeki mankenleri bilirsiniz. Hepsi güler yüzlüdür, içlerinde pek de güzelleri vardır. Ama dilleri olmadığı için soğukturlar”	(manken-dilsiz insan)
YER	14	“Bu köylerin her biri öbüründen daha hüznülüdür”	(köy-insan)
	25	“Dedemden yadigâr olan bu evi, Kışın fırtınası, yazın alevi Daha ben doğmadan ihtiyarlatmış”	(ev-insan)
	31	“Bir çekicilik vardır Ankara’nın ışığında, İstanbul’unki gibi öyle baygın değildir; yarı sevdalı, yarı hüznülü hülyalar kurmaya sürüklemeyi insanı, çıkıp gezmeye çağırır”	(Ankara-insan) (İstanbul-insan)
	37	“Çifte Adalar gönulsüzce büyüyor, eski kıyı çizgileri giderek içeride kalıyor. Çevreleri çorak birer kuşakla kaplanan ikizler belki de küçüklerini özliyor”	(Çifte Adalar-ikiz çocuk/insan)
	3	“Böylece günler akıp gitti”	(gün-nehir)
	6	“Yine aynı yılda, halkımızın, özellikle çiftçi ve köylümüzün belini büken ‘aşar vergisi’ kaldırıldı; onlara kolaylık getiren tarımsal kooperatiflerin temelleri atıldı”	(vergi-yük)

DiĞER	7	“Zaman süratle dönüyor”	(zaman-çark)
	9	“Damarlarındaki asil kanda mevcuttur”	(kan-insan/Türk ırkı)
	13	“Gökyüzüne kara bir sac gelip kapandı”	(sac-sığırcık sürüsü)
	16	“Ehemmiyetli bir terzilik ettik: ‘Ameliyata terzilik’ diyor”	(ameliyat-terzi)
	18	“Söz uçar, yazı kalır”	(söz-kuş)
	19	“Ağzından bal akıyor”	(bal-tatlı söz)
	26	“Hayat ne kadar kazandığınızla ilgilenmez. Arkadaşlarınızın sayısını önemsemez. Hangi okula gittiğinizi de ciddiye almaz”	(hayat-insan)

Gerçekleştirilen analize göre **Ada Yayıncılık** 8. sınıf Türkçe ders kitabında incelemesi yapılan 37 metine bakıldığında metaforlu söyleyişler **insan, hayvan, doğa, duygu, nesne/eşya, yer** ve **diğer** başlıkları altında toplanmıştır. Bunun sonucunda **2 insan, 3 hayvan, 6 doğa, 7 duygu, 1 nesne/eşya, 5 yer** ve **9 diğer** kategorisinde olmak üzere **33 metaforlu söyleyiş örneğine rastlanmıştır.**

Her kademeye bakıldığında metaforlu söyleyişler anlamsal bağda **somutluk ve soyutluk açısından değerlendirildiğinde** somut kullanımın ağır bastığı görülmektedir. Zaten metaforun amacı somut örnekler oluşturarak anlamsız gibi görüneni anlamlı hâle getirmektir. Bu sebeple metaforun anlamsal yapısıyla elde bu sonuç tutarlıdır.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmamızda yapılan araştırma ve incelemeler sonucunda metaforlu söyleyişler kapsamında ele alınan ‘‘mecaz, istiare, teşbih, deyim aktarması, somutlaştırma, mecaz-ı mürsel, kinâye, alegori, analoji, simge/sembol, teşhis, intak, metonimi’’ ile ilgili tanımlamalara ve bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgilerden sonra metaforla ilgili bilgiler verilmiş ve bu söz sanatları ile ilgili metaforlu söyleyişler tablolar halinde sunulmuştur. Daha sonra elde edilen metaforlu söyleyişler ‘‘insan, hayvan, doğa, duygu, nesne/eşya, yer, şekil ve diğer’’ başlıkları altında kategorilenmiştir. Tablolardan hareketle Türkçe ders kitaplarında yer alan metaforlu söyleyişler sayısal verilerle sunulmuştur.

Çalışmamızda özellikle ‘‘metafor’’ kavramının üzerinde durulmuştur. Ülkemizde metafor kullanımında ve metafor üzerinde yapılan araştırmalarda artış gözlenmektedir. Türkçede tam bir kelime karşılığı bulunmayan metafor kaynaklarda istiare (eğretileme), mecaz, imge, sembol, benzetme, somutlaştırma ve deyim aktarması karşılığı olarak yer almaktadır.

Türkçe dersi dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerileri ile bir bütündür. Yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan yeni Türkçe öğretim programı ile öğrencilerin ön bilgilerini harekete geçirmek ve onları merkeze alarak sosyal hayata hazırlamak amaçlanmıştır. Farklı temalar doğrultusunda günlük hayatta karşılaşılabilecek olay ve durumlara yer verilerek öğrenciler günlük hayata hazırlanır. Bu sebeple Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler hayatın içinden kesitler sunmaktadır. Farklı başlıklar altında ele alınan bu kategoriler ile ilgili kullanılmış olan metaforlu söyleyişler öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerinin yanı sıra kelime hazinelerini de zenginleştirerek dili daha etkili kullanmalarını sağlar. Metaforlu söyleyişler; öğrencilerin düşünme, anlama, yorumlama, anlatma becerilerini geliştirir.

Metaforun temelinde deneyimlerin de yardımıyla bilinmeyen bir durumu, olayı ya da varlığı bilinenden hareketle (bilinen bir durumdan ödünç alma karşılığında) somut olarak anlatma vardır.

Benzetim, andırış, andırma yolu ile oluşturulan metaforlar bireylerin zihinlerinde yeni anlama ve anlamlandırmaya dönüşür. Yıldırım ve Şimşek’e göre, metaforlar eğitim araştırmalarında: Var olan durumu belirlemek ya da süreci iyileştirmek için kullanılır.

Metafor sözcüğü Eski Yunancadaki meta (üzeri-ne) ve phrein (taşımak) sözcüklerinden gelir ve bir şeyin başka bir şey üzerine taşındığını yani başka bir şey üzerinden anlatıldığını ifade eder.

Ülkemizde genellikle eğretilme ve imge olarak tanımlanan metafordan ilk söz eden Aristoteles olmuştur. Poetika ve Retorik adlı eserlerinde metaforun tahlilini yapar. Ona göre metafor; zor olmayan, güzel, uygun, anlaşılır ve açık olmalıdır.

Lakoff ve Johnson'a göre metafor bir keşiftir. Bir şeyi başka bir şeye göre düşünme sorunudur.

1. Ada Matbaacılık Yayınevi 5. sınıf Türkçe ders kitabında metaforlu söyleyişler taramasında;

48 metin incelenmiştir. Buna göre; **35 kapalı istiare, 3 açık istiare, 1 mecaz-ı mürsel, 1 kinaye, 2 teşhis olmak üzere 42 metaforlu söyleyiş örneği yer almaktadır.** Bu metaforlu söyleyişlere **soyutluk-somutluk açısından bakıldığında 31 somut, 7 soyut öge ile meydana geldiği görülür.**

2. Doku Yayıncılık 6. sınıf Türkçe ders kitabında metaforlu söyleyişler taramasında;

36 metin incelenmiştir. Buna göre **27 kapalı istiare, 3 açık istiare, 4 teşhis, 4 intak, 13 teşbih olmak üzere 51 metaforlu söyleyiş örneği yer almaktadır.** Bu metaforlu söyleyişlere **soyutluk-somutluk açısından bakıldığında 38 somut, 4 soyut öge ile meydana geldiği görülür.**

3. MEB Yayınevi 7. sınıf Türkçe ders kitabında metaforlu söyleyişler taramasında;

36 metin incelenmiştir. Buna göre **20 kapalı istiare, 3 açık istiare, 3 teşhis, 1 intak, 1 mecaz-ı mürsel, 1 mecaz olmak üzere 29 metaforlu söyleyiş örneği yer almaktadır.** Bu metaforlu söyleyişlere **soyutluk-somutluk açısından bakıldığında 16 somut, 3 soyut öge ile meydana geldiği görülür.**

4. Ada Matbaacılık Yayınevi 8. sınıf Türkçe ders kitabında metaforlu söyleyişler taramasında;

37 metin incelenmiştir. Buna göre **23 kapalı istiare, 9 açık istiare, 2 mecaz-ı mürsel, 3 deyim, 1 mecaz olmak üzere 38 metaforlu söyleyiş örneği yer almaktadır.** Bu metaforlu söyleyişlere **soyutluk-somutluk açısından bakıldığında 19 somut, 12 soyut öge ile meydana geldiği görülür.**

Tüm sınıfların geneline bakıldığında metaforlu söyleyiş kapsamında, en çok “eğretilme/istiare” sanatından yararlanılmıştır.

5. sınıfların metinlerinde mecaz, benzetme ve deyim öğretimine ağırlık verilmiş, soyut öğelerin somutlaştırılmasıyla öğrenci düzeyine uygun anlatım yolu benimsenmiştir.

Metaforlu söyleyiş örneği en çok 6. sınıf metinlerinde yer almaktadır. “Sözcükte Anlam” kapsamında yer alan mecaz 6. sınıf müfredatı içindedir. Buna bağlı olarak da metaforlu söyleyişlerin en çok bu metinlerde görülmesi doğal ve tutarlı bir sonuçtur. Öğrencilerin düzeyi dikkate alınmış ve bu yüzden somut örnekler, benzetmeler yoluyla metaforlu söyleyişlere yer verilmiştir.

7. sınıf konularına bakıldığında, 6. sınıf konularına ek olarak benzetme ve deyim kullanımındaki artış dikkat çekmektedir. Aşamalı olarak devam eden konular hem birbirinin devamı niteliğindedir hem de bir önceki konuya ek konu olma özelliği taşımaktadır. Somutlaştırma yoluyla elde edilen metaforlu söyleyişler ağırlıktadır.

8. sınıf metinlerinde eğretilmeler yoluyla meydana gelen metaforlu söyleyişler ağırlıktadır. Sınıf seviyesi yükseldikçe öğrencilerin düzeyi doğrultusunda soyut kavramların kullanımıyla oluşturulan metaforlarda soyut kavram kullanım düzeyi en üst seviyeye ulaşmıştır.

Sınıf ve Kategorilere Göre Metaforlu Söyleyiş Sayıları

Kategori	5.Sınıf	6.Sınıf	7.Sınıf	8.Sınıf	Toplam
İnsan	_____	2	1	2	5
Hayvan	8	11	2	3	24
Doğa	17	6	12	6	41
Duygu	3	2	1	6	12
Nesne/Eşya	1	1	2	1	5
Yer	6	2	_____	5	13
Şekil	_____	12	_____	_____	12
Diğer	5	7	3	9	24
Toplam	40	43	21	32	136

Tabloya bakıldığında, **tüm sınıflar kapsamında metaforlu söyleyiş en çok “doğa” kategorisinde bulunmaktadır.**

5.sınıf Türkçe ders kitabında “Sağlık ve Çevre” teması, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında “Doğa ve Evren” teması yer almaktadır. Her kademede doğa ile ilgili bir temanın yer alması sonucunda metaforlu söyleyiş örneğine en çok “doğa” kategorisinde rastlamak doğal bir sonuçtur.

Doğa sevgisine ve doğayı koruma, geliştirme bilincine sahip olan bireyler yetiştirmek, doğaya karşı duyarlı olmalarını sağlamak, öğrencilerin davranışlarında olumlu sonuçlar elde edebilmek için önemli bir tema olan “doğa” konusu kategori olarak ele alınmıştır. Öğrencilerin kişilik gelişimi açısından önemli olan bu kategoriye sıkça yer verilmiş olması olumlu bir sonuçtur.

En çok kullanım sırasında ikinci sırada “hayvan” kategorisi yer almaktadır. Sınıflara göre dağılımına bakıldığında en çok 6. sınıf metinlerinde yer aldığı görülür. 6. sınıflarda özellikle “fabl” metin türünün yer alması bunda etkili olan faktördür.

“Duygu” kategorisine bakıldığında metaforlu söyleyişin en çok 8. sınıf metinlerinde yer aldığı görülür. Soyut kavramlara öğrencilerin düzeyleri doğrultusunda yer verilme oranı arttığı için 8. sınıf metinlerinde daha sık yer alması bizce doğal bir sonuçtur. Aynı zamanda Türkçe öğretiminin genel amaçlarından olan “Öğrencilere; dinleme, okuma alışkanlık ve zevkini kazandırmak; estetik duyguların gelişmesinde yardımcı olmak” maddesi ile örtüşmektedir. Anlama ve anlatma becerisini kapsayan Türkçe eğitiminde bireyin başkalarının duygularını anlaması ve kendini, duygularını ifade edebilmesi açısından anlatma becerisinin geliştirilmesi beklenir. Bu açıdan “duygu” kategorisinde verilen metinler önemlidir. Aynı zamanda 6 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında “Duygular” teması yer almaktadır.

“Şekil” kategorisi sadece şekil benzerliklerinden yararlanılarak oluşturulmuş metaforlu söyleyişleri içinde barındırmıştır. Bu kategori sadece 6. sınıf metinlerinden elde edilen örneklerle oluşturulmuştur.

Metaforlu söyleyişlerde “insan” kategorisinde kullanım azdır. Çünkü insan ile ilgili benzetme, teşhis ve mecaz sanatlarına sıkça yer verilmiştir. Bu sanatlar kimi zaman metaforun içinde barınırken kimi zaman da metafordan bağımsız olarak yer almıştır.

“Nesne/Eşya” ve “Yer” kategorileri en az metaforlu söyleyiş örneğine rastlanılan kategorilerdir. Cansız varlıklar ve mekan bildiren ifadeler metaforlu söyleyiş açısından değerlendirilmiştir. Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan bu kategorideki söyleyişler diğer kategorilere oranla daha azdır.

Çalışmamızda, kategoriler belirlenirken hem bireylerin gelişim özellikleri (dil, sosyal, kişilik...) hem de çalışmanın başında oluşturulan fişleme çalışması dikkate alınmıştır. Bu kategoriler Türkçe dersinin özel amaçlarına ve Türkçe ders kitaplarında bulunan temalara uygun olarak belirlenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlara göre metinlerde görülen bir takım eksiklikler bulunmasına rağmen elde edilen metaforlu söyleyişlere uygun kategorilendirme yapılmıştır.

Türkçe ders kitaplarında ince anlam ayrımlarıyla ve benzerliklerin yardımıyla oluşturulan metaforlu söyleyişlere yer verilmesi ve bunların farklı kategorilerde yer alması öğrencilerin dil becerilerinin gelişmesinde büyük önem ve etkiye sahiptir.

ÖNERİLER

Metafor kimi kaynaklarda mecaz, kimilerinde teşbih, kimilerinde ise istiareyi karşılamak üzere kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra imge, sembol ve metonimi ile eşdeğer tutulduğu da görülmektedir. Deyimi, atasözünü veya kişileştirmeyi metafor türü olarak kabul edenler de vardır. Ülkemizde metaforun sözcük anlamının tam karşılığının bulunmaması sınırlılıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Aristoteles'e göre 'metafor oluşturmak', üstün zeka, yetenek işidir. Metaforlar insanın, bilinmeyen, dünyayı, doğayı, çevresini anlamlandırması ve anlatmasında en önemli dilsel araçlardan biridir.

Metaforlar soyut durumları, somut örneklerle açıklar. Bu, öğrencide hem dilsel hem de zihinsel bir hareketliliğe neden olur. Böylece öğrenci düşünür, yorumlar, anlamlandırır ve anlatır.

Metafor son zamanlarda önemli bir nitel araştırma veri toplama kaynaklarından. Metaforda bir şeyi başka bir şeyle karşılaştırıp bağlantı kurmak esastır. Doğru ya da yanlış metafor yoktur. Çünkü metaforlar kişilerin yaşamlarından, deneyimlerinden, düşüncelerinden ve duygularından beslenerek oluşur.

Birey duygu ve düşüncelerini rahatça ve farklı şekillerde ifade edebiliyorsa kullandığı dilin özelliklerini kavramış demektir. Öğrencilerin konuşma ve yazma becerilerini geliştirmek için metaforlardan daha çok yararlanılabilir.

Sözelimi;

Okul'ya benzer. Çünkü.....

Eğer Türkçe bir renk olsaydı olurdu. Çünkü.....

Türkçe gibidir. Çünkü.....

gibi yönlendirmelerle metafor kullanımı, hem öğrencileri tanımamız açısından hem de onların dilsel-zihinsel gelişimleri açısından yararlı olacaktır. Bireyler tarafından oluşturulan metaforlar, onların duygu, tutum ve yaşamları hakkında bilgiler verir. Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin günlük hayatla ilişkilendirilmesinin tekrar incelenmesi ve bu konuda daha hassas davranılması faydalı olacaktır.

Metaforlar düşünceyi, zihni güçlendirir. Bu nedenle temeli dil becerilerine dayanan Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde daha sık yer almalıdır.

Metaforlar sadece dilde değil düşünce ve eylemlerde de etkilidir. Ders kitaplarında metafora yönelik metinlerin bulunması ve metafora yönelik konuşma, yazma çalışmalarının yaptırılması düşünceyi harekete geçirecek ve dilsel gelişime olumlu etkilerde bulunacaktır.

Özellikle 5 ve 6. sınıfların Türkçe ders kitaplarındaki metinlerden başlanılarak metaforlu söyleyişlere daha sık yer verilmelidir. Dil bilgisi konularından ziyade bu sınıflarda anlama ve anlatma becerilerinin kazandırılması ağır basmaktadır. Sözcükte anlam konusunun da temelini oluşturan bu düzeydeki sınıflarda yeni öğrenilen konularla ilgili birbirinden farklı olan ve öğrencilerin deneyimleri ile elde ettikleri somut örnekler yardımıyla daha kalıcı ve etkili öğrenme sağlanabilir.

Metaforların, çoğunlukla istiare, benzetme, mecaz, mecaz-ı mürsel, kişileştirme ve deyimler yoluyla meydana geldiği görülmektedir. Metaforlu söyleyişlerin Türkçe ders kitaplarında daha sık yer alması öğrencilerin benzerliklerden yararlanarak soyutlaştırmayı daha iyi kavramalarını sağlayacaktır. Parça-bütün, iç-dış ilişkisi öğrencilerin anlama ve anlatım gücüne etki edecek ve öğrenciler deyimler sayesinde söz öbekleri ile meydana gelen metaforlu söyleyişlerle karşılaşmış olacaklardır.

İmgeler, metafor oluşturmada en önemli kaynaklardır. İmgeler yardımıyla oluşturulan metaforlar ile öğrencilerin yaratıcılıkları ortaya çıkarılabilir. “Metafor”un ayrı bir seçmeli ders olarak bile sunulması yararlı olacaktır.

Sonuç olarak Türkçe ders kitaplarında metaforlu söyleyişlerin yer alması, öğrencilerin;

- Anlama ve anlatma becerilerini geliştirir,
- Soyut düşünebilmesini ve soyut kavramları anlamlandırabilmesini sağlar,
- Deneyimlerinin de yardımıyla bilinmeyenden bilinene, anlamsız gibi görünenen anlamlıya ulaşmasını sağlar,
- Sözcük dağarcığını zenginleştirir,
- Farklı anlatım yollarını kullanmasını sağlar,

- Çok yönlü düşünebilmesine yardımcı olur,
- Söz sanatlarının yardımıyla oluşturulan farklı anlamları ortaya çıkarmasına ve kullanmasına yardımcı olur,
- Sözcük, sözcük grubu veya tümceler içerisindeki gizli anlamları keşfetmesini sağlar,
- Muhakeme gücünü artırır,
- Zihinsel süreçlerini harekete geçirir,
- Dilsel gelişimine olumlu katkılar sağlar,
- Duygu ve düşüncelerini rahat ve farklı yollarla ifadesini güçlendirir,
- Yaratıcılığını ortaya çıkarır,
- Kalıcı ve etkili öğrenmesini sağlar.

Tüm bunlar, bireyin dil becerilerini kazanmasında geliştirmesinde etkili ve önemli bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

- Akalın, L. S. (1980). **Edebiyat Terimleri Sözlüğü**. (5. Basım). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Akay, H. (2006). **Şiir Alâmetleri**. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Akın, G. (1996). **Şiir Üzerine Notlar**. İstanbul: YKY.
- Aristoteles (2011). **Poetika**. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Aksan, D. (1995). **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**. (2. Basım). Ankara: Engin Yayınları.
- Aksan, D. (2007). **Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını**. (5. Basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Akyol, H. (2008). **Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri**. (2. Basım). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Alacalı, O. (2012). **5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**. Ankara: Ada Matbaacılık Yayıncılık.
- Arslan, M. ve Bayrakçı, M. (2006). Metaforik Düşünme ve Öğrenme Yaklaşımının Eğitim-Öğretim Açısından İncelenmesi. **Milli Eğitim**. (Yaz 2006).
- Aslan, S. (2013). Birleştirilmiş Sınıflarda Görev Yapan Öğretmenlerin “Öğretmen” Kavramı ile İlgili Algılarının Metaforik İncelenmesi. **Turkish Studies**. (Bahar 2013).
- Aydın, İ. S. ve Pehlivan, A. (2010). Türkçe Öğretmeni Adaylarının “Öğretmen” ve “Öğrenci” Kavramına İlişkin Kullandıkları Metaforlar. **Turkish Studies**. (Yaz 2010).
- Bayraktar, O. (1997). **İzlek**. İstanbul: Yedi İklim Yayınları.
- Bıyıklı, H. ve Öztaş, Y. (2012). **6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**. Ankara: Doku Yayıncılık Ticaret.
- Bilgegil, M. K. (1980). **Edebiyat Bilgi ve Teorileri**. Ankara: Enderun Kitabevi.
- Cankara, M. (2014). Metafor Yaratma Eylemi Olarak Bilmece. **Milli Folklor**. Sayı 55.
- Cebeci, O. (2013). **Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri**. İstanbul: İthaki Yayıncılık.

Çalışkan, N. (2009). Metaforların İzinde Bir Yazarın Kavramlar Dünyasına Giriş: Cemil Meriç'in Bu Ülkesi'nde Kitap Metaforları. **Dil Araştırmaları**.

Çalışkan, N. (2009). Metafor Farkındalığı Geliştirmeye Dayalı Bir Model Aracılığıyla Deyim Öğretimi. **Ankara Dilbilim Çevresi Konuşmaları**.

Çalışkan, N. (2013). Anahtar Modeli ile Metafor ve Deyim Öğretimi. Sayı 64. **Bilig**. (Kış 2013).

Çulha Özbaş, B. (2012). ‘‘Sosyal Bilgiler Öğretmeni Olarak Ben Kimim?’’, Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Meslekî Kimliklerine Yönelik Görüşlerinin Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi. **Turkish Studies**. (İlkbahar 2012).

Deniz, K. ; Arıcı, Ö. ; Osmanağaoğlu, S. ; Gökşen, B. B. ; Ensari, H. N. ; Dünder, E. Ve Aksoy, Ö. U. (2013). **7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Develioğlu, F. (2007). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**. (24. Basım). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilçin, C. (1983). **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**. Ankara: TDK Yayınları.

Doğan, M. H. (1997). **Şiir ve Eleştiri**. İstanbul: YKY.

Erdem, S. (2010). Atasözlerinde Metaforların İşleyişi. Sayı 88. **Milli Folklor**.

Fethi, N. (1997). **Şiir Yazıları**. İstanbul: İyi Şeyler Yayıncılık.

Genç, İ. (2007). **Edebiyat Bilimi- Kuramlar- Akımlar- Yöntemler**. (2. Basım). İzmir: Kanyılmaz Matbaası.

Güven, S. ve Akhan, N. E. (2010). İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine İlişkin Öğeleri Açıklamak İçin Kullandıkları Metaforlar. **TSA**. (Nisan 2010).

Joubert, J. L. (1993). **Şiir Nedir?** (Çev. Ece Korkut). Ankara: Öteki Yayınları.

Kantarla, D. ; Aksan, Y. ve Aksan, M. (2008). Kavramsal Metafor Kuramı Açısından Türkçede Duygu Metaforları Bütüncesi. **XXI. Ulusal Dilbilim Kurultay Bildirileri** **354-357**.

Karadağ, M. (2000). **Edebiyat Bilgi ve Kuramları**. İzmir: Ürün Yayınları.

Karasar, N. (2012). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. (24. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kitap-lık. (2003). İstanbul: YKY.

Kolaç, E. Ve Ulutaş, N. (2010). **Türk Şiirinde Kullanılan Türkçeye Yönelik Metaforlar**. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu. İzmir.

Kolaç, E. ; Ulutaş, N. ve Süphandağı, İ. (2012). Türk Şiirinde Kullanılan Türkçeye Yönelik Metaforlar. **Akademik Araştırmalar Dergisi**.

Kudret, C. (1980). **Örneklerle Edebiyat Bilgileri**. (2. Basım). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Tâhir-ül Mevlevî, (1973). **Edebiyat Lügatı**. (Hazırlayan Kürkçüoğlu, K. E.) İstanbul: Enderun Kitabevi.

Lakoff, G. ve Johnson, M. (2010). **Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil** (Çev. Gökhan Yavuz Demir). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Macit, M. ve Soldan, U. (2010). **Edebiyat Bilgi ve Teorileri**. (4. Basım). Ankara: Grafiker Yayınları.

Mustan Dönmez, B. ve Karaburun, D. (2013). Türk Halk Müziği Sözlerinde ‘‘Metaforik Anlatım Geleneği’’. Ankara: **Turkish Studies**. (Bahar 2013).

Nayır, F. (2008). **Organizma Metaforu, Örgüt Mecazları**. Ankara: Ekinoks Yayınevi.

Okay, M. O. (2013). **Poetika Dersleri**. İstanbul: Dergâh Yayıncılık.

Oğuz, A. (2009). Öğretmen Adaylarına Göre Ortaöğretim Öğretmenlerini Temsil Eden Metaforlar. **Milli Eğitim**. (Bahar 2009).

Otyzbayeva, Z. (2006). Kazak Yazar Dükenbay Dosjanov’un İpek Yolu Romanında Metaforlar. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öngören, V. (1997). **Dil, Estetik, Felsefe ve Tarih Bağlamında Şiir ve Yenilik**. İstanbul: Broy Yayıncılık.

Özbay, M. (2009). **Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri 2**. (3. Basım). Ankara: Öncü Kitap.

Öztekin, Ö. (2009). Eski Şiire Diyalektik Gönderme: Sebk-i Hindî’nin Alışılmamış Bağdaştırmalarında Metaforik Bir Yansıma Olarak Karşıtların Birliği. **Turkish Studies**. (Bahar 2009).

Pala, İ. (2004). **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**. (13. Basım). İstanbul: Kapı Yayınları.

Pilav, S. ve Elkatmış, M. (2013). Öğretmen Adaylarının Türkçe Kavramına İlişkin Metaforları. **Turkish Studies**. (Bahar 2013).

Saban, A. (2008). Okula İlişkin Metaforlar. **Educational Administration: Theory and Practice**. (Yaz 2008).

Saraç, Y. (2010). **Eski Türk Edebiyatına Giriş**. Eskişehir.

Semerci, Ç. (2004). İlköğretim Türkçe ve Matematik Ders Kitaplarını Genel Değerlendirme Ölçeği. **Sosyal Bilimler Dergisi**.

Sevim, O. ; Veyis, F. ve Kınay, N. (2012). Öğretmen Adaylarının Türkçeyle İlgili Algılarının Metaforlar Yoluyla Belirlenmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği. **Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi**.

Seyidoğlu, H. (1983). **Bilimsel Araştırma ve Yazma**. (2. Basım). Ankara: Olgaç Matbaası.

Şahin, D. (2013). **8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**. Ankara: Ada Matbaacılık Yayıncılık.

Tarlan, A. N. (1932). **Edebi Sanatlara Dair**. İstanbul: Tecelli Matbaası.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. (1986). Cilt 6. Dergâh Yayıncılık.

Türk Dil Kurumu. (2005). Türkçe Sözlük. Ankara.

Türk Dil Kurumu. (2005). Yazım Kılavuzu. Ankara.

Türk Dil Kurumu. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. <http://www.tdk.gov.tr/>

Türk Dil Kurumu. Güncel Türkçe Sözlük. <http://www.tdk.gov.tr/>

Türk Dil Kurumu. Yazım Kılavuzu. <http://www.tdk.gov.tr/>

Ülper, H. (2010). **Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri**. Ankara: Pegem Akademi.

Yazıcı, N. (2012). Türk Dili Edebiyatı Bölümünden Mezun Öğretmen Adaylarının ‘‘Edebiyat’’ Hakkındaki Metaforları. **Milli Eğitim**. (Kış 2012).

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. (5. Basım). Ankara: Seçkin Yayınları.